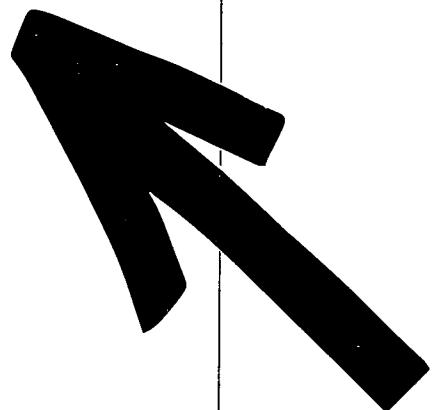

מינימל ומכמשל בעיר חרדיות

יוסף שלחוב

מכון פלורסה היימר למחקרים מדיניות

מכון פלורסהיימר למחקרים מדיניות

מינהל וმმასლ בעיר חרדיית

יוסף שלחוב

ירושלים, ספטמבר 1997

THE FLOERSHEIMER INSTITUTE FOR POLICY STUDIES

Governing and Managing a Haredi (Ultra-Orthodox) City

Yosseph Shilhav

הדברים המובאים בפרסום זה הם על דעת המחבר בלבד

עריכה לשונית: נורית רונאל
עורכת אחורית: שונמיית קרין
הכנה לדפוס: זהבה דזון
הדפסה: דפוס אהוה בע"מ

© 1997 מכון פלורשטיימר למחקרים מדיניים בע"מ
רחוב דיסקין 9 א', ירושלים 96440 טל' 02-5666252 פקס: 02-5666243
e-mail: floerins@actcom.co.il

ISSN 0792-6251

על המחבר

פרופ' יוסף שלחוב הוא חבר הstag במחלקה לנטורופיה של אוניברסיטת בר-אילן, ראש החוג לטנטורופיה במכיליה לחינוך על שם דוד ילין בירושלים ומלמד במכון ללימודים עירוניים ואזרוריים של האוניברסיטה העברית בירושלים. הוא נימנה על צוות החוקרים הפעילים במכון פלורסהיימר למחקרים מדיניים במסגרת תכנית המחקרים על זה, חברה ומדינה.

על המחבר

במכון פלורסהיימר מתקיימות תכניות מחקרים על זה, חברה ומדינה בישראל. תשומת לב מיוחדת בתכנית זאת מוקדשת להקלילה החרדית. קלילה זו נוטה להתקבע באזוריים מובחנים שבהם התרבויות החרדית זומינטיבית. ההעוצמות הפוליטית של הקהילה החרדית מפקידה אותה על מוסדות שונים ובhem גם רשות מקומיות.

שלtron חרדי מצבב שטי בעיות עיקריות, שבחן דן המחבר הנוחci: (א) כיצד מתמודדת הקהילה החרדית עם הנטול הכרוך בניהול ניהול מערכות עירוניות? (ב) כיצד מתיחח שלtron חרדי לבוציאות לא-חרדיות שבתחום שיפוטו ואחריותו? מכיוון שתופעת השלtron המוקומי החרדי מתרחבת בישראל, וודעת לשאלות אלו חשיבות רבה להבנת עתיד יחסית, חברה ומדינה.

על המכון פלורסהיימר למחקרים מדיניים

בשנים האחרונות גוברת בישראל המודעות בדבר חישובתו של מחקר המכון לסוגיות של מדיניות. ד"ר סטיבן ה' פלורסהיימר יוזם את יסודה של מכון שיתרכז בסוגיות-מדיניות ארוכות טווח. מטרתו הבסיסית של המכון היא לחקור תהליכי יסודים שעשיקו את קובי עמדיניות בעתיד, לנתח את הגיגיות וההשלמות ארוכות הטווח של תהליכי אלה ולהציג לקובי עמדיניות حلופות של מדיניות ואסטרטגייה.

חברי הוועד המנהל של המכון הם: ד"ר סטיבן ה' פלורסהיימר (יו"ר), ע"ד י' עמיהוד בן-פורת (סגן יו"ר), מרzion בוחט, יו"ר מועצת המנהלים של בנק מזרחי המאוחד ומראש גוזמן, העורך הראשי של ה"ירושלם ריפורט". מנהל המכון הוא פרופ' עמירם גונן, מנ' המחלקה לנטורופיה באוניברסיטה העברית בירושלים.

מכון פולורסיה יימר למחקרים מדיניות

רשימת פרסומים בתכנית המחקרים על דת, חברה ומדיניות

1. המאבק על צביונה התרבותי של ירושלים
שלמה חסן, 1996

2. הפליטיקה של ההסדרה: יישוב סכטוכים בנושאי דת בישראל
אליעזר דון-חיה, 1997

3. המתח התרבותי בין יהודים בירושלים
שלמה חסן ועמיום גונן, 1997

4. דת וodemocratie בישראל
בנימין נויברג, 1997

5. מינהל וממשל בעיר חרדיות
יוסף שלחוב, 1997

תוכן העניינים

7	מבוא
10	1 התפתחות שלטון חרדי בעיר
10	מקבוצת מיעוט לרוב שולט - הדוגמה של בני-ברק
12	עיר חרדית נולדת
19	2 כוח-אדם במינהל עירוני חרדי
19	ביטחות כוח-אדם בעיר חרדיות ותיקה
23	ביטחות כוח אדים בעיר חרדית חדשה
26	3 מערכת החינוך כדוגמה לניהול תפקודים עירוניים בעיר חרדית
26	החינוך החרדי כמערכת שירות ציבורית
28	השפעת מאפיינים חברתיים על מערכת החינוך בני-ברק
29	ניהול מערכת החינוך רבת-גונים בעיר חרדית חדשה
33	4 תכנון עיר חרדית, בניה וניהולה
33	בנייה התכנון העירוני מנקודת-ראות של מינהל חרדי
34	השפעת מערכות לחיצים על התכנון בני-ברק
37	ליקויים בתפקיד המנהלי ובפיתוח העירוני בני-ברק
39	שימושי קרקע בעיר חרדית חדשה
42	5 מתח אידיאולוגי וחברתי בין חרדים לבין לא-חרדים
42	עימות בין מערכות נורמטיבות שונות
44	שכונות פרדס-כץ בני-ברק - גרעין חילוני בסביבה חרדית
51	מתח חברתי בביתר-עלית
55	6 בעיות הביטחון בישוב חרדי שמעבר לקו הירוק
55	יכיזד שומרין?
59	ארגון השמירה ביישוב חרדי
63	7 גורמי שינוי ותמורות בחברה החרדית
63	רקע: קהילה חרדית בתהליכי שינוי
64	תמורות במועד האישה והשלכותיהן על המינהל המוניציפלי החרדי
66	דמוקרטיה וממשל חרדי
73	8 הרוחרים על עתידו של מינהל מוניציפלי חרדי
73	הרובד הטכני
74	הרובד החברתי
76	סוף דבר
79	הערות ומקורות

דברי תודה

החיבור הנוכחי מבוסס על חקר שתי ערים - בני-ברק וביתר-עלית - בהם נערכתי באישים ובמוסדות שונים. קרן מפעל הפלס ע"ש פנץ ספיר הקציבה מענק מחקר לשם חקר ביתר-עלית כפרור חרדי; הגבי ותל רוזנברג העמידה לשותה המחקר את ארכיוון ג'ו רוזנברג זיל, היזם הראשון להקמת עיר בביטר; הרב משה ליבוביץ, יי"ר המועצה הממונה ביתר-עלית, הזמין אותי ללוות את הקמתה העיר ופיתוחה מימה הראשונית ועד תום כהונת המועצה הממונה; הרב ליבוביץ סייע למחקר בכל שלביו, העמיד לרשותנו נתונים, הסברים והיה זמין בכל עת שהתקבלה עורתנו.

תלמידי במחלקה לאוגרפיה של אוניברסיטת בר-אילן השתתפו בחלק מעבודות השדה ביתר-עלית ובבני-ברק וסייעו באיסוף הנתונים ובעיבודם. מרגלית סיינט ריכזה את הנתונים ומיכל (מייק) גוטמן סיירה את מסמכי ארכיוון רוזנברג לפי נושאים ותאריכים. רס"ן דוד בן-סימון סייע בהכנות הפרק הבלתי.

עבדyi הרשותות המקומיות - המועצה המקומית - ביתר-עלית ועיריית בני-ברק - סייעו נתונים, ברקע ובהסבירים. תזהה מיוחדת למך יצחק ברקוביץ, שהיה מזכיר המועצה המקומית הממונה ביתר-עלית ולרוב נחום פישמן, שהיה ממונה על שירות הדת במועצה וי"ר ועדת התחרבותה ביתר-עלית; ליוסי כהן, מנהל מחלקת ההנדסה ביתר-עלית; לד"ר אריה הפט, שלולה כחשב את עיריית בני-ברק ונתמנה לסגן וי"ר הוועדה הקורואה; למך יהושע דוידובי, מנכ"ל עיריית בני-ברק בחלק מתפקיד כהונתה של הוועדה הקורואה; ולמר משה קעטבי, מנהל פרויקט שיקום שכונות בני-ברק. יעדנו על הברכה גם עובדי עיריית בני-ברק ואישים בקהילה החדרית אשר התנו את סיועם בעלים שם. גם אם שמות נותרם עולם, עזرتם הבירה שאלות רבות שהמחקר עסוק בהן.

תזהה מיוחדת לחאן מרוליט (Hune Margulies) מן המחלקה לתכנון עירוני באוניברסיטת קלולמבה ומשרד השיכון של מדינת ניו-יורק, על הנחייתו האדיבה לבנייה השכונות והפרוורים החדריים בניו-יורק.

תזהה מקרוב לב לעמיטי במכון פלורשטיימר - פרופ' עמיים גוֹן, מנהל המכון, ופרופ' שלמה חסונ, מרכז תכנית המחוקרים על ذات, חברה ומדינה, על העורחות החשובות ועל שעوت של דיונים פוריים. צוות המכון - גב' שונמייט קריין, גב' סילביבינה פיטסני וגב' זהבה דזון - טרחו בהכנות החיבור לדפוס; גב' נורית וחנאל ערכה אותו ברוב כשרון ואולץ חיימי, מן המחלקה לאוגרפיה באוניברסיטת בר-אילן,شرطיה את המפות. יעדנו כולם על הברכה והתודה.

בשנים האחרונות חל שינוי זרמתי במעטה של הקהילה החרדית בישראל. התהילכים הדמוגרפיים וההתפתחויות הפוליטיות הציבו את הקהילה החרדית בעמדות כוח פוליטית, שעוצמתה גזלה בהרבה משקלת האלקטורי. עיקרו של השינוי הזה הוא, אמן, במישור הלאומי, אולם נטייתה של האוכלוסייה החרדית לתקבץ באזורי נגופרים מובחנים מקרינה ותרומות אלו גם למשור המקיומי. בקהילה החרדית צומחות אליטה גדרה והולכת של קבועי מדיניות - הן במשלה והן בשלטון המקומי - תוך מעורבות חזקה של שני המישורים. מצב חדש זה פותח בפני חברי הקהילה עמדות שלטון וניהול ומאפשר להם נגישות למשאבים ולמקוזדי קבלת החלטות.

התקבצויות הגופניות של האוכלוסייה החרדית יוצרות אזורים מוגבלים שבם התרבות החרדית דומיננטית. ההעכשות הפוליטיות של הקהילה החרדית מפקידה אותה על מוסדות פוליטיים שונים - ובינם גם רשות מקומית.

רשותן כאלו מתפתחות בשתי דרכיהם. האחת היא התפתחות סטטistica - בתהליך מותמך פועל הפער הדמוגרפי לטובת האוכלוסייה החרדית שבתחומי הרשות המקומיות והגירה חרדיות אל אותה עיר מוסיפה ומגדילה את האוכלוסייה עד שהחרדים הופכים רוב באוכלוסיית העיר. זהו תהליך אטי וממושך, שתוצאותיו ניכרות רק לאחר זמן רב. הזרק שנשניה היא בניה ייעודית של יישובים נפרדים לאוכלוסייה חרדית. זו תופעה חדשה יחסית: יישובים ופנורמים חדשים מוגדרים מלכתחילה כמיועדים לאוכלוסייה חרדית. אכלוס היישובים האלה מבוצע על-ידי מוסדות של הקהילה החרדית, ובאותן זה מובאות מראש אופייה של אוכלוסיית המקומם. בשלבי התפתחות הראשונים של היישוב הוא מנוהל על-ידי צוות הקמה ולאחר מכן על-ידי מועצה מומונה שি�שב בראש כללה ממונה אף הוא. אחרי שלבי התבססות הראשונים, מרכז ביישוב בחריות, והוא עבר לידי ניהול של מועצה ושל ראש מועצה נבחרים. בכל אחד משלבי ניהול המוערבים חרדים, כאשר המועצה הנבחרת, מטבע הדברים, יכולה חרדיות.

בשתי הדרכים - ההתפתחות והייחודית - מוטלת, כאמור, על החרדים אחריות לניהול, לתכנון ולפיתוח של מערכות עירוניות. מצב חדשני זה שאליו נקלעת הקהילה החרדית מציב שאלה בסיסית עקרונית, העמודות ביסודו של חיבור זה: באיזו מידת מסוגלות אוכלוסייה, אשר אחד ממאפייני ההתנהגות הבולטים שלו הוא התגוננות מפני התרבות העיונית המודרנית ורוכיה, לנחל, לתכנן ולפתח עיר מודרנית?

בעה בסיסית זו נחלה שלושה רבדים: רובד טכני, רובד חברתי ורובד אידיאולוגי. הרובד הטכני הוא פשוט - צירכת הזמן והטכנולוגיות של החינוך החדרי אינם מותרים מקום להכשרה מקצועית או אקדמית ברמה גבוהה, ובמיוחד אמרור הדבר לגבי גברים. לפיכך, הקהילה החדרית מתקשה בגין כוח-אדם מקצועי ומiomן לתפקידים הדורשים רמת הכשרה גבוהה בתחוםי ניהול, טכנולוגיה ותכנון.

הרובד החברתי מורכב יותר. הקהילה החדרית תפקדה בעבר, ופעלת גם כוים, כקבוצת אינטראס. תפקוד זה, שמצויר אליו אופייה המסורתי של הקהילה, מתבטא בהדגשת-יתר של האינטראסים הפרטיקולרייטיים שליה, תוך נאבק מתמיד על שימושה. הדגשיהם המשורתיים מעצבים בקהילה יחסים חברתיים דיפוזיים-שיוכיים. לעומת זאת, ניתן למשל עירוניים מחיבבים ראייה אוניברסליסטית ויכולת תפוקחת בממדים ספציפיים-הישגים; לעומת זאת, יכולת לקבוע מדיניות ולבצעה מותוק ראייה עניינית של המפקח המערצת כולה, ולא רק לפי צרכיה הפרטיים של הקבוצה.

הרובד האידיאולוגי מתקשר עם תפיסתה החותית של הקהילה הנזונה. אמם, קיימת חפיפה ניכרת בין רובד החברתי הנזכר לעיל, ואולם הם בכל זאת מוחנים. בישוב עירוני, קל וחומר בעיר גזולה, האוכלוסייה מגוונת ומורכבת מקבוצות תרבותיות שונות. קיום בצוותא של אוכלוסייה עירונית, תוך ניהול מערכות שירותים חברתיים ותרבותיים בעיר בעלת מגוון תרבותי, מחייב גישה פוליטלית לושאים אשר הקהילה החדרית, מעצם הגדרתה האידיאולוגית, מנעה מלולות בהם פתיחות וgemäßישות. מגוון הקבוצות החברתיות בעיר בא כמונן לידי ביטוי גם בתרבויות שונות, במנחים שונים ובדרישות שונות של התושבים, המבקשים לחיות על-פי תרבותם ואמונהם. פוליטיזם - להבדיל מהתרוגניות - פירושו מותן לגיטימציה לשונה. אולם, כאשר מגוון האמונה והדעות לא זו בלבד שאינו זוכה בלאיטימציה אלא אף דורש תמיכה והקצאת כספים, אז מתעורר קושי רציני: כיצד תיחס שלטון מקומי חזרי לצרכים חינוכיים ותרבותיים הנטריטיס בעינוי כבלתי לא-לאיטימיים, אך נדרש על-ידי אוכלוסייה לא חדרית, המתגוררת בתחום שיפוטו? תפיסתם החותית של החדרים אינה מותירה לתומך בתרבויות בלתי-לאיטימיות; כיצד אפוא עברו על איסור זה?

בעיות שליטה וניהול, הנגורות בשלושת הרבדים האמורים, עשויות להופיע בנסיבות שונות - הכל לפי אופי העיר, התפתחות השלטון המקומי החדרי בה והשתנות (facets) השונות של התפקיד העירוני למערכותיו. השליטה החדרית, על מערכותיה המינימליות, היא, כאמור, תופעה חדשה יחסית. משום כך אין נמצאו דוגמאות רבות שאוונן ניתן לחקור ולנתה. שתי ערים ישראליות, העשוית לשמש דוגמאות מובהקות לשולטן חזרי, הן בני-ברק וביתר-עלית. כדוגמאות נוספות נזכיר גם יישובים חזריים בחו"ל.

בני-ברק היא עיר גדולה וותיקה, אחד משני הריכוזים הגדולים של האוכלוסייה החדרית בישראל. היא דוגמה לההתפתחות דמוגרפית, שבעקבותיה מגיעה האוכלוסייה החדרית לumedת רוב ולשלטונו בעיר. לעומת זאת, ביתר-עלית היא עיר חדשה, שייעודה מלכתחילה לאוכלוסייה חזרית, על כן התבססה בה השליטה החדרית כבר מראשית הקמתה. בלבד מעמונאל (עיר חדרית בשומרון, שהוקמה ביוזמת חברה פרטית שנכלה), ביתר-עלית היא היישוב העירוני הראשון שהוקם במסגרת בניה ציבורית, לאוכלוסייה חזרית, ואשר כל שלבי

הकמותו ואכלהו היו בפיקוח ובհכוונה ציבוריים. בשתי ערים אלו תיבנה, כאמור, שאלות תפקודו של הקהילה החרדית כאחראית ליהול העיר.

המעורבות של המפלגות החרדיות בפוליטיקה הלאומית והמקומית, כוחן הפוליטי, הגזול בהרבה ממשק האלקטורי, וככונו להפעילו ללא סייגים - מעוררים דאגהعمוקה בקרוב שכבות נרחבות בעיבור הישראלי. ההכרעה המיויחסת לאוכלסיה החרדית בבחירה בראשות עיריית ירושלים בשנת 1993, כמו גם עדמות המפתח החשובות שתופסים פוליטיקאים חרדים בעיריית ירושלים, ובדומה לכך ההחלטה בבחירה האישיות לראשות הממשלה בשנת 1996, מוסיפים נוף אקטואלי לפחותים שכמה מרבים לבתו אותם מעל במות שונות.¹

בדימוי הציבורי בישראל, המסורת הפוליטית החרדית ידועה כבעל גישה פרטיקולრיסטיית מובהקת, דהיינו: הקהילה החרדית משתמשת בפוליטיקה באמצעות במאבק על הקצאת משאבים לרוחות חברה. כקבוצה חברונית, הקהילה הזה איננה תומכת בערכי הדמוקרטיה. אם נשמות אף של הדמוקרטיה היא תרבות של סובלנות כלפי דעתות אחרות, ובכל זה - תמייה בחירות הוויכוח ובאפשרות השווה לנוטה לשכנע את הזולת, הרי הקהילה החרדית חסרה מאפיינים אלה. אדרבא, זווי קהילה סמכונית (אוטו-רטיביבית), שבה רוחות מסורת של משמעת וציוויל מנוגדות הדומות, ונשלת הרשות להתוכחה או להעלאת דעתות אחרות ולשכנע בצדוקון. מסורת כזו מציבה ספקות רבים באשר ליכולתה של הקהילה החרדית להניל מערכות פוליטיות, תוך נכוונות לאמץ גישה אוניברסליסטית תחת הגישה הפרטיקולריסטית המסורתית.

הרקע היוזע של הקהילה החרדית, לפי כל המחקרים שנערכו עליה עד כה, עשוי להעלות השערות בנוגע להתנהגות הארגונית והפוליטית של החדים מכוב של מעורבותם וברותם (ואולי גם דומיננטיות פוליטית שלהם) במערכות שלטון. עת אובדן לראשונה התהילה של השתלבות החדים במערכות השלטון - הממשלה והעירונית - בישראל, הועלה גם הסברה שההילך זה יمرץ את החדים לעבר מפרטיקולריזם לאוניברסליזם.² ההשערה הייתה ששילוב חרדים בתפקידים מפותח בהירארכיה הבירוקרטית תחשוף אותם לתחומי עניין חדשים להם, ותאכל אוטם להשתתף בתהליכי קבלת החלטות בנושאים רבים ומגוונים - גם בעניינים שאינם קשורים ישירות לצרכי הקהילה החרדית. במילים אחרות: יש שהאמינו כי כאשר יעסקו החדים בנושאים שבהם אין להם אינטראשיין, ילמודו לעצב מדיניות מותקנית שיקולים ענייניים, הנובעים מראיה כוללת של צרכי החברה הישראלית.

גם אם הבסיס התיאורטי של השערה זו הוא הגיוני, עדין עומדת לדין שאלת משך הזמן הדרוש למימושה של התפתחות זו. היכולת והכוונות של פוליטיקאים ושל אנשי מינהל חרדים לפעול במערכות לעיצוב מדיניות מעבר לצרכיהם הקבוצתיים, מחיבות הפנומות נורמות חדשות, שחלקו עדין זרות לתרבות החברותית החרדית. המינהל החראי, כתופעה חדשה ומתחפתחה בהקשר המוניציפלי בישראל, הוא עניינו של החיבור הזה.

1 התפתחות שלטון חרכי בעיר

מקבצת מיעוט לרוב שלט - הדוגמה של בני-ברק

כפי שהזכר במאמר, ניהול השלטון המקומי בידי חרדים עשוי לעורר עניין בשני מובנים: (א) כישורי הקהילה החרדית לנהל את מערכותיה העירוניות והיישוביות בכוחות עצמה; (ב) דומיננטיות של הקהילה החרדית בעיר שחלק מאוכלוסيتها אינו חרדי, כלומר אחריות של חרדים לצרכיהם של "אחרים". הדוגמה הבולטת - ואולי היחידה הקיימת - לתפקיד שלטוני חרדי בעיר שיש בה גם אוכלוסייה חילונית, היא העיר בני-ברק, שהיא חלק מאגד-הערים של תל אביב. בני-ברק יש חרדים רוב מוחלט במועצת העירייה, לפיכך הם יכולים לעמוד את פין העיר ולהשפע על חייו תושבה, ככל שהדבר תלוי בסמכויות העירייה, כראות עיניהם.

אופיה החרכי הייחודי של בני-ברק החל להתגבש כבר לפני עשרות שנים. היא נוסדה בשנת 1924 על-ידי קבוצת חסידים מפולין בשם "חברת בית ונחלה", ומאז יש בה גרעין חזק של אוכלוסייה דתית וחרדית. מעת שהתיישבו בה מנהיגים תורניים יוזעים ונוסדו בה ישיבות דיזउט, הפקה העיר למוקד משיכה של מוסדות חרדים ושל אוכלוסייה חרדית. האישים הבולטים במיוחד בתחום זה הם הרבי אברהם ישעיהו קרליץ (ה'יחוץ איישׂי'), שעלה ארץhausen ב-1933 והתיישב בני-ברק לאחר שהות קצרה בארץ בתל-אביב, ושר שניים מאוחר יותר - הרב יוסף כהן (הרבי מפוניבז), שהצליח להימלט מאיימי השואה, עלה ארץhausen ובשנת 1943 ייסד מחדש בני-ברק את ישיבת פוניבז.³ אז הפקה העיר למוקד משיכה חרדי, כאשר היסוד החרכי באוכלוסייה הולך וגדל בהתקמזה.

מאצער שנות השבעים, וליתר דיוק - מאז הבחירות המוניציפליות בשנת 1978, זכתה האוכלוסייה החרדית ברוב מוחלט במועצת העירייה של בני-ברק. בעת ערכית מחקר זה ולאחר הבדיקות לשויות המקומיות בשנת 1993 יש לחדרים 21 נציגים מבין 25 המושבים במועצת העירייה. הרוב הנציגות החרדית במועצה זו בניו על נציגי "חוגים" דתיים שונים (כמו: נציגי חסידויות, קבוצות שיזק ליטאיות וכד'), באופן שלכל "חוג" יש נציג במועצתה. נציגים אלה רואים את עצם בראש ובראשונה כמייצגים את שלוחיהם; מחווייבותם הראשונית היא לאינטראסים של "חוג" או הקבוצה הספרטנית, אף אם הדבר פוגע, כפי שנראה, באינטרס הכללי של המגזר חרדי.

הרכיב הדמוגרפי והחברתי-כלכלי של אוכלוסיית בני-ברק מצב בפני העירייה קשיים מיוחדים. בעוד האזור המטרופוליני הגובלות בני-ברק מציגות יציבות דמוגרפית, הרי

בبني-ברק מגע גידול האוכלוסייה ל-4 אחוזים בשנה (רובה גידול טבעי), לעומת גידול שנתי של 2.7 אחוזים באוכלוסיות ישראל. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הריבוי הטבעי בبني-ברק בשנים 1992-1993 היה 27.2 ל-1,000 תושבים, ריבוי שהוא מן הגבוהים ביותר במגזר היהודי, כאשר הריבוי הטבעי של ישראל לאוון שנים היה 14.8 ל-1,000 תושבים.⁴ מבחןת הרכב הגילים - 48 אחוז מאוכלוסיית העיר הם צעירים מתחת גיל 18 ו- 11 אחוז הם קשישים, לעומת זאת התולות בעיר גבוהה. (הנתונים המקוריים המקוריים לאוכלוסיות ישראל בשנת 1995: 38.6 אחוז מתחת גיל 19 ו- 9.5 אחוזים מעל גיל 65, לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה).

יתרה מזו, בני-ברק היא אחת הערים העניות במדינה. ראש העירייה טוען שה- "שישים אחוז רק בעליים ולא מכנים". רק 30 אחוז מההתושבים משלמים מסים עירוניים.⁵ על המצע החברתי-כלכלי של האוכלוסייה אפשר ללמוד גם נתונים על רמת המינוע שלה: בשנת 1993 היו בני-ברק ורק 95.4 אחוזות פרטיות לכל 1,000 תושבים, בעוד שבכל האוכלוסייה היו 187.6 אחוזות-ל-1,000 תושבים, בתל-אביב, נגב-תימן - 293.9, ברמת-גן - 254.7, בחולון - 230.0 ובבת-ים 181.4 אחוזות פרטיות לכל 1,000 תושבים. גם אם ונראה להלן מן החישוב את מרכיב גודל המשפחה, ונחשב את רמת המינוע לפי מספר אחוזות פרטיות ל-1000 משקי-בית, עדין תגدر בני-ברק אחורי ערי הסביבה: 381 אחוזות פרטיות ל-1000 משקי-בית בני-ברק, לעומת זאת 733 בתל-אביב ו- 695 בגבעתיים.⁶ בני-ברק מציגה אפוא נחיתות בולטות ברמת המינוע לעומת שכנותיה.

כמזה נסף לרמה הכלכלית של אוכלוסיית העיר יכולם לשמש נתונים על צריכת המים של תושביה. מן המפרשות היא שצרכית המים עולה ביחס ישר לעלייה ברמה הכלכלית. צריכת המים העירונית לנפש בני-ברק בשנת 1993 הייתה 61 מ"ק לנפש, והוא מן הנמוכות שבערי ישראל. לשם השוואה, הצריכה בתל-אביב באותה שנה הייתה 101 מ"ק לנפש ובבוגעתים - 81 מ"ק לנפש, כאשר הממוצע עלי ישראלי היה 79 מ"ק לנפש.⁷

צירוף הנתונים הללו עם מאפייניה של הקהילה החרדית שהוזכרו לעיל עם מנהגיה האחרים הידועים לנו מתחום מחקרים,⁸ ימחיש את גודל הקשיים שעמדו בדרכו של מיניהם מוניציפלי חרדי בניהול העיר. הקשיי הבסיסי, שממנו נגורים קשיים אחרים, נובע מן השינוי הדמוגרפי שהתרחש במעמדה של האוכלוסייה החרדית. כאשר אוכלוסייה זו היא מיעוט מכלל אוכלוסיות העיר, היא מנסה - ולרוב גם מצליחה - להשפיע על קבועי התקנות והנורמות המוניציפליות ולגנות התחשבות בצריכה המיוודים. במקרה זה אין בעיה, שכן מערכת עירונית יכולה להשרות עצמה מטען ויתורים כלכליים מסוימים (כגון: במיסוי, באגרות וכו') באלה תשלומים שונים המוטלים על התושבים) כאשר מדובר בקבוצה קטנה, חלהה מבחינה כלכלית ומיעודות מבחינה דתית. אולם ככל שמשמעות הדמוגרפי של אותה קבוצה יגדל, כן יכబדו ההקלות המיוחדות שזכתה להן על המערכת העירונית כולה. כאשר אותה קבוצה הופכת לרוב והשליטן העירוני מופקד ביזה, ההנחות וההקלות שבחן זכתה בעבר, הופכות לה לרוען ומונעות ממנה ניהול עיל.

הכשל התפקידי במעבר מקבוצת מיעוט לרוב מושל, בא לידי ביטוי בעיקר בשני ממדים: הממד הראשון גלו לעין. כאשר רוב האוכלוסייה נהנה מפטורים והנחות, בסיס המיסוי

העירוני מצטמק והتوزאה ידועה. המכוד השני הוא מערכת היחסים בין השלטון לתושבים - זו נסארת מערכת יחסים פרטיקוליסטית, הבנויות על קרבה והיכרות, כפי שהוגלה לה הקהילה בשנים עברו, בהיותה קבוצה קטנה. במערכות מסווג זה, תתקשה העירייה לאכוף החלטות וחוקים ולהייב בתשלומים את ציבור "אנשי שלמה".

מאפיין נוסף של העייניות, הכרוכה בשליטה של קהילה חרדיות שפהה לרוב, הוא האילץ להתמודד עם צרכים ומואויים של אוכלוסייה לא-חרדית ואף חילונית. צרכים אלה, כפי שכבר הזכרנו, עשויים להיות מנוגדים לערכי החרדים. אם האוכלוסייה הלא-חרדית מרכזת באזור מובלן - דוגמאות אוור פרודס-כץ בבני-ברק - עשוי השלטון החזרי להוקל ב"אופוזיציה טריטוריאלית", ככלומר: בהתנגדות מלוכחת של אוכלוסייה שערכיה החברתיים והתרבותיים, כמו גם אורחות-חייה והתנהגותה, אינם תואמים לפחות האוכלוסייה הדומיננטית. כאשר האוכלוסייה ה"שונה" מפוזרת במרחב העירוני, אז השפעתה על הסביבה העירונית מועטה. אולם כאשר היא ממוקמת באזור נגוגפי מובלן, יש לה דומיננטיות תרבותית באזורה מרחיב והיא מנהית מביסיס טריטוריאלי שבו היא יכולה לטרוף את ערכיה. במקרה זה התפעל קבוצת האוכלוסייה האמורה באופוזיציה לרוב.

בעיר פוליטicit מודרנית, קבוצה ההסתבchorות להתרפות "אופוזיציה טריטוריאלית", שכן מותן לגיטימציה למגוון גדול של ערכים ותרבותיות מוגבנה בתוך המركם החברתי העירוני. לא כן בעיר הנתונה לדומיננטיות של אוכלוסייה שאין בה פתיחות וסובלנות לערכים שונים ממשה. בעיר כזו, יתחדדו הבדלים וייחיפו הניגדים. האופוזיציה הטריטוריאלית תיאלץ להתמודד עם מינהל עירוני שאינו מקבל את ערכיה ולפעמים אף מתנגד להם בחריפות. מפגש כזה עשוי להיות מזמין לקבוצה לא-חרדית הcpfota למינהל חרדי.

עיר חרדיות נולדות

הקמת בית"ר-עלית

בסעיף הקודם תוארה דומיננטיות חרדיות בשלטון המקומי, הנובעת בעיקרה מגידול דמוגרפיה. כאמור, דרך נוספת להתחווות שליטה חרדיות היא: הקמת יישוב עירוני המיועד מלכתחילה לאוכלוסייה חרדית. העיר ביתר-עלית היא דוגמה מותאמת למקרה זה.

ההעיוון להקמת עיר בבירת לא נהגה במקורו על-ידי גורמים חרדים. הوجה הרעיוון היה ג'ו (יוסף) רוזנברג, היהודי שעלה ארצה מדורם-אפריקה, טיס מתנדב במלחמת העצמאות, "ביתר"רי" בחינוכו האידיאולוגי. עליה במחשבתנו לקשר את העיר החדשה עם האתר של ביתר ההיסטוריה. כחנן התנועה הזיבוטינסקית, ג'דל רוזנברג על החיבור שיצרה תנועה זו בין העברית הארץ של ביתר - מעוזו האחרון של בר-כוכבא במלחמות ברומיים - לבין הגבורה העברית המתחדשת, כפי שבאה לידי ביטוי בטיפוף תל-חי ווסף טרומפלדור.⁹

בראשית שנות השמונים הציג ג'ו רוזנברג את מניעי יוזמתו, לפיהם ראיו שהיישוב המתוכנן במקומות יהיה "מרכז תנועת בית"ר העולמית והמרכז החינוכי של ערכי זיבוטינסקי".¹⁰ היום פנה אל גורמי ההתיישבות בארץ, אל ראש הממשלה דאז, מנחם בגין, ואף הצליח לאטור

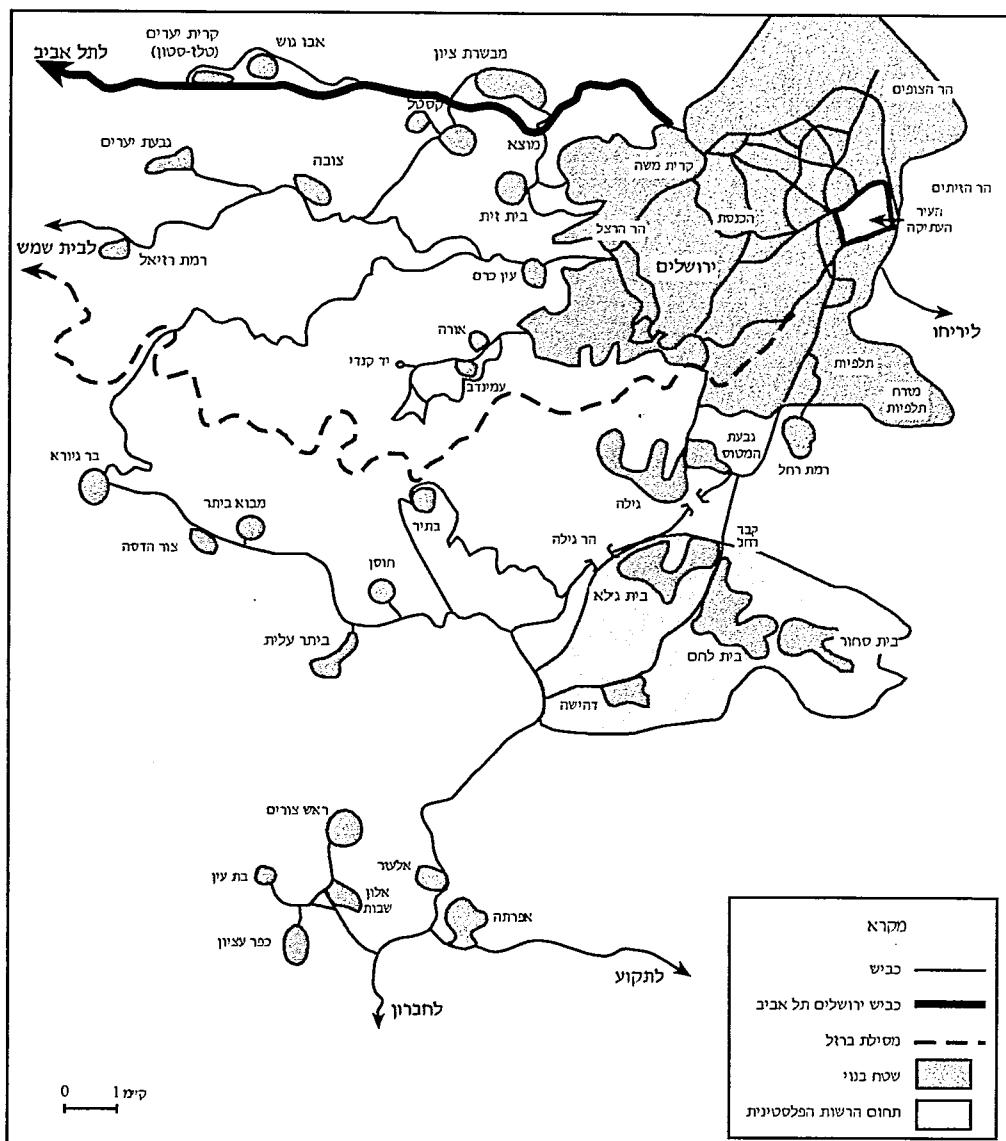
שטחי קרקע מותאים לפיתוח היישוב ולהכין תכניות ראשוניות של שימושי קרקע ובינוי. עם זאת, לא התגשה סביבו כבוצה של מועדים רציניים להתיישבות במקום. בבדיקה ארכינית של רשימות המועדים להתיישבות, רשימות לא ארכוכת, נמצאה תחלופה גדולה של שמות. תכניות בגין אכן הוכנו, אך לא תכניות של בסיס כלכלי (הישוב תוכנן כפזרור עירוני).

יזומתו של ג'ו רוזנברג לא הספיקה להותיר רישום של ממש בשטח. היזם נפטר באופן פתאומי בסוף שנת תשמ"ז (1987). הוא הספיק לארגן מספר קטן של משפחות, מן החוגים הקרובים ליענות של ישיבת "מרכז הרב" ו"מכון מאיר" לחווים בתשובה בירושלים. אלה התנהלו במקום בתאריך סמלי - ל'ג בעומר (בר-כוכבא) תשמ"ה (1985), וקרווא להתナルות "הדר ביתר". המקום נותר קטן ומזונת, ללא בניה של קבוע, ללא כל תאליך פיתוח, ובעיקר - ללא עורך אוכלוסייה שיבתיח גידול במספר המתוישבים.

תיק כדי פעלותו של ג'ו רוזנברג החלו בירושלים בדבר האפשרות ליעד את העיר המתוכננת לחדרים. אנשי משרד השיכון חיפשו יזמים שיכללו "להרים את הפוקט", ככלומר: לבנות הרבה. ביום 13.11.84 התקיימה במוחוז ירושלים של משרד הבינוי והשיכון ישיבה רבה ומהר. בזאת נקבעה השתתפות נציגי חברות "គובב השומרון", עסקה באוטה תקופת בבניית העיר ומונאלשבושמורן.¹¹ הסתמכות החקרה בהקמת עמנואל מנעה לבנות את ביתר.

בראשית שנות השמונים, עת התגלגלו ג'ו רוזנברג לגלאל את רעיון העיר בבייטר, נסודה בשכונות טאולה, בלב ירושלים החדרית, אגדות "משכנות ירושלים". מטרתה הייתה לסייע במתחם פתרונות למצוקת הדירות של האוכלוסייה החדרית. הקומה בה מחלוקת מיוחדת לתיקן דירות ללא תשלום ולזורה למשפחות ברוכות ילדים, כגון בהשגת הלואאות מ"פרוזות" ומשכנותאות מוגמלות לטקסים. תכניות סייעו שונות לא הוועלו לציבור החדרי מושם שהיצע הדירות בסוגרת תכנית הסיוע היה מפוזר בכל העיר, במיוחד באזורי חילונים, בעוד שהחדרים מעדיפים להתרכו באזורי מוגבלים. היצע הדירות באזורי החדרים היה קטן ומחיריהן האמיין.

מנכ"ל "משכנות ירושלים" העד כי בשלב זה הובן שפתרונות הדירות לציבור החדרי אינם יכולים להיות פרטניים, וכי נחוץ להם פתרון קהילתי: "הגענו למסקנה חד-משמעות", אמר, "רק משרד השיכון בכבודו ובעצמו יוכל להזיז את הנושא הזה".¹² כאן נפגשו, בתזמון מופלא, צורכי הדירות הדחופים של הקהילה החדרית, שלא ניתן היה לפטור מהם ללא סיוע ממשלתי נרחב, עם החלטות הממשלה לבנות עיר בבייטר - החלטה שלא הצלחו למשש בהעדר מкорות לגיוס מתishiבים. במפגש זה התקבלה ההחלטה לפתח את ביתר כעיר חדרית, בין יושבי דרום הארץ שנקרא פעם "פרוזדור ירושלים" (בין 1949-1967 ל-1967) לבין יושבי גוש עציון (ῆמפה).

מפה 1 : בירת-עלית במטרופולין ירושלים

במפגש הנזכר לעיל יש משום עניין מיוחד מסיבה נוספת: הוא מציין מגמה חדשה במדיניות השיכון הציבורי בהקשר החזרתי. עד ראשית שנות השמונים לא הוכר קיומו של המגזר החזרתי כמעט נפרד במסגרת מדיניות השיכון הציבורי; התפיסה התכנונית הייתה אינטגרטיבית ובעה, כאמור, מאידיאולוגיה רבת שנים של "כור ההתיוך". ב恰恰לה הנוגעת להקמת ביתר-עירוני, כאמור, מאידיאולוגיה רבת שנים של "כור ההתיוך". ב恰恰לה הנוגעת להקמת ביתר-עירוני זה ובו אונגרין למעבר מנדלבאום, (בשנת 1962), והמשכה בבניה הרצופה של שכונות חרדיות לאורק הקטוע הצפוני של קו שביתת הנשך ("הקו הירוק") בירושלים. עם זאת, בכל השכונות הללו לא הייתה מעורבות כה ישירה של הממשלה כפי שהייתה בהקמת בירת-עלית: פרויקט של משרד השיכון, המבוצע על-ידי חברת "אשדר" ואשר אכלול המבנים בו נעשה על ידי חברת "משכונות ירושלים".

שותפות זו בין הממשלה למגזר החזרתי אינה נזונה על קורתה אידיאולוגיות או על זהות בתפיסה האסטרטגית, אלא על הלימה החלקית בין מערכות של אינטראסים שונים: הממשלה הייתה מעוניינת לבנות יישוב חדש בשטחים, ואילו החדרדים ביקשו פתרונות למצוקת דיור. במקרה זה שימוש האוכלוסייה החזרתית מאגר כוח אדם פוטנציאלי להגשת מדיניות טרייטוריאלית; נזקקי דיור מיעוטי-אמצעים היו מאז ומותמיד מכשיר בידי הרשות לביצוע מדיניות תכנונית או אידיאולוגית, ללא קשר לצורכי האוכלוסייה שהיא מושאה המדיניות. במקרים שהאוכלוסייה החזרתית הייתה דוחה והתקבצותה לא הייתה לגיטימית, היא הפכה מקור לאקלוס מהיר.

עם זאת, חurf ההלימה החלקית בין האינטראסים של הממשלה לבין אלה של החדרדים, השיתוף בין הצדדים בהקמת יישוב חזרתי איינו כה פשוט. לשינויו הגיעו מצד הגורמים המששלתיים יש מחיר, הן מבחינת הרשותות והן מבחינת הקהילה החזרתית. הרשותות מתחייבות בהשעות גדולות מאוד, הרבה מעבר למוקובל בבניה ציבורית וגליה, מפאת מגבלותה הכלכלית של האוכלוסייה המודונה. הקהילה החזרתית, לעומת זאת, נאלצת להתאים את עצמה למדיניות מיקום שאינה توאמת בהכרח את טעמה ושאיופניה, ולעתים אף מעוררת זיכוחים מרים בתוך הקהילה.

מכל מקום, החיבור הזה עוסק רק במשמעות שיש לריכוז החזרתי בעיר חדשה ונבדلت, לא מרכיבי אוכלוסייה זרים, בהקשר לאופן תפוקתו של השלטון המקומי החזרתי. קהילה חזרתית החיה ב"עיר מבוזחת" אינה יכולה להסתמך על "אחרים", וכל האחריות על ניהול, תפוקה ופיתוח המערכת העירונית נופלת על חברי הקהילה. מאידך גיסא, הקהילה אינה צריכה לחוש מפני מגעים של חדרדים עם חילוניות או עם כל מגור אחר שאינו חזרתי. משום כך, בעיות המינימל והפעול המוניציפלי בעיר חוותית מקבלות גוון שונה בעיר החדשה. הדיוון שלහן יבחן אפוא בין בני-ברק לבין בירת-עלית כثنאי דגמים של שלטון מוניציפלי חזרתי.

ישובים חזרתיים בארץ"ב

היישוב העירוני-חזרתי הנבדל הוא אמונה וופעה חדשה בישראל, אך יש לו מקבילות בארץ"ב. כמו בישראל, כך גם בארץ"ב החדרדים מוחדלים נאגרופית ונאלצים להתמודד על מרחיב מוגרים לקהילותיהם. אולם שלא כמו בישראל, הם נאלצים לעמota את תרבויות

הזהות עם מערכות נורמטיביות שונות, לעיתים אף בערכאות. פעמים הם זוכים ופעמים הם מפסדים.

אחרי She-Bronx ו-Hudson, אזורים המגורים ההיסטוריים של יהודים בניו-יורק, התrokerנו מתושביהם היהודים, התפתח באזורי Brooklyn ריכוז גדול של אוכלוסייה יהודית - במיוחד של הקהילה החדרית לגוניה. באזורי זה מוכחות ארבע שכונות קריכזים עיקריים של יהודים חדים: Williamsburg - שכונה שבה מתגוררים חסידי סאטמאר; Crown Heights - שכונתם של חסידי חב"ד; ועוד שתי שכונות חרדיות לא זיהוי של פלג ספציפי - Flatbush ו-Boro Park.

הגידול הדמוגרפי המהיר ביותר בניו-יורק, בשנת 1995-1996, נרשם בפלטבויש. שיעורי הרבי הטעבי של החדרים הם הגבוהים ביותר באוכלוסי מדינת ניו-יורק, שכן בכל הרבדים של קבוצות המיעוטים והאוכלוסיות המסורתית הונגו בהצלחה תכניות התערבות לתכנון המשפחה ולפיקוח על הלודה. מסיבות מובנות, נפקד מוקדם של תכניות כאלה באוכלוסייה החדרית. لكن, בעוד שחללה ירידת גבורת בשיעורי הלודה בקרב האפרו-אמריקנים, הפרוטוריאניים ויתר קבוצות המיעוט, הרי שיעורי הלודה בקרב האוכלוסייה החדרית נשארו גבוהים כב בעבר.

הלחץ הדמוגרפי והלכידות הקהילתית, על כל משמעוויותיה לבני המשפחה המורחבת, מעצבים את הביקוש לשטחי מגורים, ובכך אין החדרים בניו-יорק שונים מ אלה שבישראל. מגבלות טריטוריאליות ומבנה הפריסיה של אוכלוסיות שונות מקשים על הרחבת גודלה של האזרחים החדים בתוך תחומיו העיר ניו-יורק. לדוגמה: האזורי החדרי של חסידי סאטמאר בויליאמסבורג מוגבל על-ידי שטחים שהיו בעבר בסיס של הצי (והם בעלות הממשל הפדרלי) ועל-ידי אזורי תעשייה. האזורי החדרי התרחב בתהליך מובהק של חידירה והורשה, ולאחר מכן - בעקבות בניה ייעודית לחדרים. עם מילוי המרחב הזמין נורתת רק האפשרות של בניה ייעודית, אלא שגם מותנית בשינוי ייעודי הקרקע ובგדרת אחויזי הבניה המותרים. כדי לממש שינויים אלה יש צורך בשינוי התכניות העירוניות (פומוז), ככלומר, דרישה יכולה להשפיע על הממשל. מגבלות אלו מעודדות יציאה של חדים אל יישובים אחרים למרחב המטרופוליני של העיר.

תהליכי הפوروור של החדרים בניו-יורק צובר תאוצה בשנים האחרונות, ואולם אין הוא חדש. הלחץ הדמוגרפי על מרחב המגורים הוא הגורם העיקרי להתרפשות התופעה, אולם אין הוא הגורם הראשון לה, שכן ראשית היציאה החדרית מן העיר ניו-יורק החלה כבר לפני 50-55 שנה, בסוף שנות הארבעים. הרוב וייסנдель, רבעם של חסידי נייטרא שמוצאים מצ'כיה, רצה לצאת מברוקלין וליסיד יישוב של לומדי תורה על בסיס כלכלי חקלאי. לכהילה הוקצתה שטח בן 300 אקרדים באזורי Mt. Kisco שמצפון לניו-יורק, בתוך יער על שפת אגם קטן. (כיום לא היה כל סיכוי לזכות במרחב זה, משום שערכו הכספי גבוהה ביותר ביחס לישוב נקרא (או וועטה) הרפת הריק, הקיים עד היום. שריד נוסף לטעון זה ניתן לראות בעבודה שבישוב מתגורר עד היום אחד מעשיiri משפטת הרצוג - מבצעי "יינוט הברון הרצוג"... מכל מקום, כיום

מתגוררות בישוב 25 משפחות, המקיים קשר יומיומי עם העיר ניו-יורק, בעיקר עם המרכז היהודי בברוקלין ועם מרכזי סחר הכספיים שבמנהטן.

היישוב החסידי הגדול ביותר במרחב המטרופוליני של ניו-יורק הוא קריית-יואל (Kiryas Joel), במחוז אורנג' (Orange County). הגרעין הראשון של הבנייה במושב החל בשנות השבעים, ואילו ההתפתחות הנזולה חלה בראשית שנות השמונים. בשנת 1996 חי בקריית-יואל כ-12,500 נפש.

שתי קריות חסידיות נוספות מצויות במונסי (Monsey) של חסידי סקויר, על כביש 45 וקריית-כתר (Kaser) - Maple Street-B-Center. שתין שייכות ל-Rockland County. קהילה חסידית נוספת, שעדין אינה מבחינה מוניציפלית, היא קהילת קשאו (Kashau) של חסידי פפא (Pupa). זהו מקבץ קטן מסביב לישיבה (Kashau Yeshiva), באזור מיורע-ב-Westchester. כדי שהמקבץ של ישיבה וכמה בנייני מגורים קיבל מעמד של יישוב עצמאי, עלי הגיעו לגודל אוכלוסייה של 500 נפש. לאחרונה החלה הקהילה ביוזמות בנייה במקום, אך נקלעה לקשיי מימון. קשיים אלה מעוררים את השאלה אם ראוי להקצות תמיכת ציבורית לפיתוח יישובים קהילתיים על בסיס אתני, תרבותי, או דתי.

היכולת להיעזר בתמיכה ציבורית (זהינו: מלעם המדינה) במימון בנייה למגורים לחסידים שוכבה ביוטר להתפתחות שכונות ויישובים חסידיים - בכל מקום, גם בניו-יורק. המשך האמריקאי מכיר בכך לעודד קבוצות מיעוט אתנו-תרבותיות שהיו מופלות לרעה באמצעות "העדרה מותקנת" (affirmative action). לעניינו, גישה זו באה לידי ביטוי בתמיכות גדלות ובקצאות לצורכי שיכון. מאידך גיסא, בחוקה האמריקאית קיימת הפרדה ברורה בין זאת למזינה, לפיקח המדינה מנעה מההтурב בעניינים דתיים, והימנעות זו כוללת גם תמיכה כלכלית במוסדות דתיים ובקהילות דתיות.

השאלה היא: האם קהילה חסידית-חסידית (החסידים באה"ב נקראים "חסידיים") היא قادرă קבוצת מיעוט מופלה לרעה, הזוקקה לאפליה מותקנת, ועל יסוד זה היא רשאית לזכות בתמיכה ממשלתית, או שמא אין היא אלא קבוצה דתית, שאינה יכולה לצפות לתמיכה? שאלה זו נידונה בהקשר משפטי. טעת החסידים הייתה שהם קבוצת מיעוט תרבותית המופלה לרעה; יהודי שומר מצוות מופלה לרעה במערכות הכלכלית, לוגומה, משום שהוא יכול לפתח את עסקו בשבת, או משום שהוא מנעו מהשתתפות בישיבות ובפגישות עסקים הערכות בשבת או המתקיימות במסעדות לא שירותי - ובכך נגע כשור התחרות העסקי שלו.景德 הצגת דברים זו הועלתה הטענה כי המגבילות המוטלות על היהודי הדתי אין כפויות עליו, אלא תנומות לבחירתו: איש איו כופה עליו לטgor את עסקו בשבת, ואשר למזון - ההימנעות ממأكلים מסוימים נתונה לבחירתו ואין מקרים אותו לאכול זוקא מזון כשר. לשון אחר: המגבילות הדתיות נתונות לבחירתו החופשית של האדם.

טענת הבחירה החופשית בהקשר אורח-החיכים הדתי של החסידים נדחתה בבית המשפט באה"ב. התקבלה הנחה שהעקרונות הדתיים טבועים באופיים התרבותי של החסידים, כמוות איסור גילוי עריות (incest) או כהנחות למלת הבנות בציויליזציה המערבית; הם כפויים על האדם מעצם השתיכותו לתרבות מסוימת. היחסיות של קהילות חסידיות (כפי שהן מכונות באה"ב) או חסידיות הוכרה אפוא כיחסיות תרבותית, ובכך הן נחלצו מן הסדר

של ההפרדה בין ذات למדינה. עם זאת, לאחר שההעדרה המתknגת מכוונת ורק לתחומיים שבהם סובלת קבוצת המיעוט מ阿姨יה (במקרה של החודדים - בתחום הכלכלי-כלכלי), זכו חודדים להטבות במימון של יזמות כלכלית, אולם בכך לא נפתרה הבעיה הדוחקת ביותר של הקהילה החרדית בניו-יורק: בעית השיכון. כאמור, יזמות בניה חרדית מתפתחות במרחב המטרופוליני של ניו-יורק, אך כדי להגע לשיכונים ממשמעוניים, נדרשת תמיינה חיצונית. השאלה של זכאות לתמיינה ממשאלתית בשיכון נותרה פתוחה.

אחד הפתרונות המזומנים עתה (קיי 1996) בקהילה החרדית בניו-יורק הוא העיקרונו של בניית Staff Housing - המגמה המסתמנת בחברות כלכליות גדולות להעיבר חלק לעובדים - פרוורים מרווחים, מלוהה בהקצאות קרקע וכיספים לבניית שכוניות או מתקופדיין אל פרוורים מרווחים, מלוהה בהקצאות קרקע וכיספים לבניית שכוניות או שכונות מגורים לעובדיין באוטם איזוריים. הקצאות אלו זוכות לטישוע מושלתי פדרלי מותע הכרה של המஸל בחויניות הבניה זו: המעבר של חברות גדולות ממרכזי הערים לפרוורים מרווחים פוגע בעובדיין, (שרבים מהם משתמשים לחובד כלכלי נזוק), שכן הם אינם יכולים להרשות לעצם מגורים יקרים בפרוורים ומצד שני הם מותקשים לעמוד במעמסה של המרחק בין ביתם בעיר לבין מקום עבודתם.

על-פי רעיון Staff Housing בהקשר החזרי, היישה ונפתחת כמקום אשר סביבתו מותגשש הקהילה. לפיכך ראוי לתמוך בעידוז הבניה למגורים עבור אלה הקשורים בישיבה, הממוקמת בפרטור מרוחק. פרטני קהילת חסידי פפא-ב-Westchester נקבעו לרעיון זה, והם מנסים לשכנע את הנהלת חברת IBM, שמרכזו נמצא באיזור, לפתח שכוניות לעובדייה ולקבל סיוע ממשלתי על-פי אותו עיקרונו, כדי שזו תשמש תקדים לקהילה החרדית שבאזור. עם זאת, הכרה בבניה חרדית כ-Staff Housing זורשת אישור של משרד השיכון הפדרלי (Housing & Urban Development). בעת כתיבת שורות אלו - קיי 1996 - אישור כזו טרם ניתן. לצורך קבלת ההכרה האמורה, מפעילה הקהילה מערכות מסווגת של שותדלנות, קשרים פוליטיים ויעוץ משפטי. הכרה כזו תעוזד יצרות יישובים חרדאים בנוסח קריית-יואל.

ביטחות כוח-אדם בעיר חרדית ותיקה

רשויות מוניציפלית הנשלטות על-ידי קהילה חרדית תתקשה בגiros עובדים מותאמים, או כהגדורת החשב המלווה של עיריות בני-ברק (שהתמנה מאוחר יותר לטגן יי'ר הוועדה הקרויה בעיר; עמ' 22 להלן): "יש בעיה קשה בבני-ברק בגין עובדים קומפטנטיים".¹³ הסיבה לכך נעה בחוסר התקשורת מקצועית ובחוורש השכלה מותאמת בקהילה החרדית. לאוראה, אפשר לפטור בעיה זו על-ידי גiros עובדים מקצועים מוחז לחברי הקהילה, מה גם שבאזור מטרופוליני נפוצה תופעת המועסקים שאינם מותגוררים ברשות שבה הם עובדים. מה מונע אפוא עיריות בני-ברק מלהעסיק אנשי מקצוע (קומפטנטים" כלשון סגן יי'ר הוועדה הקרויה) מקרב תושבי אגד הערים של גוש דן?

כאן משתלב בתמונה האופי החברתי של הקהילה החרדית. כקהילה מסורתית - היא דוגמת לאינטראיסים של חברות. השלטון הוא מקור לחלוקת משאבים ולא פחות מכך - לחלוקת תפוקדים וכיבודים שעசרים בצדדים והם, כמובן, מקור פרנסה לחבריו הקהילתי. לפיכך, המשרות בעירייה בני-ברק מאוישות לפי מפתח שיווי של קבוצות וחרצאות חסידיות, על-ידי מקורבים של פוליטיקאים המייצגים קבוצות אלה. התקנים חסומים אפוא בפני עובדים מקצועיים - כך, לפחות, היו פניו הדברים עד לפיזור מועצת העירייה וכינו ועדה קרוואה לניהול ענייני העיר (אירוע שידון להלן).

שיטה זו גורמת גם לניפוי המנגנון העירוני, כיון שהחוגים השונים הדורשים ייצוג בגופי הביצוע ובמחאלקות העירייה אינם מתחשבים בתקנים הפורמליים ובכללי ייעילות תפקודית. הם דורשים לאיש משרות במכוורביהם, מtopic כוונה שהמקורבים הללו דאגו לאינטראיסים של שלוחיהם בכל הנוגע להקצאת משאבים. מחאלקות העירייה מאוישות אפוא מעבר לתקן בנאים חסרי כישורים מותאים ורוחה בהן כפל תפוקדים. הדבר בולט במיוחד במלקה לחינוך. יתר על כן, חשש צורך לפטור עובדים - אם מטעמי ייעול ואם מסיבה אחרת - מופעלים לחצים מצד קבוצות וחסידיות שונות: לאחר שהעובדים מייצגים קבוצות וחוגים, הרי פיטורי של עובד גורעים מייצוגה של קבוצה מסוימת ומתעורר הצורך ליצור איזון מוחדר של הכוחות המייצגים בכל המערכת.

יתריה מזו: גם מערכת היחסים בין הבירוקרטיה העירונית לבין התושבים מושתתת על קשרים שיוויים. לא רק הנציגות במועצת העירייה היא על בסיס שיווי, אלא גם איש

השירותות במגנון העירוני - לכל "חוג" ולכל קבוצה צריך להיות ייצוג בקרבת העובדים במחלקות העירייה השונות. התוצאה היא, כמובן, ניוף גודל של כוח העבודה במגנון העירייה. (לדוגמה: במחלקה לחינוך מכהנים שני מנהלים - אחד מש"ס ואחד מגדל התורה). עלילות התפקיד של מגנון כזה נפוגת אפוא, לא רק בגל השרבול שלו אלא בעיקר בשל המחויבות של מוחזקי התפקידים להנחיות של מנהיגי קבוצותיהם, הנחיות שאין בין ובין מינהל תקין ולא כלום. התפקיד של המגנון העירוני מונחה על-ידי מערכת יחסים מסורתית של קבוצות דתיות, ללא כללי התנהגות נורמטיביים המחייבים קביעת מדיניות אובייקטיבית.

מבנה כוח האדם במגנון חרדי מושפע גם מתכונות חברתיות, תרבותיות ואפלו דמוגרפיות של חברי הקהילה החרדית. בכך שונה מגנון כזה מזו הקיים ברשות מקומית לא חרדיות. דוגמה אחת לכך היא השפעתם של שעורי היולה הגובאים בקהילה על אישוש משרותיהם של גאנוטס: עקב ריבוי הליחות גודל היקפן של חופשות הלילה שנוטלות גאנוטס במערכת החינוך העירונית, כך שganotot ממלאות-מקומות מועסקות בריצפות לאורך זמן וכן זוכות בקביעות. דוגמה אחרת קשורה בתפקידיה של העירייה כספקית של שירותים: בערים אחרות השירותים הדתיים ניתנים לאוכלוסייה על-ידי המועצה הדתית, הממומנת בשותף על-ידי משרד הדתות והעירייה. אולם בני-ברק מושרתת המועצה הדתית רק את האוכלוסייה ה"דתית-לאומית" ואת החילונים; החילונים, שהם רוב האוכלוסייה בעיר, מתעלמים מקיים ואין נזקים לשירותיה, בכלל החשש לפגיעה במערכות של הרבענים גדולי התורה שבעיר, וכן ממשום שהם מתנגדים לłużות של רשויות ממשלה ענייני דת. לפיכך, החוזאות לאספקת השירותים הדתיים לרוב האוכלוסייה נפלות על העירייה. העיר מואפנית בצריכה של שירותים דתיים מיוחדים; שתת השמיטה היא דוגמה לעונה שבה העירייה מעסיקה עבדי שירותים רבים, המתפלים בעקבית האספקה השוטפת של מוציאי חקלאות ללא חשש שמשיטה בין שמיטה לשמשיטה (שע שנים) תרומות עובדים אלה מזערית. עונתיות וייחודיות של שירותים מעין אלה מגדילות במידה רבה את ניופו המגנון העירוני.

אופיה המסורתית של הקהילה החרדית, בהצטרכו לניפוי מלאכותי של המגנון על בסיס שיווכי, יוצר אצל עובדי הציבור אווירה טיפוסית של עיירה מסורתנית, מה גם שישן עדויות רבות¹⁴ לנפוטיזם במינוי עובדים. אווירה כזו מביאה את העירייה, בין היתר הליקויים המאפיינים את תפקידה, להעתלם מחוות-דעות המקצועית של יו"ץ המשפטים, אף שחוות-דעות כזו כמו שהיא צו שבית משפט עד שניתן כזו על-ידי בית המשפט, לפי העdra של י"ר ועדות החקירה). היטיב לבטא אווירה זו מבקיר העירייה, בהשיבו לשאלת אם אפשר לשפר את המצב בעיר עם העובדים הקיימים: "כדי שהעירייה תתפרק צריך לעשות לאנשים סווויים במות, ואנשים צריכים לעבור ממונטיות של השטיבל".¹⁵

nio מגנון עירוני באנשים בלתי כשרים הוא מותכו בטווח לכשל בכל הרכז לכללי מינימל תקין. המושג "מינימל תקין" רחב מאד; בהקשר הנדון כאן הוא נוגע בדרך תפקודו של המגנון הביוווקרטי העירוני ולמיות אחריוותו לתקנות הרבות המתוורחות בחיה היומיום של העיר. הקש שבר את גבם של תושבי העיר היה שביתת עובדי הניקיון; חלק מעובדים אלה מועסקים, לפי דוח' חווודה (על-כן להלן), באמצעות חברות כוח-אדם. עובדי התברואה הנהגו לקבל תוספות שכר של 78 אחוז (במקום 10 אחוזים, כאמור בחוק), ואילו נהגי התברואה

כבלו תוספות שכר של 88 אחוז (במקום 10 אחוזים כמפורט בתוק). השביתה גורמת לתוחשה קשה מאוד בקרב תושבי העיר והם ביטאו את תחושותיהם בכירזים, בעצמות ובפניות לשור הפנים.

בעקבות משבר זה ולאור המשבר הכספי הקשה שאליו נקלעה העירייה, מינה שר הפנים אז, עוזי ברעם, ועדת חקירה לעניין עיריית בני-ברק.

הועודה שמנתה ביום ב' בטישון תשנ"ה (31.5.95), נודעה "לבזק את הצורך לפזר את המועצה ולמנוע ועדה למלוי תפקידיה המונעכה". ועדת חקירה מעין זו ממונה על-ידי שר הפנים, בתוקף סמכותו לפי סעיף 144 לפקודת הערים (נוסח חדש), ולאחר התיעצות עם שר המשפטים. תפקידה לחקור אם מועצת העירייה או ראש העירייה מלאים את תפקידיהם כראוי.

עד לפני מינוי ועדת החקירה הציג האגף לביקורת במשדר הפנים נתונים על מצבה הקשה של העירייה, ואלה הובאו בדיון ועדת החקירה כלහן:¹⁶

1. הגיתרון המctrבר של העירייה עומד על סכום של 108 מיליון ש"ח.
2. קיימים גידול מואץ בהיקף הגיורון הכספי של העירייה מהתקציב הרגיל בהיקף של כ-3-5 מיליון ש"ח מדי חודש בחודשו.
3. בשנת התקציב 1994 נוצר גיתרון בסכום של 47 מיליון ש"ח בתקציב הרגיל וכ-7 מיליון ש"ח בתקציב הפיתוח.
4. העירייה לא נקטה בມידה מספקה באמצעות האכיפה העומדים לרשותה כדי לגבות את מלאה המסמים המגיעים מהתושבים החביבים, מוהענותות ומהעסקים הפעילים בשטחה.
5. ממוצע שיעור הגבייה מארוננה בשלוש השנים האחרונות עומד על כ-57 אחוז בלבד מהחייבים, ונגיית חיזבי המים עומדת על כ-70 אחוז בלבד.
6. היקף החובות של התושבים לעירייה, בסוף דצמבר 1994, מהחייבים עboro ארכוננה בלבד, עומד על כ-100 מיליון ש"ח; עboro השימוש במים הסתכם היקף החובות ב-12 מיליון ש"ח.
7. העירייה איננה גובה חיזבי מים ממוסדות תורה וחסד למיניהם.
8. העירייה מעניקה לעובדים רבים (כ-70 אחוז) תוספות שכר חריגות בגין חוק יסודות התקציב. תוספות השכר לבני המדור הבינוני והגבוה הן שמהוות את עיקר הנטול הכספי.
9. פרנסי העיר מעסיקים עובדים רבים על-פי קשריהם המשפחתיים ולא על-פי כישורייהם. השוואת האמור בסעיף (1) דלעיל עם האמור בסעיף (6), עשויה להיראות כהצעת פתרון: גיבית החובות תפטור את בעיתת הגיורון. אולם, מתוך החובות האמורים, כ-30 מיליון ש"ח מוגדרים על-ידי העירייה כחובות "אבודים", כ-25 מיליון ש"ח הם חובות של מוסדות דת, עזרה וсад (מלכ"רים שונים) ועוד כ-25 מיליון ש"ח נמצאים בטיפול משפטי. כל היתר הם פיגורים שוטפים.

עדות החקירה קבעה כי "מצב הכספי הקשה של עיריות בני-ברק גורם לחוסר יכולת לעמוד בחובותיה על-פי פקוחות העיריות ולספק השירותים החיווניים לתושבה". עד קבעה הוועדה מייצב זה נורם בכלל "ניהול בלתי תקין של משק הכספי (אי-גביית מסים המגיעים לעירייה כחוק ותשומתי שכר חריגים), בניית תקציב שאינו מעשי וניהול בלתי תקין (ולא) יעל של העירייה" (הערה 14 לעיל).

ביום 16.6.95, כשבועיים לאחר מינויו, המליצה הוועדה בפניו שר הפנים לפזר את מועצת העירייה ולמנוע תחתיה ועדת קrhoאה. הדוחה המלא הוגש ביום 20.6.95, כאמור, הוועדה טיפולה בנושא אינטנסיבית גדולה. בפניה הופיעו 38 עדיזים וביהם חברים מועצת העירייה, עבדי עירייה, עובדי משרד הפנים והאוצר ומומחים - רואי-حسابן ומשפטניים.

כישלונה של עיריית בני-ברק להלך כראוי את המערכות העירוניות היהבולט, ולא היה צורך בדוחנים מסובכים כדי ליזהות אותו. הוועדה עמדה על ארבעה תחומים מרכזיים שהם יסודות הכשלון הזה. התחום הראשון הוא גישס כוח-אדם (שלשות התחומים האחרים יוצגו בהמשך, בפרקם המתואימים). הוועדה עמדה על הקושי לגייס "עבדים"ーシירים בני המקום. העיסוק האינטנסיבי של הגברים החדרים בלימוד התורה אכן מותר להם זמן מהקשר עצם לתקדים מינהליים, טכניים ואקדמיים שונים, הדורשים לניהול רשומות מקומית. אין כישורים, מגיסטים עובדים על בסיס שיוכי.

התוצאות של איוש כזה, כאמור, הן חוסר יעילות, כפיפות ושיקולים לא עניינים, או בלשון הוועדה: "הכל בנוי על הסכמים ולחצים קואליציוניים". בקטגוריה זו אפשר לכלול גם את מניעיהם של החדרים לצורת ארגון מיוחדת, המכובד על העירייה: הגנותה בעיר הן עובדות של העירייה ולא של משרד החינוך, כדי למנוע ממשרד ממשלתי דרישת-rangle בחינוך החדרי. בדומה לכך, גם השירותים הדתיים לוחב האוכלוסייה ניתנים מטעם העירייה, כפי שתואר לעיל, ולא מטעם המועצה הדתית, דבר המכובד על העירייה ומוסיף למצבת כוח-האדם שלה כ-200 עובדים נוספים.

מתוך דוח ועדות החקירה עולה כי בעית כוח-האדם של עיריות בני-ברק היא הראשונה במעלה באחריותה" לכשלים של ניהול בעיר חרדי. אולם צריך לסייע אמרה זו: מותמנת המצב שהבאנו עולה כי קשה לבזוז את המרכיב של איכות כוח-האדם מן המאפיינים החברתיים של הקהילה חרודית - פרטיקולרים ויחסי דיפוזים-שיוכיים, שהרי גם אלה משפיעים על איכות המועסקים (ה להשפעה של מאפיינים אלה תיזון גם בהמשך). ההפרדה בין איכות כוח-האדם לבין מאפיינו החברתיים היא לצורך העיון בלבד, שכן ברור לחוטין שבפועל קיים שילוב חזק בין הנורמות השונות. מן הרואי לצין כי אכן נידונו בעיות כוח-האדם שהתרפתחו בעיריות בני-ברק במהלך השנים האחרונות, מאז עברה שליטה חרודית. לעומת זאת, עיר חרודית חדשה כמו ביתר-עלית, נעדרת מסורת מינלאית ומוניציפלית ירושת העבר, והיא מפגינה הצלחה תפקודית ניכרת. לפיכך, יש טעם לדון בה נפרדת.

בעיות כוח אדם בעיר חרדית חדשה

בתלמוד מובא אמר בשם רב: "לעולם יחוּר אָדָם וַיֵּשֶׁב בָּעִיר שִׁישְׁיבָתָה קְרוּבָה, שָׁמֹתוֹן שִׁישְׁיבָתָה קְרוּבָה - עֲוֹנוֹתִיהָ מַועֲטִין" (בבלי, שבת י' ע"ב). רשי'י (באותו מקום) מפרש: "שִׁישְׁיבָתָה קְרוּבָה" - שְׁנִתְיִשְׁבּוּ בָה מִקְרֻובָּי; הַיּוֹם הַיּוֹן אָמָרֶים "עִיר חֲדֶשָׁה". עֲוֹנוֹתִיהָ של העיר החדשה מועטים, כיון שבגלל ממדיה וטוחה קיומה הקצר טרם היטפחה בה מוסדות ומנהגים קלאקיים. באין מסורת מוחייבות, קל יותר להנaging בעיר החדשה נורמות מותוקנות ויעילות.

ב יתר-עלית היא עיר חרדית חדשה, ולפחות בשנותיה הראשונות היא סייר הצלחה. מאפייני הצלחה של ב יתר-עלית עד ייוזנו בפרקם שלහן; כדי לאש את הקביעה הכללית שהעיר מצליחה, די אם נזכיר כאן את פרס השלטון המקומי שבו זכה וייר המועצה המקומית הממונה, הרב משה ליבוביץ. פרס זה ניתן מעתה שר הפנים לרשות מקומות המצליחות הממונה, הרב משה ליבוביץ. פרס זה ניתן מעתה הפרט שניתנה ביום 6.3.95, עליה חתום שר הפנים עוזי ברעם, נאמר כי היא מוענקת "על תרומותך לקידום השלטון המקומי והוכחת יכולת ניהול וארגון". נשאלת אפוא השאלה: מדוע بعد בני-ברק מתישראלת תחת מגנון לא עיל, נהנית ב יתר-עלית מהצלחה ויעילות?

ודומה שהמפתח לתשובה על שאלה זו נעה בדמותו של ראש המועצה הממונה - הרב משה ליבוביץ, או "לייבו" כפי שהוא מכונה בפי כל. משה ליבוביץ נולד בשנת 1956 ב羅mania, עלה יחד עם הוריו והתיישב עמו בצפת. חוותו החיצונית החרדית דהיום אינה מעידה על קורות חייו, אך נודעת לו גם מושבות בהקשר לדרכו תפקדו כראש מועצה וכරח החיה בפיותה היישוב. פעילותו וכושר מנהיגותו בלטו כבר בעדוניו נער בצפת, עת הגיעו 14 החל להדריך חברות ורחוב. כתלמיד כיתה י"ב, במלחמות יום כיפור, היה פעיל במתנות חירום בצפת ובאזור הצפון. על פעילותו באותה עת במסגרות הקהילה זכה ליבוביץ בתואר "נער ישראלי" לשנת 1973-4, מטעם העיתון "מעריב לנוער" וארגוני התנדבות. מאוחר יותר נבחר לצאת לחו"ל במשלחת נער מטעם ארגון "רוטרי" הבינלאומי.

את שירותו בצה"ל עשה בפיקוד הגדי"ע, הגיע לדרגת קצונה ושימש, בין היתר, כקצין חבורות וחוב של מרחב צפון. לאחר שחרורו מצה"ל פעל כנציג שירותיה ההתקנדבות באזרע הצפון, נמנה עם מייסדי מדרשת "יערכיהם" (1978) ושימש כמנהל הראשוון בירושלים. כמו כן, היה ליבוביץ מראשו הפעיל של ארגון "גשר", הפעיל לקירוב לבבות בין דתים לחייבים. בגיל 22 כבר מונה למנהל המחלקה לטיפול בנוער ולאחר מכן נבחר למועצת העירייה בצפת. התהום העסקי החל לקרוץ לו עם מינויו לסמכנו"ל לענייני תעשייה והשקעות בחברת "כוכב השומרון" שבנה את העיר עמנואל, ולאחר מכן, בעת שהותו בארץ"ב (בשנים 1985-1987), שם שימש במגוון תפקידים: יו"ץ חינוכי לקהילת היהודי חאלב בניו-יורק, יו"ש ליחס-ציבור לתירועים יהודית וייצוג של חברות ויזמות בנושאי תיירות ותחבורה אוירית. נסיוו הראשו בשלב יזמות עסקית עם בנייתו ארצתה, ב-1987. בתקופה זו פעל, בשיתוף עם קבוצת יזמים, לייסוד מעין כפר לבני גיל הזוחב (retirement village) באזור מעלה אדומים או גבעת-זאב. אמנים הניסיון לא עלה יפה, אך פרויקט בנייה אחר שניהל נחל הצלחה: חברה בשם "פרי הארץ" שיזום ליבוביץ וניהל (בשנת 1988) הקימה בגבעת-זאב קרייה חרדית בשם

זה לחסידי קרלין-שטולין. פרויקט מורכב זה של צירוף שכונה חרדית לפזרור בשטחים נחל, כאמור, הצלחה, והרבישל חסידות קרלין-שטולין מתגורר בעצמו באותה שכונה.

במקביל לפועלתו היומית והעסקית, לא זוח ליבובי את עולם התורה וההשכלה: לימים בשיבת "עטרת ישראלי", שבה הוسمך לרבות, ולימודי חינוך במגמות מינהל ופיקוח באוניברסיטה בר-אילן. מכל אלה, וכשהוא כבר אב לאורבה, נקרא לפועל במסגרת אחד הפרויקטים המגולים ביותר שתוכנו עבור הציבור החראי: ניהול הבניה והפיתוח של עיר המיעודת לבני הקהילה החרדית, במטרה להקל את מצוקות הדירות החelige במנזר זה. שרגלו האחת בתוך העולם החראי, פתוחה הרבה ליבובי לעולם העסקים, היזמות והמנהיג המודרני, ומפעח קשרים מקצועיים וחברתיים עם רבדים מגוונים בחברה הישראלית: אנשי חברה וככללה, אנשי צבא ופוליטיקה.

מכאן, שהבחירה במשה ליבובי כמנהל הפרויקט של ביתר-עלית לא הייתה בדרכו הימור על דמות חרדית אלמונייה, אלא נפלת על אדם בעל מהלכים בשני העולמות שצרכים להתחבר לשם הצלחת הפרויקט: הקהילה החרדית, על מרכיבייתה וערכיה המייחדים מחד גיסא, ו"העולם" של מעורבות ביוזמות כלכליות, בניה ובנייה ובפיתוח מאידך גיסא. האיש שימש אףוא כחוליה מקשרת בין שני עולמות שונים, בתקופה שבה לא היה החיבור טבעי ומובן מalias. יותר על כן, הבעיה הבסיסית של כוח האדם החראי, זהינו, חוסר כישורים מותאים, אינה קיימת במקרה זה. רקו האישי ונסיונו המקצועית והמינימלי של ליבובי מוכחים לאורך כל הקריירה שלו. לשון אחר: הוא אכן מייצג את הדימוי של "הפונקציונר חסר הקשרים", להיפך. עם זאת, מערכת קשרים מעין אלה שטיפח ליבובי, שבסיסם אינטוטומנטלי, ניתן לבנות גם ללא הרקע המיעוד המאפיין אותו, כך שעם כל חשיבותם, הקשרים שטווה לא היו הגורם המכريع.

הגורם המכريع בתפקודו של ביתר-עלית בעיר חרדית חדשה היה העובדה שראש המועצה היה ממונה "מקצועני" ולא נבחר. אמנם, גם ראש מועצה ממונה יכול להיות מקורב לגורמים הפוליטיים שמיינו אותו, וככזה עשויה להיות לו מחויבות כלפי שלוחיו במגנונים הפוליטיים והמשתלתיים. כך לדוגמה, ראש מועצה ממונה עשוי להיות נתנו לחיציהם של אדמונ'רים, חברי-כנסת, שרים, מנכ"לים וכיוצא בהלה מנהיגים ופונקציונרים ביורוקרטיים ופוליטיים - הכל לפי קרובתו לנוף הממונה. אולם, ליבובי מעיד על עצמו שאין לו כל קרבה כזו לנוגם פוליטי (לדבריו, הגופים הפוליטיים אף הודיעו מועד אחר), והוא הוא שיך לחוג חרדי מוגדר. הוא לא התגורר בbijouter, ועם כניסה לתפקיד הכהיר שאינו לו כל כוונה להציג את מועמדותו לראשונה המועצה לכשיירכו הבהירות. כמשמעותו "מקצועני" ולא "ממונה מקורבי", הוא היה משוחרר מכל מחויבות שיוכית לקבוצות פרטיקולრיסטיות באוכלוסיית היישוב.

באישיותו של ראש המועצה התגלה אפוא הפתרוןHon לבניית היחסים של העומד בראש המדורג הביורוקרטי המקומי והן לבניית היחסים החברתיים. אין ספק שרראש מועצה עיל יכול להזכיר מסמכותו על המנגנון כולו, אבל עדין נותרת שאלת היעילות של עובדי המנגנון. אף לנוין זה, עיר חדשה פטורה מצורחות של עיר גוזלה וותיקה. בהיות המועצה המקומית ממונה, חברות אינם מייצגים בהכרח את אוכלוסיות המקום. עם חברי המועצה הממונה

בביתר-עלית נמו גם אנשים שאינם דתיים. גם בקרב עובדי המועצה - במיוחד עובדים מקצועיים הדורשים הקשרה אקדמית - יש מועסקים שאינם דתיים ואינם תושבי המקום.

מקור נוסף לוח-אדם מיומן נמצא בהרכב המיעוד של אוכלוסיית היישוב, לפחות בשלבים הראשונים לאקלוסו. ביתר-עלית היא יישוב הנשק לקו הירוק, אך נמצא מעבר לו - בשטחים. כזה, הוא עורך מחלוקת והתמודות לא מעטה בקרב רבניים ומנהיגים חרדיים, שבקשו להימנע מעשה התנהלות - שהוא בעיניהם בבחינת "התగורות בגויים". לא כאן המקום לדון בפולמוס הפנים-חרדי הזה. מכל מקום, ברור שהוויכוח הזה, בנוסף לדימוי של יישוב בשטחים על כל הטכניות המתלויות בכך, פגע בשלב הראשון בשיווק העיר לאוכלוסייה החרדית. ורק פיתויכלכלי גדול מאוד ופתרונות תחבורתיים נאותים הצליחו למשוך אוכלוסייה חרדית לביתר-עלית (מפה 1).

בגלל הבעיות האמורה, האקלוס הראשוני של העיר התבבס על קבוצות שאין חלק מן הליבת החברתית של הקהילה החרדית, וביניהם, לא מעט חוות-בתשובה מוחגים וمعدות שונות. בקרבתם נמצאו גם בעלי כישורים ומילומניות שנitin היה לנצלם במערכות היישוביות השונות, ובמיוחד בתחום החשובים ליישוב המציג מעבר לקו הירוק, כמו: מוקדי ביטחון וابتחה, קשר, עזרה ראשונה וכיו"ב. בהמשך התבسطותה של העיר השתנה אופי המתישבים בה לעבר רבדים חרדיים מובססים יותר, ובkrב אלה פרתה ההסתברות לאזור כישוריים אורכניים. אחת הבעיות הביטחוניות החשובות ביותר בביתר-עלית, כיישוב הסמוך לכפרים ערביים (אם הוא נשק לקו הירוק), היא בעית המשמירה. באוכלוסייה חרדית, החסורה הקשרה צבאית, המשמירה היא בעיה חריפה דיה כדי שיוקדש לה ולפטרונה פרק עצמו, בהמשך החיבור הזה.

3 מרכיבת החינוך כדוגמה לניהול תפקודים עירוניים בעיר חרדיות

החינוך החרדי כמערכות שירות עירונית

מערכות בת-הספר בעיר עשויה לשמש כדוגמה טובה לביעות החברתיות שבוחן נתקל מניהל חרדי בניהול תפקודים עירוניים. היא מאופיינית בזוג מוחבי בורר של שירותים עירוניים (מיקום בת-הספר, תפוצת התלמידים ותחום אורי. הרישום), והיא טעונה מהבינה חברתית (הרכב התלמידים בכיתה) ואידיאולוגית (תכנים וערכים בבית-הספר). ניהול מערכת כזו נוגע אףא ברגשות ורבות של אוכלוסיית העיר. מובן שתכונותיה החברתיות ומאפייניה התרבותיים והדתיים של האוכלוסייה ישפיעו רבות על היעילות הפעולית של המערכת.

לפי חוק החינוך הממלכתי תש"ג-1953, כל בית-הספר במדינת ישראל אמור לחיות תחת פיקוח המדינה, וזוווסמכת לקבוע את תוכני הלימודים, את שיטות ההוראה והחינוך וכיצד באלה עניינים הקשורים לחינוך התלמידים. בת-הספר הדתיים היו אמורים לפעול בפיקוחה של מסגרת החינוך הממלכתית-זרת, שהוא חינוך ממלכתי, אלא שהמורים, המפקחים ויתור בעלי התפקידים בו הם זרים. כבר בעת קבלת החוק, יצר המחוקק "פתח מילוט" לאלה שלא רצו להיכללו; היה ברור שהמגור החזרי לא יוכל את בית-הספר שלו לפיקוח המדינה אשר רשויות חילוניות. לא כאן המקום לדון במניעים להבדלות החינוך החרדי, מל מקום, לפי הוראות אותו חוק, המדינה פטורה מזאגה למימון בית-הספר שמחוץ למסגרות הממלכתיות, וכל הוצאותיהם על החורדים. מכאן ברור שלא קיים כל תקון رسمي לצרכיהם של בית-הספר החזרי בכל הנוגע לתכנון, לבניה ולהקצת משאבי אחרים. ההקצאות לחינוך החזרי הן תוצאה של מיקוח פוליטי - במישור הממשלה ובמישור המוניציפלי - בין נציגי המפלגות החזריות למפלגה ששליטו. המיקוח הזה מחריף במיוחד לקרים ההcube על חוק התקציב, או כאשר עומד לדין פוליטי ונשא שבו נקמת הקואליציה הממשלתית ל孔נותיהם של הנציגים החזריים.

ההקצאות למערכות החינוך החזרי אין נשענות אףא על חוקי החינוך. עד שנת 1995 הוגדר חלק מן ההקצאות הללו כסעיפים בחוק התקציב. לקרה אישור התקציב מדי שנה, נקבע גודל ההקצאות לחינוך החזרי בהתאם למידת השתדלנות והלחץ של הפליטים החזריים. בשנת 1995 הוסדרו בחקיקה יסודות התקציב, לפיהם אין יותר "סעיפים יהודים" וכל ההקצאות ניתנות לפי קרייטריונים מוגדרים. ההבדל הפורמלי הזה אינו משנה את כמות

ההकצאות, ולקראת הדין על התקציב בשלחי שנת 1996, מסתבר שגם אין מפחית את הלחץ החדי.

מכאן שההקצאות למערכת החינוך החדי תלויות בכוח המיקוח של עסקים ומותופים שונים ('מאכעריס') מן המגזר החדי, שמעודם ויוקרטם בקהילה (ולפעמים גם הציבור הכללי) תלויים בנסיבות המשאבים שהם מצלחים לגייס. קביעה זו חשובה, משום שובע ממנה כי קיימת תלות בין קבוצות שונות לבין עסקים פוליטיים - תלות בעלות מאפיינים פרטיקולריים ברורים. החשוב לעניינו הוא שבתי-הספר החדיים, למוגמותיהם השונות, בין אם הם מוסדות מוכרים שאינם רשמיים ובין אם הם מוסדות פטור, מאורגנים כמערכות אווטונומיות. מידת המעורבות של רשות החינוך במערכות אלו היא מזערית ומצטמצמת בעיקר בתחוםי מימון הבינוי.

מערכות בת-הספר הממלכתיים והמלכתיים-ذתיים מאוגנות תוך חלוקת סמכיות בין המדינה (משרד החינוך) לרשותות החינוך המקומיות (העיריות). תחומי האחריות בין הרשותות - משרד החינוך מזה והעיריות מזו - אינם חדים ובורורים, הם משתנים עם הזמן, זכו למחקרים רבים, ונעים ניסיונות ליעל את השיתוף ביניהם.¹⁷ עם זאת, דין בסמכויות הרשות המקומית לעומת אלו של משרד החינוך אין עניין לכך, וכי אם נציין שהרשות המקומית ממונה על ההקצאה והארגון המרוביים של בת-הספר בתחומה: מיקום בת-הספר, ארגון הרישום וקביעת אוצר רישום,¹⁸ פיתוח פיזי וכי"ב. אולם לאחר שבתי-הספר החדיים, לגוניהם השונים, אינם כוללים באחריות זו של הרשותות, אין לרשותות המקומיות כל מעמד בקשר לתוכנים החינוכיים והלימודים בת-הספר הללו, ואין ניסיון לעצב את ארגונים המרוביים.

עדות החקירה לעניין תפוקה של עיריית בני-ברק התעלמה מן ההשלכות של העבודה כי החינוך החדי אינו נתון לפיקוח רשותות החינוך הממלכתיות. לשון אחר: החינוך החדי הנהנה מהקצתה של ממש ממלכתיים, בלי להיות מחויב לשום נורמה ממלכתית. לאור התעלמותה מהיבט זה, לא עמדה הוועדה על כך שהיכולת של משרד החינוך להתערב במעשה המערכת החינוכית החדרית - מוגבלת ביתר.

בכל עיר שבה האוכלוסייה החדרית היא מיעוט, נספחת למערכת החינוך עד קבוצה קטנה של בת-ספר או תלמודי-תורה, שאינם נתונים למורות הרשותות, והם מלקטים את תלמידיהם מכל מקום שייחפו. לעומת זאת, עיר שרוב תושביה חרדים מסתכנת בכך שלמערכת בת-הספר שבאה לידי מילוי מרכזית, לא רק בכל הנוגע למורות החינוכית, אלא גם בכל הקשור לארגון ולפיתוח המערכת. لأنדרלמוסיה שעלולה להיווצר כתוצאה מ מצב זה יש השלכות על טיב המיגדל בעיר החדרית, כפי שובילו להלן. יתר על כן, בעיר חרדי, שיש בה מיעוט של אוכלוסייה לא-חרדית, חיל היפוך במונחים בת-הספר: רוב בת-הספר אינם מאורגנים על-ידי הרשותות הממלכתיות, הם שיווקיים וסגורטיביים מבחינת אוכלוסיית תלמידיהם והרשותות הממלכתיות אין מתערבות במעשה בהם. לעומת זאת, מיעוט בת-הספר הם ממלכתיים-ذתיים ועל הרשותות המקומית מוטלת החובה להנלה, בין היתר, את ארגונים המרוביים. כיצד יעשה הדבר על-ידי מינהל מוניציפלי חרדי?

שאלה מעין זו דורשת הבקרה. מקופלים בתוכה שני רבדים של הבעיה: הרובד החברתי והרובד האידיאולוגי. ברובד החברתי מתעוררת השאלה כיצד יוכל מי שהורגלו להיאבק רק על צורכי עדרם לעצב מדיניות המביאה בחשבון את מגוון הצריכים של קבוצות שונות ודווגות להם. כיצד יוכל מי שהורגלו כל ימיו בראייה פרטיקולრיסטי, לעבור לראייה אוניברסליסטיות? ברובד האידיאולוגי הבעיה קשה יותר. גם אם נניח שהkowski החברתי להתמודד עם הבעיה ייעלם במשך הזמן, ישנו דרישות וצריכים מהחייבים טיפול והקצת כספים מצד השלטון המקומי, ואשר למנהיג מקומי חרדי יהיה קשה להיענות להם; חינוך ותרבות חילוניים עבריים, בחלוקם, על איסורים הלכתיים - דוגמת מופעי ביזור תוך חילול שבת, הKENYTIC ותוכני למד מסויימים העומדים בסתרה לתפיסה-עולם חרדי-דתי, או הנגاة כיთות מעורבות של בניות ובניהם. ברור אפוא כי מנהל חרדי עשוי להתקשות בטיפול בתחוםים אלה. אפילו כשמוזכר בכתב-ספר מלכתי-דתיים, עשוי להתפתח מתייחסות בין השלטון המקומי החרדי לבין המגזר הדתי; כך, למשל, מובן טירובם של נציגי החינוך הממלכתי-דתי בבני-ברק לוותר על מבנים דלילי-تلמידים לטובת החדרים, שכן הם פועלם על-פי נהגים וככלים שונים לחלוטן.

השפעת מאפיינים חברתיים על מערכת החינוך בבני-ברק

בעיות מערכת החינוך בבני-ברק הן תוצאה מצפפת של כל חוללי החבורה הפרטיקולריסטית, שמוסטל עליה העול של ניהול העיר. מכיוון שగיש כוח האדם לתפקידים שונים בעירייה הוא, כאמור, על בסיס שיכוי ולא היגי, וכטזאה מכך ממונים על מחלקת החינוך בעירייה שני סגנים לראש העירייה, אין כל תיאום בין שניהם ולא ביניהם לראש העירייה. על החינוך החרדי לא חלים, כאמור, כללי הארגון של המערכות הממלכתיות. בהעדר כלליים מקובלים, רשאי אפוא כל עסקן של רשות החינוך חרדי לhapeil שטדלנות ישירה במשרד החינוך ולהציג משאבים ללא תיאום עם מערכות אחרות. התוצאה היא אי-שוויון בין בת-הספר וזרעת רגשות קיפוח בקשר רבים.

בנוסף לכך פועלה זו, רוב המימון למערכות החדריות מגיע בעיקר מן הנציגות החדרית ברמה הממשלתית. עם זאת, למורות ההקצאות הרבות לחינוך שעסקני הקהילה החדרית מצלחים להשיג, מעצב הפיזי של מבני החינוך ירוד ביתו. עסקני החינוך מתלונניםendir על מחסור במשאבים להקמת מבני חינוך ולתחזוקתם, ובדרך-כלל לוטשים עין לבני בת-ספר של מגזרים אחרים - בתקווה לסתפק אליהם. וכך אפוא אין ההקצאות הרבות מספיקות לתחזוקה תקינה של מבנים? המצב בבני-ברק עשוי להציג בעיה זו; המחסור האמור נובע משלילו של מספר גורמים, שלפחות אחד מהם קשור לשירות לאופיה החברתית של הקהילה החדרית.

משמעותו של מושגים מסוימים כטפחים להקמת בית-ספר חדשים לחינוך החרדי, מתחילה וכיוה בין החוגים השונים בבני-ברק על ידי ההקצאה: החינוך החרדי מפוץל מאוד וכמעט בכל חוג בקהילה יש בית-ספר או תלמוד-תורה משלו. על המשאבים שהושגו לחינוך החרדי מתחרירים אפוא עסקני הקהילה, המציגים חוגים שונים, וכל אחד מהם מעוניין להשיג עboro בית-הספר של קבוצתו יותר מבנים ויוטר כיותות. במיללים אחרות: התחרויות הפרטיקולריסטית קיימות

לא רק בין הקהילה החרדית לאוכלוסייה הכללית, אלא גם בתוך הקהילה החרדית עצמה. באין הסכימה, חולפת שנת התקציב, כיתות אין נבנות והכטפים שהוקצו לכך מופנים על-ידי משרד החינוך לשוחבים אחרים ולמגוריים אחרים, שבתסביס בתי-ספר לפי תקן מהHIGH (לא בת-ספר חרדיים). זה אחד ההסבירים למחסור בכיתות לימוד בני-ברק, וכך חזר הפרטיקולרים החרדיים ופוגע כבומרג בקהילה החרדית.

הסבר שני למחסור הקשור בסדרי העדיפויות המקובלים בחינוך החרדי. תקציבי החינוך במגזר זה מייעדים ארבע מטרות עיקריות: (1) המגלת מספר שנות הלימוד; (2) מתן ארכחות לילדים בת-ספר; (3) השעות - כיון שאין איזורי רישום קרובים וההרשמה לבית-הספר היא על בסיס שוכני; (4) משכורות למורים. יעדים אלה נובעים מאופיו הבדלני של החינוך החרדי ומהוינו משוחרר מן הפיקוח הדוק של משרד החינוך. סדר עדיפויות זה אינו מותיר משאבים לטיפול מבנים הפיזיים.

המצב העולה משני ההסבירים שלעיל, מביא לסייע כל ניסיון ניהול המערכת במוניות עירונית מואחדת. התוצאה היא שלא קיימת כל תכנית אסטרטגית לפיתוח מערכת החינוך. היוצרות מצב זה מושברת, באופן פרדוקסל, דווקא בחשיבות הנושא: כל חוג וקובצת רואים בחינוך עניין כה חשוב, עד שאין הם מוכנים לפרשנות הנובעת מהתכוון מרכזוי, והם נאבקים בתקיפות רבה על כל בד השפעה והקטאה. הבעיה הולכת וחריפה לאור העובה שבעיר עניות בני-ברק נולדים בכל שנה כ-7,000 ילדים, המctrופים למערכת החינוך בלבד שלוש.¹⁹

גם למאפיינים האידיאולוגיים נודעת השפעה משמעותית על ניהול מערכת החינוך בעיר חרדיות. האידיאולוגיה החרדית כרוכה, כאמור, בדה-לגייטימציה של תכנים ושל ערכים, ובכך מנסה על התמודדותם אתם על-ידי שלטון מקומי חרדי. היבטים אלה ידועו בהקשר רחב יותר בהמשך חיבור זה.

ניהול מערכת חינוך וביטחון-גוניים בעיר חרדיות חדשה

ביתר-עלית

ביתר-עלית, בעיר המיועדת לאוכלוסייה חרדיות, מציגה דגש שונה של מערכת החינוך עירונית. מלכתחילה היה ברור שמערכת החינוך המקומית תהיה חרדיות, אולם ההרכבת המדוזיק של האוכלוסייה לוונית החרדים לא יכול היה להיות דוע מרוש. מן המפורסמות היא שאיכות החינוך היא אחד המשותמים החשובים בשיקולי המיקום של משפחות צעירות. מובן אףוא שהאוכלוסייה הצעירה שבאה להתיישב בביתר-עלית ציפתה לשירותי חינוך נאותים, שאוטם לא ניתן היה להבטיח מראש. לעומת, וזה מצב הטומן בחובו מאבקים על הקצאות לחינוך: כל קבוצות משפחות צעירות שתגיעו ליישוב תדרשו מיד את תלמידי התורה ואת בת-ספר שיתאימו ילדיה, וזאת כאשר משאבי המועצה המקומית מצומצמים.

אכן, בעיר שיותר משליש אוכלוסייתה בגיל חינוך, והוא נמצא בתחום אכלוס מרהי, מערכות שירותים החינוך מציבה אתגר של ממש בפני פרטיזי העיר. מחלקות החינוך של המועצה

המקומית נאלצת להתמודד ללא הרף עם הצורך במונע פתרונות לביקושים שונים במערכות החינוך, ההולכים ומתרחבים בקצב מהיר. כיוון שהקהילה החרדית מפצלת לחוגים ולחצרות חסידיות שונות, ככל אחת מהן שואפת להבטיח את דפוסי החינוך והמוסדות שלה, צפוי כי המגון של מוסדות החינוך ביישוב יהיה גדול מאוד: יימצאו ביןיהם הבדלים בשפה הלימוד - עברית או יידיש, ובهرרכם הלומדים - ליטאים, חסידיים, עוזרים המזרחי, ואף "مزוחיסטים" (כפי שהחרדים מכנים את ה"זרתיים לאומיים" או הדתיים המודרניים), שספק אם ישארו בעיר. בעת עירication המחקר (1994-1995) היו בביירות חמישה כתותות-גן לילדיות ועוד שתי כתותות בבניה. מלבד הכתות הבנויות, מפוזרים ביישוב מבנים זמניים ונספים, המשמשים גנים לילדיות. כל אחד מהם שייך לזרם או לעומתו שונה בתחום הקהילה החרדית.

עצם המבנה והארגון של מערכת החינוך החרדית שונים מآلלה של המערכת הממלכתית. כדוגמה ניתן להביא את המוסגורות לגיל הרך: גני ילדים הם עניין לילדיות בלבד, בעוד שבבניינים מושכים ללמידה תורה ("יחיידר") בגליל שלישי. הבנות ממשיכות ללמידה בבית-ספר, ואילו הבנים - בתלמודי תורה, ובגיל מבוגר יותר - בישיבה. (ובן אףօא מודיעו המושג "בית-ספר" מתקשר בתוצאות החרדים לתוך נורו).

החינוך הפורמלי של הבנים מתחילה, כאמור, בגיל שלוש. אולם בגלל זה הילדים עדין אינם בגיל חינוך חובה, אך אין הם נכללים בתקני החקצאה לבניית בת-ספר, המקובלם בஸוד החינוך. בעת עירication המחקר לא היה קיים מבנה לתלמוד תורה לגיל הרך, והילדים למדו בתלמודי תורה פרטיזים שמקורבו מבני ארי (קרוזאנים) הפזורים ביישוב. הבנות והבנים בגיל חינוך חובה זוכים לבניין חינוך - בת-ספר ותלמודי תורה. אולם כאמור, החינוך החרדי אינו ממלאכת, על כן המשאבים הנtinyים לו אינם מוקצבים מכוח חוק החינוך הממלכתי תש"ג-1953 והוראותיו, אלא מכוח הסדרים פוליטיים וتحقיקות אחרות, דוגמת חוק החסדרים במשק, שנועד להחליף את שיטת הכספיים הייחודיים. לשון אחר: החקצאות לחינוך בעיר חרדית אין מובנות מלאיהן, והתקנים למערכת החינוך אינם מוסדרים בהליך מתוקן, אלא נתונים למיקוח מותמי.

בעיר שבה כל מערכת החינוך נמצאת מוחז למערכת הממלכתית צריכה רשות להיות בעימות מתמיד עם הרשויות הממלכתיות על הגדרות תקנים ועל הקצאות, כיוון שמוסות תקו ממלכתי אינו מותאים, כאמור, למציאות במערכת החרדית. לדוגמה, מפאת הפיצול הרב בחינוך הדתי - ולנגיינו מזובר בבחינוך חרכי - הקצאת השטחים לחינוך בעיר חרדיות גדולה בהרבה מן המקובל בעיר ישראלית טיפוסית. כדי שפער זה לא יהיה גדול מדי ולא יביא להתרחבות- יתר של השטחים הציבוריים בעיר, השטח המוקצה לכיתות, לשטחי חצרות ולמגרשי ספורט בת-ספר החרדים קטן מזו התקון של משוזד החינוך. שלא כמו בת-ספר ממלכתיים, מגש הספורט של בית-הספר חרדי נועד לשורת את תלמידי בית-הספר בלבד - בשיעורי הספורט ובהפסכות; לא נערךות בו פעילויות ספורט חוץ-קוריקולריות. על המועצה ליליאם אפוא הקצאות למערכת המגונות של מוסדות הלימוד בשתי רמות: מול השלטון המركזי, מחד גיסא, ומול עסקני הפלגים השונים המותחרים על החקצאות, מאידך גיסא.

במקרה של ביתר-עלית מצטרפים שני נתונים חשובים המסייעים להקאות את הבעיה: העובדה שהמעצה ממונה והעובדת שאוכלוסיית היישוב גדלה שלב אחרי שלב. כפי שכבר הובהר לעיל, מעצה ממונה (וכמובן גם יייר המועצה) משוחררת ממחויבויות שיויכות לקבוצות אינטראס; משות כך החלטותיה יכולות להיות יותר עניינות, והוא יכולה לנחל מדיניות יותר אובייקטיבית. אולם התרגום המעשי של "מדיניות אובייקטיבית" במרקם דען הוא בעיתוי: הרכבת האוכלוסייה, לפחות בשלבי האолос הראשונים, משתנה מיום ליום, ובמצב שבו משקלו החיסכני של הקבוצות השונות עשוי לששתנות, קשה לתכנן הקצתה של מוסדות חינוך.

מסיבות אלה וכן מפתאת רגשנותו של הנושא וקטאותה של האוכלוסייה לעניין בחירה המועצה בפרטן של מזעור המערבות. לשון אחר: המועצה אינה מתערבת בשיקולי ההקמה של מוסדות חינוך שונים, אלא מסתדרת למצוא פתרונות של מימון, בין היתר - באמצעות גישת תורמים להקמה ולתחזוקה של המוסדות. לאור גישה זו מתקבלים בהבנה יחסית הקשיים הראשונים של מוסדות החברים מבני-קבוע והטאלצים להשתמש במבנים ארעים. במחקר הערכה על תפקוד המועצה נזכرت תופעה זו :

בשל הריגשות המזהה של הורים ומנהיגים נהגת הוועדה הממונה ב特意
בזהירות רבה ואינה כופה את המוסדות המועדים על ידה - מוסדות
"מכרים שאינם רשיינים" וכאהה החברים ברשותה חינוך ארציות. ספק אם
מעצה שבחרה על-ידי התושבים תוכל לנוטט את דרכה ב特意 נמרצות למneau
פתרונות מוסדות קטנים שאינם בני-קיימה ואשר אינם יכולים לקיים רמות
לימוד וחינוך מינימליים.²⁰

קריית-יואל בניו-יורק

על המימון והתחזוקה של מערכת החינוך החזרי כבד גם מחוץ לישראל. באורה"ב מותוסף המכשול של ההפרדה העקרונית בין ذات המדינה, המונע מהמדינה לטייע בכספי לבתי-ספר דתיים. הקהילה החרדית בניו-יורק ובתי מתוחזקות גם עם המגבילות הללו. דוגמה בולטת במיוחד לכך היא בית-הספר לחינוך מיוחד בקהילת קריית-יואל של חסידי סאטמאר.

הכרה ב הצורך בחינוך מיוחד לילדים חריגים חדשנית אוכלוסייה החרדית. המשפה נוטה להכחיש ולהסתיר בעיתיות או חריגות של ילך, כיוון שחשיפתו, גם באמצעות הצבעו בבית-ספר לחינוך מיוחד, תפגע בערכיו הנישואין וב██יווי השיזוכים של בני המשפחה. מאייד גיסא, דזוקא באוכלוסייה החרדית יש שיעור לא מבוטל של ילדים חריגים, עקב נישואין בתוך הקהילה הקטנה ועקב הנורמות הקשורות לפריון ולידה של האוכלוסייה : שיעורי לדזה גבויים מאוד, לידיות גם בגל מבוגר והימנעות מבדיקות לאיתור פגמים בעברם. לאחרונה חל שינוי בגישת החדרדים בעיה - הם מודעים לה יותר ומטפלים בה. בקרית-יואל קובצו הילדים חריגים בקהילה לבית-ספר מיוחד, וביניהם: לconi למידה, ילדים הולכים בעיות אורגניות-פיזיות ופגועי נפש. הקבוצה זו לוויתה בפעולות קהילתית מיוחדת של המפקח על בית-הספר.

מובן, שהוראה לילדים אלה אינה זומה להוראה הרגילה בתלמידוי התורה של הקהילה. יתר על כן, בעין הקהילה מעמד הילדיים הללו נחות, ולימוד תורה נתפס ממילא כחסר משמעות עבורם. לפיכך, העמידה קהילת קריית-יואל את בית-הספר הזה בסטטוס של בית-ספר ציבורי (public school). במשמעות זה, בית-הספר מתוקצב על-ידי המדינה, ממנה עליו מפקח חיצוני מטעם המדינה ותכניות הלימודים שלו מותאמות למקובל בבית-ספר ציבוריים. הקהילה החרדית יכולה להשלים עם מצב זה משום שבלאו hei לא hei כל ציפיות מן התלמידים שבhem מדבר במקורה זה. משום כך, לא היה חש לחשוף אותם לתכניות לימוד חילוניות, אשר בעין הקהילה אין מעלה ואין מורדות, עקב המוגבלות של הילדים. באופן פרזוקסלי, דזוקא בבית-ספר זה לחינוך מיוחד לומדים ילדים חרדיים מowan מקצועות כלליים, ובתems: מדעים, הומניטיקה ותרבות כללית, המונעים מיתר לידי הקהילה החרדית.

כמו בכל יישוב בארץ-הברית שיש בו בית-ספר ציבורי, גם בקריית-יואל פועלת מועצת חינוך (Board of Education). יו"ר המועצה, המשמש כעין "ראש עיריה", הוא ר' אברהם אייבי) וידר, מנכדי הקהילה ועירייה. המפקח על בית-הספר, ד"ר סטפן ברנדז'ו (יהודי ממוצא ספרדי, לא דתי) מתמנה מטעם המדינה, אך נחשב עובד של הקהילה, והוא מעמידה לרשותו את האמצעים למילוי תפקידו. דא עקא, שהມדרת בית-הספר כציבורו חייבה תיחום איזור רישום, ובית-הספר חייב לקלוט כל ילד המבקש ללמידה בו, אם הוא מותגורר באותו אזור רישום. לא ניתן להגדיר בית-ספר ציבורי כמיועד לאוכלוסייה דתית טפוצפית.

אזור הרישום של בית-הספר לחינוך מיוחד בקריית-יואל חורג מגבולות היישוב, וככלות בו גם קבוצות אוכלוסייה לא יהודיות. תלמידים שאינם יהודים הזוקקים לחינוך מיוחד עשויים להיות מופנים לבית-ספר זה, וחובה לקבלם. מובן שהחסדי סאטמאר לא יכול להסכים לכך, וטענו שייחוזיות בית-הספר היא תרבותית ולא דתית; קבוצות תרבויות יש לחסידים צרכיהם מיוחדים שאוותם אפשר לספק רק בנפרד, ללא מעורבות של בני קבוצות תרבויות אחרות.

הרשאות המקומית החרדית של קריית-יואל רצתה אפוא בתחום לבית-הספר המוחך איזור רישום שייכלו בו רק תושבי החזרדים של הקרייה. הויכוח על איזור הרישום הגיע לערימות - וחסידי קריית-יואל הפסידו במשפט.²¹

בעיית התכנון העירוני מנקודת-ראות של מינהל חרכי

ניהול מרכבי התשתיות העירונית, דהיינו, מערכת שימושי ה الكرקע העירוניים על כל הבניין בהם והמחובר להם, הוא אחד התפקידים הבסיסיים של רשות מקומית. למעשה, מדובר בעניין טכני, אידיש להבדלים תרבותיים, דתיים או אידיאולוגיים. אולם בדיקה של תפקידו הרשות המקומית החרדית תגלה שלא כך הדבר: גם תחומי טכני לפחות מציב לפניה מכשולים רבים. גם במקרה זה אפשר לסוגג את הבעיות על-פי שלושת הרבדים שנידונו לעיל בהקשרם אחרים: הרובד הטכני, הרובד החברתי והרובד האידיאולוגי.

ברובד הטכני הבעיה אכן פשוטה: התהום שבו מדובר דרש ידע מڪצועי ברמה גבוהה, וכאמור, עקב נדרותו של ידע זה בקהילה החרדית יהיה קושי בגיס עובדים מתאימים. אולם, איתור כוח-אדם מڪצועי הוא הבעיה הפחות קשה. ברובד החברתי וברובד האידיאולוגי הבעיות מורכבות יותר, שכן המבנה הדמוגרפי של האוכלוסייה החרדית ומאפייניה הדתיים, התרבותיים והחברתיים משפעים באופןים שונים על אופי צrichtת המרחב שלו. אופי זה עשוי למצוא ביתוי גם במערכות שימושי ה الكرקע, אשר באזורי חרדית תהיה שונה מזו שבאזור אחר. לדוגמה, סדרי גודל של שטחי ציבור לשימושי דת וחינוך עשויים להיות גזולים יותר באזורי חרדים, בעוד שמערכות המיעדים לצורכי תרבות וספורט עשויים לקבל מדדים קטינים יותר או שימושותם תהיה שונה לחלוין.

אולם, הביוורוקרטיה של התכנון העירוני נוטה להשתמש ב프로그램ות קבועות, שהן מוגדרות תקנים נתונים של הקצאת שטחים לשימושים שונים, והם מוסדרים לפי ממצאים של גודל אוכלוסייה. תקנים ממוסעים - כמוותם כמודלים של אופטימיזציה - אינם מתאימים לכל רובדי האוכלוסייה, והם אינם עוניים על צורכיהם של קבוצות בעלות שונות ובוהה מן הממוצע. מובן אףו שרשوت מקומית חרדית תיאל' להתמודד עם הפער בין תקנים פורמליים לצרכים ריאליים של שימושי ה الكرקע. התמודדות זו לובשת צורות שונות, בהתאם לתנאים המקומיים ולמאפייני הקהילה והרשויות המקומיות, כפי שיובהר להלן.

השפעת מערכות לחיצים על התכנון בבני-ברק

בעיר ותיקה, דוגמתה בני-ברק, צומחות החקילה הוחזית בהזורה, עד שהיא הופכת לרוב באוכלוסייה. בעיר כזו, שאינה נבנית על "לוח חלק", אין אפשרות לחישוב הלכאות ושימושי קרקע. אולם, עיריות בני-ברק הנהגיה כמה וכמה כליל בייה מיעודים, על סמך הכרת אופיה המיעוד של העיר, עד לפני שהאוכלוסייה החדרית הפכה בה לרוב,²² אך אלה הם כללים אוטריים מעתים, שמקורם בפרשנות דתית ולא בצריכים אמתיים של האוכלוסייה. כך, לדוגמה, הוגבלה הבניה לגובה של ארבע קומות, כדי להסוך התקנת מעליות וכן לעקוף את שאלת הפעלתן בשבת.²³ תקונה זו אפשרה להימנע מבעה הלכתית, אך זו במחיר של הגברת המחסור בקרקע למגורים.

תכנון, ניהול ובקרה של שימושי קרקע - על כל המשתמע מהם בנוגע לתקנות בנייה ומגבויותיה - נעדו לשמר על האינטראס הציבור של פיתוח ותפקוד עיל. מטרת הפיקוח לבلوم השתלטות של אינטראסים פרטיקולרייטיים, הפוגעים בטובת הציבור. אולם כאשר מגיעה לשליטון קבוצת לחץ, שלאורך שנים הפנימה את הניגוד בין האינטראסים המיעודים שלא בין התכנון הכללי של המערכת, היא מתקשה לשנות את תפיסותיה ולדאוג לתפקוד עיל של המערכת כולה. כאשר שתדלים של החקילה מנסים למצוא דרכי להתגבר על מגבליות כללי הבניה, הם פועלם ממניינים פרטיקולרייטיים; כאשר החקילה בשליטון וממשיכה לפעול על-פי דפוסי העבר, כאלו לא השתנה דבר, הפרטיקולרייזם משתלט על המערכת. בשל חברתי זה מתווסף לכשל הטכני של מחסור במימונות מקצועית.

ציפיות וחירוגות בנייה

שילוב זה של של כשל חברתי וכשל טכני בא לידי ביטוי בהיבטים שונים של פעילותות העירייה. שתי הביעות הבולטות ביותר בתחום הבניה בעיר הן הציפיות וריבוי חריגות הבניה. הציפיות הירוקניות ברוטו בני-ברק גבואה מאוד - כ-20 נפש לדונם. (אוכלוסיות העיר מונה כ-140,000 נפש, ושטחה הוא כ-7,000 דונם; לעומת זאת תל-אביב, שבה מוגברים כ-360,000 נפש, משתרע על 53,000 דונם, כולמר, ציפיות ברוטו של 6.8 נפש לדונם). ציפיות כזאת מזמין חריגות בנייה.

הபיצול הפנימי בחקילה החדרית והדבקות של חברות בכל בדל מנהג ומסורת במגמה לשמר את אופיה הדתי והתרבותי של כל תת-קבוצה גוררים ריבוי של מוסדות דת וחינוך ובתי-כנסת בנוסחים שונים. ריבוי זה, המගיר את ציפיות הבניה, גורם למיחסור בשטחים יקרים, ובמקומות נבנים גני-ילדים ובתי-כנסת. משניתנה הרשות להרוג, קשה יותר להגביל את החריגות, במיוחד בחברה המאופיינת ביחסים פרטיקולרייטיים ושיכומיים; בחקילה כזאת, מותן הקלה לקובוצה מסוימת מוביל למונח הקלות זומות לקבוצות אחרות, לאו דווקא על-פי שיקול תוכוני ענייני, אלא על בסיס הדרישה ל"ישוון-זכויות".

אופיה המסורתית של החקילה והיחסים הקורבים בין חברות לבני המגנונים הביוווקרטיים הביאו את עיריית בני-ברק להימנע במידות האפשר מהגשת תביעות נגד עבריני בנייה. אולם בשנת 1995-1996 נפתחו בעיר 130 תיקי תביעה על חריגות בנייה עד לפני פיזור מועצת העירייה ומינוי הוועדה הקרואה, אולם נחישות-לכארה זו להקפיד על מינימל תאום מקלט

משמעות שונה, אם נזכיר לשם השוואה, את הנתונים המקבילים בתל-אביב. בתל-אביב - בה העירייה דזוקא נהגת להגיש תביעות משפטיות על חריגות בנייה - נפתחו באותה תקופה רק 31 תיקי תביעה על חריגות בנייה. השוואת נתונים זו מעידה אפוא לא רק על מצוקת הבניה. בבני-ברק, אלא גם על חוסר האונים של העירייה בהתחמזהות עם הבעה.

גם אילו עמדת העירייה על גבייה מלאה מצד כל החייבם, עדין האגורות והתשולםים המוטלים על היוזמים בעיר זולמים מן המقبول בסביבה: קיבל המתחלל בפרויקט בנייה בני-ברק ישלט הרבה פחות מתקבל הבונה בעיר הסביבה. לדוגמה, אגרות הבניה למ"ר בני-ברק בשנת 1992 הסתכמו ב-75.75 ש"ח, לעומת 96 ש"ח בפתח-תקווה, 115 ש"ח ברמת-גן ו-144.89 ש"ח בגבעתיים באותה שנה. כמו כן, העירייה מעניקה הנחות נדיבותמן הסכומים הנגבטים כהילתי השבחה המוטלים על הקבלנים: כאשר קיבל בונה תוספת של חזר על גג בניין, הוא מסלם לבני-ברק 96 ש"ח למ"ר כהילט השבחה. לעומת זאת, קיבל בפתח-תקווה שלאותו מ"ר 217 ש"ח, בגבעתיים - 565 ש"ח וברמת-גן - 816 ש"ח.²⁴

כאמור, חריגות הבניה שביצעו הקבלנים בני-ברק הן בהיקף נרחב. העירייה לא עקרה אחרתן ולא עשתה כל מאמץ להטיל קנסות על חריגות אלה. לפיכך, מרבית הדירות בני-ברק אין רשומות על שם בעליהם בלשכת רישום המקרקעין (טאבו), מסווגו שרשום בניין חדש בטאבו מהעירייה אישור שהבנייה נבנה כחוק, כמובן, לפי תכנית בניין עיר (תב"ע) מאושרת. מובן שהעירייה אינה יכולה להעניק אישור כזה לבניין שעל פניו חורג מאוד מן המותר. מאלפת ביותר עדות מבקר העירייה לעניין זה, כפי שהוצגה לפני ועדת החקירה:

כשהוא קיבל לעירייה ומגיש תוכניות בנייה, הוא בדרך כלל לא ממתין לאישור ומוחילה לבנייה. הוא בונה מה שהוא רוצה ואחריו זה ה"צדיק" באums תוכניות מצב' קיים - "יתאזרו לי את המצב' הקיים"; זאת אומרת, הטרומה היא שיש "מצב' קיים". אתה לא יכול להגיד לטאבו תשירט שיש בו 20 דירות, שבתוכניתה הותב'ע מותר רק 8.

ובתשובה לשאלת "יאו איך מוכרים את הדירה?" הוא עונה: "בבניין קונים הכל... עם צעתאלי הכל הולך".

לעומת זאת, העירייה אינה כה נדיבת כאשר מדובר באזרחים מנו השורה: אם אדם נשוי ואב לשמונה ילדים, הגר בדירה שגודלה 90 מ"ר, מעוניין להגדיל את דירותו או להוסיף חזר ב⌘הן, 20 מ"ר, הוא יידרש לשלם לעירייה מס השבחה. לפי החוק, אם הדירה משמשת למגורים, והmeshפחה האמורה מתגוררת בדירה לפחות עד ארבע שנים לאחר ההרחבה שנעשתה לשימוש עצמי, אין לגבות מס השבחה. כאשר התראיין המבקר על כך שהעירייה מכביצה על העניים ומיטיבה עם העשירים, הוא נדרש על-ידי העירייה "לזרז מהעניין" כדי שלא ייאלצו להחזיר לכל מי שלקו ממו (בתמורה "הנעינה" העירייה הנחה של 50 אחוז על היטול ההשבחה; נסיבותיו של המבקר לתקן את המצב' - נדח).

"דיאלקטיקה תכנונית" כמנגנון התגובה

בעדותנו בפני וודת החקירה, שמנתה לבדוק את תפקוד עיריות בני-ברק, סיפר הממונה על מחוז תל-אביב במשרד הפנים את הסיפור הבא. גיבורת סיפורה היא ערכתי-דין שבולה "coilnick", כלומר: אברך הלומד ב'coilley', שהזהירה את הממונה מפני הוועה:

יום אחד היא אמרה לו: "ישמע, מגעה אליכם תכנית של בית-ספר לבנות סאטמאר. בתכנית כתוב 'אולס התעמלות - 900 מ"ר'; נזדקה קומאנצ'י לא מתעמלת ב-900 מ"ר, מה, בסאטמאר עושים התעמלות בכלל? אני חושדת שהם הולכים לבנות אולס שמחות". באנו לאש העירייה והסבירנו לו שאם כתוב בתב"ע "אולס התעמלות" זה יהיה רק אולס התעמלות, ובכך לא יהיה אולס שמחות. בסוף, יש שם אולס שמחות, ואת הבעל של העייד....גירשו מה"coilley", את הילדים שלא גירשו מותלמוד תורה והוא בקשי ברחה ממש.

מסיפור זה עולה כי מוסדות חרדיים יודעים להשתמש בטכnika התכנונית ובמנוחה כדי להשיג מה שאולי לא היה ניתן להם בדרך אחרת; הם מפתחים מעין "דיאלקטיקה תכנונית" מיוחدة. כיון ש프로그램ות התכנון המקובלות אין מותאיימות, כאמור, לצריכה המתויזדים של האוכלוסייה החרדית, וכיון שטרם גובשו פograms ספציפיות המתאימות לקבוצות אוכלוסייה מיוחדות, לא נותר לחדים אלא להציג תכניות בניה לפי מפרטים מקובלים של פograms והקצאות קרקע. תכניות הבניה שהם מוגשים כוללות גם שימושי קרקע דוגמת מגרשי ספרט, נופש וכיוצא באלה, הנראים חריגים בנוף העירוני החזרי. המעניין בתכנית כזו עשוי אפוא להתרשם של של שניוי מובהק באופיה של צירכת המרחב על-ידי האוכלוסייה החרדית, וכי זו מותdzma בהזדגה לאוכלוסייה הכללית.

ההורשים הזה - על כל פנים, בחלקו הגודל - מוטעה. לפחות חלק מן המקרים,ghost תכנית עירונית לפי מפרט כללי של שימושי קרקע שאינם מותאיימים במלואם לחרים, כפiosa עליהם מכוח מציאות תכניות מסוימות, שהם נאלצים להסתגל לתנאה ולמושגיה. לאחר שהם זוכים באישור לקבלת השטחים האמורים, בהסתמך על התכנית הכללית, הם משנים את ייעודי הקרקע בהתאם לצרכיהם. מאוחר יותר הם אף עשויים לחזור ולבקש תוספת שיטה לצרכיהם המיוחדים מעבר לograms המקובלות, כמו לצורך מוסדות דת ובני חינוך.

"דיאלקטיקה תכנונית" כזו משקפת את מנוגני ההתגוננות המתפתחים בקרב הקהילה החרדית; כאשר החדים נאלצים לפעול על-פי כלליים זרים לתרבותם ולצריכיהם, הם נוקטים יחס אינטראומנטי גרידא כלפי כללים אלה, ללא כל הערכה לביטוי התרבות או החברתי שהם מייצגים. משמעו המשעית של יחס כזה היא ניצול למעשה למשמעות של היתרונותם הגלומיים במערכות הכללים האוניברסליסטיות, ללא שום מחויבות לערךוניות. דומה שהמקרה דלעיל מדגים זאת היטב.

ליקויים בתפקוד המינהלי ובפיתוח העירוני בبني-ברק

הכשלים התכנוניים והתזוקתיים של המינהל העירוני בני-ברק היו חלק מן הגורמים שהובילו למינוי ועדת החקירה, כמתואר בפרק השני. כזכור, באותו מקום תואר בהרחבה תחום הכילולן הראשוני שיזיהה הוועדה - תחום כוח האדם. בפרק השלישי הוצאה הביעיתיות במערכת החינוך - תחום הכילולן השלישי שעליו עמדת הוועדה - והם: גביהט המסים שני התחומיים הנוספים (השני והרביעי) הנזכרים בדו"ח הוועדה - והם: גביהט המסים וחמינהל.

גביהט מסיס, קנסות ואגרות

התחום השני שבו בא לידי ביטוי כישלונה של העירייה, כפי שקבעה הוועדה, הוא, כאמור, גביהט המסים. האופי הפרטיקולריסטי והשוויני של הקהילה החדרית, לא זו בלבד שצמצם את נכונותה ויכולתה של העירייה להטיל קנסות על חריגות בניה וhibaיא אותה לקבוע היטלי פיתוח והשבחה נמכרים יחסית, אלא גם פגע בהיבטים אחרים של ביתם המגעים לעירייה מן התושבים. דוגמה בולטת לכך היא הימנעות העירייה מגבית אגרות על שירותים דתיים. שירותים אלה נטפסים, בצדק, כזכות בטיסית של התושבים;²⁵ לפיכך אין גובים אגרות על צרכיהם, גם כאשר הצריכה היא בהיקף נורחב בהשוואה לערים אחרות.

חרף ריבויים של בת-הכנסת, תופעה שכבר הוסבורה לעיל, פוטרת אוטם העירייה (בדומה לעיריות אחרות) מתשולמי ארוניה. עקרונית, ניתן להצדיק זאת בראון להפין יחס של כבוד כלפי המוסד הדתי. אולם כאשר מספר המבנים המוגדרים כבית-כנסות הוא עצום, ברור שנגרכם לעירייה הפסד ממשמעות. יתרה מזו: לא זו בלבד שמבנה המוגדר כבית-כנסת פטור מארוניה - גם אם חדר ייחיד בדירות מגוריים מוגדר כבית-כנסת וממשמש מוקם תפילה קבוע, הוא פטור את הדירה כולה מארוניה. הסדר זה, בנוסף לכך שהוא מצמצם את בסיס המסוי של העירייה, גם מגביר את המתייחסות בין אלה היכולים לפטור את עצם מס זה לבין אלה שאינם יכולים לעשות כן, ומהזק את תחומיותם של האחרונים כי הם הנושאים בעיקר הנטול. מתייחסות זו עד תידון להלן.

לא רק בת-כנסת פטורים מארוניה בתוקף היוטם מוסודות ذات - העירייה מכירה אף בעסקים מסוימים, דוגמת אולמות שמחה, כמוסדות ذات, וпотורת אוטם ממסים.

על סמך העיקרון ההלכתי של איסור ריבית נמנעה העירייה מהטלת קנסות על פיגוריהם בתשלומי מסים עירוניים. גם במקורה זה נתנו מכך חברי החוגים והקבוצות שלשותהם קבוע נהוג זה. כאשר התושבים יודיעים שלא מוטלת כל סנקציה על פיגור בתשלומים, אין מה שימנעם מליחסות את התשלומים ככל העלה על רוחם - ואם יינתן להם - גם עד ימות המשיח; העירייה תפסיד, אך התושבים יצאו נשקרים.

הזרומות שהובילו לעיל הן בבחינתוckett, אשר ספק אם הוא מצביע על מדיניות מיסוי עקביות. ועדת החקירה שבדקה את תפקודה של עיריות בני-ברק התרשמה שאין לעירייה כל אסטרטגייה כוללת. יריעת המדיניות העירונית עשויה מסכת טלאים, טלאי על גבי טלאי, והיא מושפעת ממיצבות לחצים שונים, כמפורט לעיל.

המיןיל והפיתוח העירוני

כאמור, התחום הרביעי, והרחב מואוד, הנזכר בדו"ח וועדת החקירה, הוא המיניל הוועדה המגידרה זאת כ"מיןיל בלתי תקין", ומה ברבדים שונים של פעילות העירייה בתחום זה: חוכן, תקציב גרעיני ולא הגיוני - מהו שלא מענן העירייה לפועל על-פיו; עבוזות נמסרו ללא מכרז, ללא תקציב ומבליל שהובטה מימון; הזמנות נערכו ללא חתימת הגבר ולא אישרים מותאיים; לא קיימים נלים כתובים בעירייה, וכך אשר מוצאים מכרז, ניגשים אליו תמיד אותן ארבעה-חמשה קובלניים.

לראש העירייה מונו 12 סגנים! - תופעה חרשות תקדים בראשיות אחרות במדינה. קל להבין זאת לאור האופי הפרטיקולריסטי שויוכן של הקהילה, אך אין בכך כדי למנוע את השפעתו השלילית של הסדר זה: אמנם, רוב הסגנים אינם מקבלים שכר, אך יש להם לשכות ומצוירות שעולתן הכספיות גבוהה, וכל אחד מהם מעורב בניהול העיר, דבר הגורם לחוסר-תיאום ולתפקידו מינויו ל��וי. קיימות בעיות של ניגודי אינטרסים במועצת העירייה: שניים מחברי המועצה הם גם מזכרי איגודים מקצועיים, עם זאת הם משתתפים בשיבות מועצה העוסקות בענייני עובדים ואינם מנעים מלנהל בשם משא-ומתן. תופעות מסווג זה משקפות זלזול עמוק בחוקים ובתקנות מצד מי שב uninames ממערכת חוקים אחרות היא היחידה הנחשبة, וכל היתר אינם אלא דברי הבל בלתי מחייבים.

מאפיין נוסף של הליקויים בתחום התפקיד המינילי של העירייה ניתן להגדירה במוניה 'הימנעות'. הרשות המקומית אינה מגלת שטח אסטרטגיות באכיפת חוקים ונמנעת מכל יוזמה למימוש פוטנציאל של פיתוח הקיים בתחום שיפוטה. כמה דוגמאות להימנעות מאכיפת חוקים ותוארו בפרק הקודם, בהקשר לחריגות הבניה החמורות, אשר נדונו גם בועדת החקירה. את אי-אכיפת חוקי הבניה אפשר, אולי, ליחס לרצון "לעוזר לאניש", لكن חזוקה בעניין זה יתכן שהמניע הפרטיקולריסטי שויוכן חזק יותר מן ה"בטלות" של העירייה.

לא כן במקרים רבים של פלישה למקרקעין המועדים לצורכי ציבור. תופעה זו רווחת בעיקר בפרדס-כץ. גורמים שונים, غالלה החשודים בעברינות, משלטטים על שטחים ציבוריים ומקימים בהם דוכנים ("bastotti") לממכר מוצריו מזון, קיוסקים, דוכני פלאל וכו'. העירייה חששת מעימות עם ערביינים אלימים, ואני מסוגלת להתמודד אתם, משום כך אין היא כופה עליהם לפנות את השטחים שהשתלטו עליהם. מנהל פרויקט השיקום בפרדס-כץ טען כי העירייה החידית הייתה מעוניינת לשמור על שקט ביחסיה עם ערבייני האזור, לא היה לה כל עניין בשלטון החוק וכן לא התערבה בمعاملות.

דוגמאות נוספת למחדר ההימנעות באה ליידי ביטוי בתחום הפיתוח העירוני. כל התחומים המוניציפלי שמצפון לדרכ' ז'בוטינסקי, כולל פרדס-כץ, מקיף שטחים נרחבים שבהם אפשר היה לפתח תפקודים כלכליים שונים. חלק מן האזרע משמש כיום אוצר תעשייה, שוגר אותו ניתן לפתח. בהקשר זה קבועה ועדת החקירה, בנימה של אכזהה:

פרנסי העיר לא נתנו מזומנים ומרצים כmorash לקדם השינויים הדורשים בתכנון העיר ובמיוחד באזור מותחים ז'בוטינסקי ומותחים צפון. בפיתוח אזוריים אלה לטמען פוטנציאלי הכנסות עצומות (הזגשה של, יש) לעיריית בני-ברק.

כדי לפתח מתחם עירוני ולהביאו לכל תפקודueil, יש צורך ביוזמה, בהקצתת זמן, במחשבה ובמאמצז. חברי הוועדה לא מצאו כל ביטוי להתנגדויות אלה בפעולותם של צרפתים בעיר. ייור הוועדה, עורך-הדין יעקב נאמן, משפטן ותלמיד חכם, השתמש במקורות חז'יל כדי ליסר בלשונו את צרפתים העיר על שוראו בשרותם שורה ולא שירות לציבור. אילו הייתה העירייה מיטיבה לנצל את השטחים שמצפון לדורך זיבוטינסקי, אפשר היה ליצור איזון בין אזורי תעסוקה שונים של המערכת הירונית בני-ברק: האזור הדורמי הותיק מאופיין באזורי מגורים חדי, על מוסדותיו השונים, ואילו האזור הצפוני הוא הבסיס הכלכלי הירוני, ואפשר היה לפתח אותו כמרחב תפקודי ברמה מטרופולינית. כאמור, פרנסיה החודדים של בני-ברק לא נקטו שום יוזמה לקדם פיתוח כזה, חרף הבנות שאזור התעשייה הקים הוא מקור הכנסה מבטיח, שהוא יכול לעמוד על מזוקת המשאבים של העירייה.

ייתכן לטעוף היוצרות מצב זה לחובת קוצר-הראייה, ה"בטלות" והאטימות של חברי העירייה - תופעות שאינן הקשורות להוותם החודדיות, אך אפשר גם להגיד כי לאלה מצטרף חשש מן הדימוי של פיתוח עירוני מודרני, על כל המשטמע ממנו לגבי שמירת אופיה הדתית של עיר חרדית ואחריותה של העירייה לשימור אופיה זו. יש גם לזכור שככל חריגה מן השגרה בחיה העיר כרוכה בבקשת הנחיה או אישור של סמכות ובנייה. בחברה חרדית מופצת, הנוטה לתחרות פנימית עזה, התלות במניגות הרבנית היא גורם נוספת המעכב התפתחות.

שימושי קרקע בעיר חרדית חדשה

עיר חרדית, דוגמתה בירת-עלית, המותאמת מלבנה לצרכיה של אוכלוסייה חרדית, יכולה, לבארה, להתגבר על בעיות הפער בין התקנים הפורמליים לבין הצרכים הריאליים לשימושי קרקע. עצמאוֹתה מאפשרת לעירייה להגדיר מחדש את צורכי הקהילה בתחוםים השונים, ובhem גם האופי של צרכית המרחב ושימושי הקרקע לטוגיהם. עם זאת, המצב בפועל יותר מורכב: הרשות המקומית תליה בהקצאות ובהרשאות של משרד הממשלה, ואילו אלה פועללים על-פי תקנים וככלים המתאימים לכל האוכלוסייה. לא תמיד תוך התחשבות בצריכים מיוחדים. לפיכך, גם אם פרנסיה העיר מודעים היבר להבדלים שבין התקנים הכלליים לבין הצרכים המיוחדים של קהילתם, אין הם חופשיים להתעלם מן הכלל ולעשות שבת לצטמים. לשון אחר: גם עיר חרדית חדשה אינה פטורה ל החלtin מוויכוחים - ולעתים גם מעימותים - עם גורמים חיצוניים על ניסוח פרוגרמות חדשות, הנוגעות להקצאות שירותים מוניציפליים בהתאם לצרכיה של קהילה חרדית.

אמנם, בתכנון הראשוני של עיר חרדית מוגאים בחשבו לצרכיה המiyorדים של האוכלוסייה המיעדת. הבעיה היא בשלב ההקציה, כאמור: כאשר התכניות מתורגמות למישאים ריאליים, עליהם אילוצים שונים - ביניהם גם לחצם מצד רשותות אחרות - המעכבים את הרקצאות לפי התקנים המתוקנים.

ביתר לא הייתה העיר חרדית הראשונה שתוכננה; קדמה לה עמנואל, שהייתה בעיקר פרי יוזמה פרטיטת שלא נחלה הצלחה גדולה. בהכנות הפרוגרמה להקצאות שטחים לצורכי ציבור הובאו בחשבון אופיה המירוד של העיר המתוכנת. בעמנואל הייתה המטרה להגיע

לאוכלוסייה של כ-27,000 נפש עם תום אכלהה של העיר. בהשוואה לתוכנית המקובלת בארץ לעיר בסדר גודל דומה, שונה החלוקת המיעודת לשטחי הציבור בעמנוואל (لوح 1).

لوح 1: שטחי ציבור לפיקוח עמנוואל ובתוכנית הארץ

עטנוואל	עיר החקלא	תוכנית הארץ
דַּנְמִים	פְּרוֹגְרָם אַרְצִית	
181	359	ח'נוך
8	7	בריאות
21	2	דֶת
212	68	תרבות, נוער וספורט
188	192	שוח ציבורי פתוח
62	45	ሚוח ועסקים
67	55	שירותים כלל-עירוניים
739	728	סק-ח'כל

המקור: זיהויומשל²⁶

עיוון בפתרונות הנקצאות שבلوح 1 עשוי ללמד על מספר עקרונות של תכנון שימושי קרקע ביישוב חרכי. הנתונים מראים שהטיח הכלול המוקצה לצורכי ציבור דומה בתוכנית הכלכלית ובתוכנית "החרדית". ההבדלים הם בחלוקת הפינימית של השטחים.

ההבול הראשון הבולט לעין הוא בהיקף השטחים המיעודים לבניין חינוך: השיטה המיעודית ליחס ביחס לחרכי כפול מזה שבישוב רגיל בעל גודל אוכלוסייה זהה. שלוש סיבות חמורות ייחד ליצירת ההבדל הזה: (1) שיעורי הילודה הגבוהים באוכלוסייה החרדית, אשר בשליטתם חלקם של הילדיים באוכלוסייה זו גדול בהרבה מחלקם באוכלוסייה הכלכלית; (2) העובדה שביחס לחרכי (ולא חזרונה - גם בחינוך הממלכתי-דתי) נהוג להפריד בין בתים-ספר ואו "חידריטם" לבנים לבין בתים-ספר לבנות; (3) הפיצול הכלכלי המתפתח בחינוך החרכי והדתי, אשר מגדיל מאוד את המגנון הדתי והאדיאו-לוגי של בתים-ספר ועל כן גם את מספרם. התקן מחייב ספר גודל מסוים של שטח כדי לקבל אישור להקמת בית-ספר, גם כאשר זה מעוט תלמידים. לפיכך, בעוד שמספרם התלמידים בכיתה בחינוך החרכי הוא קטן, השיטה לתלמיד גודל יחסית.

יעוז קרקע אחר שבו מסתמכים הבדלים ניכרים בין הנקצאות המקובלות להנקצאות המתוכננות בעיר חרדית הוא "תרבות, נוער וספורט". שיעור השטחים המיעודים לנושא זה בעמנוואל הוא כשליש מן המקבול בישראל. אין ספק שיש כאן ביטוי להבדלים בין צוראות הבילוי של הנוער בשתי הקבוצות. לאחרונה חלו שינויים בדרישות החרדים לשימושי קרקע לצוריך זה, חן משומש שבורה בקשרם המודעת לחסיבותם של פעילויות ספורט ונופש במסגרות חרדיות והן משומש שהם מנצלים יעוז קרקע אלה לשם הרחבת כלilit של המרחב המתווכן לצרכיהם.

אולם ההבדל המותמייה ביותר ביעודי הקרקע הוא בסעיף "זט": השטחים המיועדים לשירותי זט בעיר החרדית הם פחות מעשרית (!) מן המקובל בעיר ירושאלית טיפוסית, ומסתכמים בשני דונם בלבד. ניתן להבין תופעה זו אם נזכיר שמדובר בשטח מפחה ולא בשטח רצפות, ושטחי הציבור בעיר החרדית ובעיר הירושאלית הכלליות תופסים שיעור זומה משטחה הכלול של העיר. לפיכך, במקרה כלשהו צריך להינות פיצוי על ההבדל הגדול בין שני סוגי הערים מבחינת השטחים המיועדים לחינוך. אכן, אופי בית-הספר בעיר החרדית - העובדה שocols חרדיים ואין בהם בת-ספר מלכתיים חילוניים - מאפשר לנצל אותם לשימוש כפול: הן לצורכי חינוך והן לשימושים דתיים, כמו בית-כנסת או בית-מדרשה, בשעות הפנויות מלימודים. הפיצול בחינוך מותbeta גם שימושי הקרקע לצרכים דתיים: כמו שבתי-ספר מגוונים מבחינה אידיאולוגית וחסידית, כך גם בת-הכנסת. בכל בגין של בית-ספר אפשר אפילו לפתח בית-כנסת של אותה קבוצה, וכך לנצל את שימושי הקרקע לחינוך גם לצרכים דתיים.

שלא כמו עמנואל, שבה הביצוע והכשלון היו של חברה עסקית, מאז התקבלה ההחלטה ליעיד את ביתר לאוכלוסייה חרדית, והוכנסה העיר תחת כנפי האחוויות הציבוריות. תכניות בניין העיר (תב"ע) של ביתר הפכו ליחידות ואוגרפיות חלקיות של אזוריה העיר, ובכל זאת ראש המועצה הממונה הוכנסו בהן שינויים מעט לעל-פי הרכבים המשתנים. ההקצות לשירותים הציבוריים השונים נקבעות לפי קצב התפתחות העיר ובההתאם לאופיים המוחדר של תושבייה. העיר תוכננה לסדר גודל של כ-9,000 בת-יאב, המקיים (באוכלוסייה חרדית) כ-60,000 נפש. בעת עירcit המחקר (1995) אוכלטו בביירות כ-200,1 ייחידות דיור ובהן כ-6,500 נפש, כ-שליש מהן ילדים בני 12 ומטה. תנופת הבניה נמשכה לאורך כל תקופת המחקר, ולמעשה, שלבי הבניה והאכלוס נמשכים גם בעת סיום המחקר וכטיבת דברים אלה, כאשר מספר התושבים בעיר משתנה מיום ליום.

הﮑממת עיר חרדית חדשה מתגבשת אפוא תוך מפגש מתמשך בין ה프로그램ות המקובלות בתכנון ערים לבין הצרכים הייחודיים של הקהילה העתיקה לאככל את העיר. מפגש זה כורך בתהילך מתמיד של הרתמה: הרשותות הממלכתיות נוטות להביא בחשבון רק תקנים כליליים ואילו הרשות המקומית החדשה מציגה דרישות להוואמות התקנים ונאנקת על דרישות אלו. מידות ההסתמכת נתונה לשינויים התלויים בנושא הנדון ונקבעת על-פי מידות הנחישות והיכולת של הרשות המקומית להאבק על דרישותיה.

5 מתח אידיאולוגי וחברתי בין חרדים לבין לא-חרדים

עימות בין מערכות נורמטיביות שונות

האוכלוסייה החרדית היא מיעוט באוכלוסיית ישראל. עולם התוכן הדתי והתרבותי שלה ווורות ההתנהגות שלו זרים לרוב האוכלוסייה. חיבור זה עוסק במצב הפוך: במרחב שהוא נשוא הדין הדומיננטית התרבותית היא חרדית, והוורות הן אלו של האוכלוסייה החרדית. במקרה זה הופכות הנורמות של הרוב בישראל לנורמות של קבוצת מיעוט. במפגש בין שתי המערכות הנורמטיביות הללו קיימים פוטנציאל גדול לעימות.

הסיפור (*narrative*) של העימות הזה מופיע בגלגולים שונים - "דתיים וחילוניים", "דת ומדינה" וכיו"ב. העימות מגיע לכל משמעות מעשית בצומה-מפגש בין שתי מערכות הערכים המנוגדות, כמו במערכות ניהול משותפות, שהן בעלי תפיקדים המוחיבים למערכת אחת צריכים לקבוע מדיניות שתתחשב במערכות האחרת. דוגמה מובהקת לביטוי מעשי של העימות ניתן לאות בהתנהגו של מי שהיה שר הפנים מטעם מפלגה חרדית ספרדית (שי'ס) - הרב יצחק פרץ. בפסק דין מטעם בגין חובי הרוב פרץ לשום גירור ופורמי כיהוזי.²⁷ כיון שלא יכול היה להשלים עם החלטה המחייבת אותו לפעול בגין הכרתו הדתית, התפטר הרש ממשתו, ובכך נמנע מן הסתירה שבין מחויבותו המיניסטריאלית לאמונתו הדתית.

בהתפטרותו, פתר הרוב פרץ את העימות במעט האיש. מפלגה חרדית יכולה לפרוש מן הקואליציה אם נפגעים ערכיה, וכך לפטור אוות העימות בממד הקבוצתי. במצבים פוליטיים מסוימים היא יכולה לפטור בעיה זו על-די כפיפות הנורמות שלה על הרוב, וכך להמנע מפרישה ומהפסד המשאבים הכרוך בכך. שונה הוא מצב שבו האוכלוסייה החרדית היא הרוב, וחתת שלטונה מצוי מיעוט חילוני או כל מיעוט אחר שאינו חרדי: הנורמות הדומיננטיות הן החרדיות, ניהול המשאבים והקצאתם נתונות בידי החרדים, רוחותם של המיעוט הלא-חרדי ויכלטו ניהול את חייו על-פי ערכיו - תלויות במידה מסוימת בשלטון החרדי. מצב זה מזמין עימות ומעצים את חשותה של האוכלוסייה הלא-חרדית (ביחוד של זו המגדירה עצמה כחילונית) מפני ההתנהגות האפשרית של הרוב החרדי.

חייב לחשות הללו אפשר למוצה בדברי החרדים עצמם. לדוגמה, ביום 17.9.95 התקיימו בירושלים מפגש עם "אנשי מוחשבת חרדיים". מפגש זה, תחת הכותרת "האמות והשלום

אהבי - עתידה של ירושלים בענייני אנשי מחשבה חרדיים", היה פרי יוזמה חרודית, שננקטה נוכח ביטויים חולמים ווגברים של חשש מצד האוכלוסייה החרילונית מפני השתלטות חרודית על העיר, בעיקר לאחר ניצחונו של אחוד אולמרט בבחירות לראשות העירייה.²⁸ החלק המעניין במפגש היה הרצאותיהם של שני רבנים - שניהם אינם קבועים מדייניות בחיי היוםיום, אך הם ביטאו בבירור את מה שוחש לדעת ההנאה הרוחנית של המגור חרודי. כיוון שלא היו פוליטיים ואך לא מנוסים בשג ושיח הציבורי, לא היה להם כל עניין להסוט את כוונותיהם.

ראשון הדוברים היה הרב שמואל יעקובוביץ, בן של הרב עמנואל יעקובוביץ (הרבה הראשי לשעבר של יהדות בריטניה). הוא כיהן כיויר העמותה "ウורה כבורי", שהיא "עמותה חרודית להברחות שאלות הזמני", והיא גם זו שיזמה את המפגש האמור. לדבריו הצביע הדובר עקרונות של ידומיינות של מעורבות חרודית מלאה בשלטון העירוני, מתוך תחושה שתם עדין האפלוגטיקה חרודית. סעיף ראשון בעקרונותיו הוא "זאגה לכל חלק הציבור בחומר וברוח", ולמען הסר ספק באשר לכוונה ב"ירוח" ציין הדובר כי אין בכונתו לספק את מגוון התרבותות התרבותות של כל מגורי האוכלוסייה בירושלים, אלא להניל את עקרונותיו התרבותתיים לכל הציבור. דאגתו זו משקפת פתרונות חרדיים כלפי יתר האוכלוסייה.

מכאן ואילך פירט הדובר את הביעות הרוחניות והזרתיות הדורשות התערבות, תוך הצבת עקרונות פועלה בירושלים. בשתי תפניות, כך טען, על החזרים להיאבק: האחת - ראיית המדינה כ"אתחלה זטאולה", על כל המשותם מכך לגבי ירושלים והר הבית. ככלומר, הוא שולל את ההגדרה הזרתית-הלאומית של המדינה כ"אתחלה זטאולה" ומשום כך הוא מתנגד לתפיסות הפוליטיות האקטיביסטיות הנזרות ממנה. בהקשר זה קרא הרב לענוה לאומיות" - לדעת מה אפשר להשיג ומה איינו אפשר: "חרדים אינם כופים על המצאות את האידיאות האוטופיות שלהם". הם מתנגדים אפוא להרתקנות גיאו-פוליטיות מסוימת ש"אסור להתגנות בגויים", גם בנושא ירושלים. התופעה השניה הדורשת טיפול: "להפיח בירושלים רוח חדשה בעיר האלקיים", קרי: יש להיאבק בתופעות הפוגעות באורת היחסים היהודי ובעם היהודי. למעשה מבטאים הדברים אלה הכרזות מלחמה על החילוניות בירושלים.

באופן פוזיטיבי, הצביע הרב יעקובוביץ על שלושה עקרונות שלדעתו צריכים להנחת את הפעולות חרודית בעיר: (א) לעולם - ציות מוחלט לרבעים; (ב) טיפוח היישובות הקדושות; (ג) הרחבה של שכונות חרודיות נבדלות. (בהקשר זה מן הראיו להזיכר כי המוטו של המפגש היה "האמת והשלום אהבו", במשמעותו של מתנוים; והוא הדגיש כי הוא "מקווה שבירושלים אף ז肯 הי' משגיחים" בшибות. דבריו היו מתנוים; והוא הדגיש כי הוא "מקווה שבירושלים אף פעם לא תהיה כיכר דיזנגוף", אבל הוסיף העלה מעניינת: אין הוא בטוח שהשגת השלטון בעיר היא לטובת החרדים, או שהם בכלל שוואפים לכך. הוא היטיב להבין את ההבדל בין מעמדם של החרדים כקבוצת אינטראס - חזקה ככל שתהיה - לבין מה שיידרש ממין היל מוניציפלי חרדי, אם וכאשר יגיע.

מנהיג חרדי עשוי להיתקל, מעשה יום-יום, בעימונות כתוצאה מהתגנות מערכות נורמטיביות שונות. העימונות העקרוני יתרחש בכל פעם שתתבקש הקצהה או מערכות שלטוניות בתחוםים חברתיים, חינוכיים או תרבותיים, שערכיהם אינם תואמים את המקובל

בחברה החרדית. כאשר הקהילה החרדית אינה חלק מהמנגנון השלטוני, יתרחש העימות רק אם היא תיאלח לחזות בכפיפות למערכות ביורוקרטיות שהமדיינות שלהן מעוצבת על-דיילים נורומטיביים מגבלים, דוגמת עקרון ההפרדה בין דת למדינה. ביום נמצאת הקהילה החרדית בישראל במצב מורכב של מעורבות גוברת בתהליכי קבלת החלטות, שמעליהם השפעות הולכיות ומותרחבים. בתחוםים מסוימים היא נזקקת לטיווח מון השלטון ובמקרים אחרים היא עצמה חלק ממנו. להלן נמדו על היחס של מינהל מוניציפלי חרדי כלפי קבוצת אוכלוסייה שערוכה שונים, בהסתמך על הדוגמה של העיר בני-ברק.

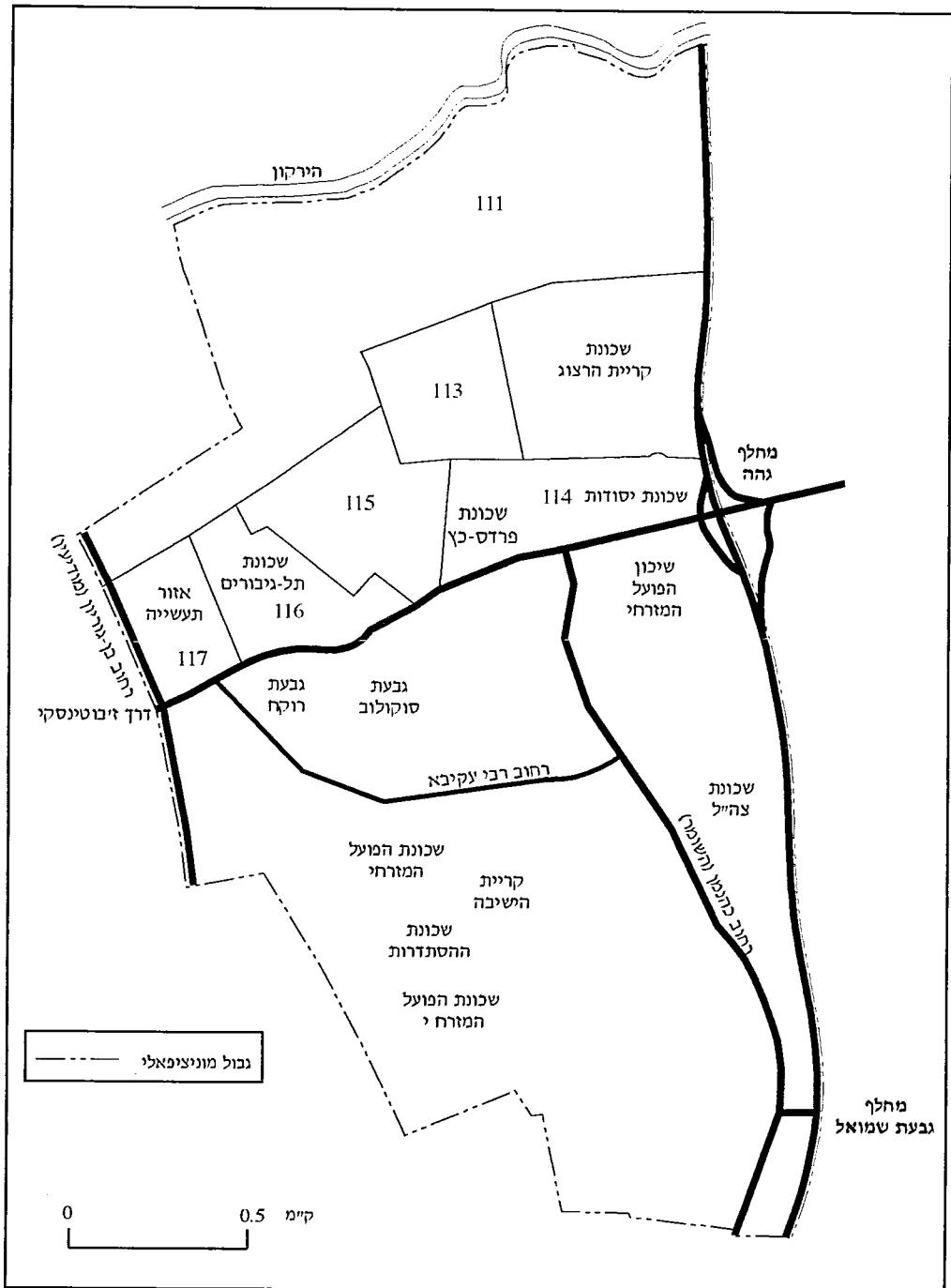
כפי שכבר הובהר לעיל, בני-ברק משקפת את התמורה במעטה של הקהילה החרדית, שהפכה מקבוצת אינטראס גודלה, התלויה באחרים, לחוב דומיננטי, השולט במנגונים המוניציפליים. התפתחות זו העמידה את הקהילה החרדית במצב שלא דעה קודם מטופסה פרטיקולристית היה עלייה לעבר לתפיסה אוניברסליסטית, שכן מקבוצה הנאבקת על אינטראסים פרטיקולריסטיים היא הפכה לקבוצת חוב, שעליה מוטלת הדאגה לצורכי העיר כולה. חלק מן ההצלחות של מצב זה כבר הוצע בפרק הקודמים, ואנוណו במשמעות נספת ומשמעות של המצב: בכך שבה השלטון החրדי מטפל בצרוכי האוכלוסייה הלא חרדי, שהפכה למייעט בני-ברק. גם אם אפשר לחתיכש באחדה (אף כי לא לקבל) לצרכיהם של המוקורבים לשלוון, הבעה של השליטה החרדית כאמור, חvipה יותר: המינימל המוניציפלי החרדי ייאלץ להקצות משאבים לפעלויות שאין עלות בקנה אחד עם ערכיו. כאמור במובא, כאשר האוכלוסייה החלילונית מתגוררת באזורי מוגדר היא פועלת למען "אופוזיציה טריטוריאלית" לשותם המקומית החרדית והעימות הנורומטיבי עשוי לקבל ממדים מרוחביים.

שכונות פרדס-כץ בני-ברק - גרעין חילוני בסביבה חרודית

התפתחות של עימות

אזור פרדס-כץ הוא כיוון הריכוז הגדול ביותר של תושבים חילוניים בני-ברק. תחילתה של השכונה בשנות הששים, עת נוסדה שכונה קטנה מצפון לבני-ברק, ביוזמה פרטיט של אפרים כץ. עד שנת 1945 הייתה השכונה חסורת מעמד מוניציפלי, ובשנה זו צורפה רשמית לשטח השיפוט של בני-ברק. בשנת 1949 סופחו לבני-ברק גם כל השטחים שמצפון ליר והמקיפים את פרדס-כץ - מצפון לכביש תל-אביב - פתח-תקווה (דרך ז'בוטינסקי) ועד הירקון, שטחים שהיו עד הקמת המדינה בידי ערביי הכפר ג'מוסין. בראשית שנות החמשים הוקמה מעברת צרייפים בסמוך לשכונות פרדס-כץ. חוב תושבי המעברה היו עולים חדשים יוצאי אסיה וצפון-אפריקה. בשנות הששים הוחל בבנייה שכוננים במקום לתושבי המעברה. (מפה 2).

בזומה לשכוני עולים רבים, גם פרדס-כץ הפכה לאזור מגורים ברמה ירודה, על כל התופעות החברתיות הכרוכות בכך. בפני הרשוויות החרדיות של בני-ברק عمדה אפוא בעיה חvipה במיוחד: לא זו בלבד שהotel עלייה לטפק את צרכיה של אוכלוסייה בעלי תרבויות וערבים

מפה 2 : שכונות, אזורים ורחובות ראשוניים בבני-ברק

"זרים", אלא שאוכלוסייה זו נזקקת לשומות-לב ולטיפול מיוחדים, בהיותה אוכלוסייה מצוקה. ואmens, נבר מראשית שנות השבעים פרצו הפנוות אלימות בשכונה, בדרישה לטיפול במפגעים פיזיים, להסדרת התנועה המוטורית בשכונה (כמו התקנת רמזור בצדמת מסוכן) ובמיוחד - לטיפול בעיות החינוך והתרבות של הנער בשכונה. תביעה אחרת זו הייתה קושי מיוחד בפני העירייה - הוא בשל עלות הכספיות והו משום שתרבויות וחינוך שאינן נגורים מערכיים דתיים נתפסים בעיני החדרים כבלתי לגיטימיים, ועל כן - קיבלתי ראיום לטייע. לקריאת סוף שנות השבעים נכללה פרודס-קס בפרויקט שיקום השכונות, והיא מטופלת במסגרת זו עד היום.

החל משנות השבעים צמחו הרארגניזציות של תושבים, הדורשים להפריד את השכונה מתחום השיפוט של בני-ברק. ההידירות במצב עיריות בני-ברק הגירה פעילות זו. ביום 22.11.94 שלח חיים אברם, פועל שכונה ומיל שטמך בראש הוועד, מכתב אל ראש העירייה, הרב משה איינשטיין. במכתו קבל הכותב על הזנת השכונה "מבחרת שירותים מוניציפליים, אשר אינם ניתנים על-ידי הרשות ומונעים מהתושבים". כן פורטו במכתו דרישות רבות של התושבים מן העירייה, תוך איום לא יענו, ימשיכו תושבי השכונה "לפעול בכל דרך חוקית" העומדת לרשותם.

המכותב האמור מסכם את טענות התושבים ודרישותיהם. מוצגת בו תביעה להקמת מינהלת שכונה שתכלול: מינהל חינוך חילוני, שינוהל על-ידי אנשי חינוך העירים לצורכי החינוך החלילוני; מחלוקת לעובודה קהילתית; מחלוקת בראשותה ולאיכות הסביבה; מחלוקת רישיון עסקים; מחלוקת גיון; מחלוקת תחבורה; מחלוקת מסים וגובהה; מחלוקת לטיפול בקשישים; מחלוקת תרבות, נוער וספורט; מחלוקת לתרבות הדיזור ו'מחלקות' נוספות לפני הצורך". למעשה, הדרישה היא להפוך את כל הטיפול בענייני פרודס-קס מידי עיריית בני-ברק, תוך ציון מיוחד של כל התחומיים שבהם נשלחה העירייה בטיפולה או שלא טיפול בהם כלל, לטעתת התושבים.

סיוע פוליטי קיבלו התושבים מחבר הכנסת רענן כהן (מפלגת העבודה), בעבר תושב השכונה, אשר ביום 2.1.95 הגיע לכינוס הצעת חוק לכינון מועצה מקומית בפרדס-קס.²⁹ הצעת החוק קובעת כי בשכונות פרודס-קס תקים מועצה מקומית, שתפקיד השיפוט שלה יכלול "יאת גבולות השכונה פרודס-קס" וכי היא תוצאה מתהום השימוש של עיריית בני-ברק. הצעת החוק, על דבריו ההסבר הנלוים אליו, אינה כוללת פירות של תחום השכונה או של המועצה המוצעת, פרט לאזכור העבודה שבשתתפות מתוגරדים כ-30,000 תושבים, כולל, הגדרה רחבה של השכונה.

עיקרי טענותיהם של תושבי פרודס-קס נגד העירייה החודית נסחו על-ידי ועד השכונה במסמך מיום 15.1.95, שהוגש לחברו ועדת הפנים של הכנסת. הטענות הן כלהלן:

1. חסרון שירותים ותרבות ופנאי בשכונה, כמו: קולנוע, תיאטרון, בריכת-שחייה, מועדוני נוער, ספרייה עירונית, מגרשי משחקים.
2. מצב גורע של מבני החינוך ושל שירותי החינוך בשכונה: בתיה-הספר מוזנחים, הכספיים אינם מועברים אליהם, הלות שכר המורים היא תופעת קבועה הפגיעה בתפקודם (הכוונה לתשלומים המגייעים מהעירייה ולא ממשרד החינוך).

3. ליקויים בהסדרות התchapורה המוטורית: בשכונה קיימים עומס תנועה בכל שעות היום, אין אכיפה של חוקי התנועה, אין פסי האטה בקרבת בתיה-הספר, חסירות מדרכות ומעקי הביטחון שוחקים ואני מוחשיים. הoulתת תענה שכספים שהוברו ממשרד התchapורה לצורך שיפור המיצב הוקזו לפROYיקטים במרכז העיר (החדוי) במקום לשכונה.
4. מפגעים תברואתיים בשכונה אינם מטופלים: השוק מזונת, פועלת בה משחתה רועשת המעלת צhana.
5. הזנת ענייני הציבור: העירייה מתעלמות מפלישה לשטחי ציבור, ובכך נמנעים פיתוח, סלילת דרכים וקידום ענייני הציבור בשכונה.
6. הזנת הנער ותנועות הנער: בעירייה אין מחלוקת לתרבות, נער וספרט.
7. הזנת אזור התעשייה: השטח פרוץ, מזונת ומלוכן, ללא מדרכות, פקוק ולא כל פיקוח עירוני. ההתייחסות היחידה של העירייה לאזור זה היא רק כל מקור לגבייה מסים.
8. לתושבי השכונה תחושה שהם מעוניינים את העירייה רק כמשלי מסים, בעוד שבאזורים החדריים רבים פטורים מתשולמי המסים העירוניים. משום כך התושבים חשים שמיון השירותים לתושבים החדריים נופל עליהם.
9. החדרים משלטלים על מבנים שהוקמו על-ידי גופים חיצוניים לרוחות תושבי השכונה: כך, למשל, הפכה העירייה את המרכז הקהילתי, שנתרם לתושבי השכונה על-ידי מפעל הפיס, לתלמוד תורה עבור ילדים המושעים אליו מן המרכז החדרי של העיר.
- אפשר לרכז את מכלול הטענות הללו סביב שלושה מוקדים: (1) מדיניות החקאות; (2) מדיניות הפיתוח העירוני; (3) אכיפה או יותר דיק - אי-אכיפה של דיני התכנון והבנייה, כולל ייעודי קרקע. שלושת התחומים הללו קשורים זה לזה, ולאור המתואר בפרקם הקודמים בוחר שההתמודדות עם כל השלשה בעיתיה ביוטר בגין-ברק. מצב זה יוצר תחושת קיפוח חריפה בקרב תושבי פרדס-ץ, כפי שביטהה זאת תושבת השכונה בראיון דיוו: "אי אפשר לנחות שכונה המונה כ-30,000 תושבים שכונה, אלא זה יישוב...פני עצמו....פרדס-ץ זה לא בגין-ברק...התרבויות שלנו הן תרבויות שונות".³⁰ גם חיים אברהム, שהזכיר לעיל, פירט דוגמאות לתחושת קיפוח זו: מלבד חסרון מוסדות תרבות וቢילי בעיר, כמו תיאטרון, קולנוע, ובירכת שחיה, לא דאגה העירייה לקישוט העיר והשכונה לקרואת יום העצמאות, ובכך פגעה ברגשות תושבי השכונה; מחלוקת הפיקוח העירוני אינה מפעילה פיקוח נאות בתחום השכונה, והרrob המוחלט של החדרים במעטת העירייה אינו מאפשר לקבל החלטות המתחשבות בצורכי האוכלוסייה החילונית. לטענו, העירייה רואה באזור פרדס-ץ מקור לגביית מסים ותו לא.³¹

העדן מדיניות פיתוח, כמו גם איז-אונס באכיפת חוקי התכנון והבנייה, אופייניים לשולטון שמרני ופרטיקולריסטי, הנוקט מדיניות של שינוי תומסת מזעריו וושאך להימנע מעימותים עם כוחות חזקים. במקורה של פרדס-ץ מבקשת העירייה להימנע מעימות עם עבריינים המנסים להשtotל על תחומיים שונים של הפעולות העירונית. למשל, השtotלות על המ撒ר בשכונה, תוך תפיסת שטחי ציבור; ניסיון (שנכשל) להשtotל על פרויקט השיקום, כדי להשיג

זרישת רgel בקבלת החלטות ובתקציבים. בעקבות שילוב פרדס-ץ' במסגרת פרויקט השיקום, תוך עימותם עבוריינים בתחום דרכו של הפרויקט, והשלמה מצדם בשלב מאוחר יותר, פוזר ועד השכונה והוחל בטיפול אינטנסיבי בשיקומה הפיזי והחברתי. אשי פרויקט השיקום לא נכנעו להחטי העברيين, ומנהיגים מקומיים סייעו בהרגעת הרוחות.

מנהל פרויקט השיקום נאלץ להיאבק בסרבול של המגנון העירוני שהשאה תקופת ארוכה תכניות להרחבת דירות שכונה. רק איום מפורש שהפרויקט יבוטל בגין-ברך, אם לא אישרו התכניות, הציב להbia לאישורן.³² התושבים טענו שהעירייה פעלת במקוון לעיכוב תכניות אלו, במוגמה להפעיל לחץ על התושבים החלוניים - כדי שיפנו את האזרע לטובת החדרדים. "תיאוריות מזימה" זו מובנת, אך כל המכיר את חוסר היעילות של העירייה, לא היה נזק דוקא לתיאוריה של קשר מכוון כדי להסביר את העיכובים. מכל מקום, תחושתם של תושבי האזרע החלוניים היא שמה מופלים על רקע חילוניות.

נוכח טענותיהם של תושבי פרדס-ץ' בנוגע לאפלויותם בתחום העבודה הקהילתית ובשיקום השכונה, טעונה מנהלת האגף לשירותים חברתיים בעירייה כי העירייה מפעילה מערך שירותים חברתיים אשר 50 אחוז ממשאייו מופנים לטיפול בפרדס-ץ', ככלומר, לאוכלוסייה שעשוירה אין עליה超 15 אחוזים מאוכלוסיית העיר על-פי ההגדורה המוצמצמת של העירייה בתחום השכונה; על כך להלן). פעולות אלו כוללות: כיתות להשלמת השכלה, חוגים לנשים, יחידה לקידום נוער, יחידה לטיפול בעוותים סמיים ובנערות במצבה - מתוך 60 ילדים שבטיפול היחיד לנער אין אף אחד ילד חרדי אחד. במתנ"ס של פרדס-ץ' פועל מועדון "אנוש" לפגועי-נפש ומועדון למפגרים, וגם בהם מטופלים רק אנשי השכונה. עם זאת, מנהלת האגף הינה מודעה כי ניסיון לארון פעולות תרבות בשכנות לנער מנותק - נתקל בהתנגדות מוחלטת ובהתלט וטו מצד ראש העירייה.³³

ארגוני האגף לשירותים חברתיים גם טוענים כי פרויקט שיקום השכונות, שהופעל בפרדס-ץ' משנת 1979, נבדק על-ידי ועדת בין-משרדית בשנים 1981-1982, וכי הוועדה הגיעה למסקנה שבכל הקשור למשאיי חינוך ורווחה אין קיומו של שכונת פרדס-ץ'. אשר לטענה הספציפית של השתלטות החדרדים על המרכז הקהילתי שנבנה על-ידי מפעל הפיס, מנהלת האגף משיבה כי התלמידים החדרדים "משתמשים במבנה, לא במתנ"ס", זהיינו, אין פגיעה בפעולות המתנ"ס, המיועדת לתושבי השכונה בלבד. עם זאת, מצוינים עבדי האגף, השימוש במתנ"ס הולך ופוחת עם יציאת החלונים וה'מזרחות' ("יזזים-לואמים") מוחזור: ה'מזרחים' עברים לפתח-תקווה, ואילו החלונים מתפזרים למקומות שונים. לפיכך, הראתם היא כי המתנ"ס יوطאם בסופו של התהליך לצורכי האוכלוסייה החדרית האזרע.

מנהל פרויקט השיקום בפרדס-ץ' מעמיד דברים על דיזוקם: כמעט כל העבודה הקהילתית, למעט זו המבוצעת על-ידי מנהלת האגף שהיא עובדת העירייה, נעשית על-ידי עובדי פרויקט השיקום. באופן כללי, ההשתתפות של העירייה במימון היא על בסיס של 50 אחוז. אולם גם העירייה בעבר וגם הוועדה הקוראה היחס (בעת הראיון וכטיבת הדברים) לא עמדו במנעד התשלומים. באופן יוצא-דין, מצין המנהל, החליפה העירייה את כל התאורה בשכונה ומימינה 80 אחוז מעלות המדרכות שבה. נראה אףו שהטענה בדבר קיומו מכון מצד

העירייה - אין לה על מה לטעום. סיירבול, אי-יעילות וחוסר מקצועיות - אלה המחדלים שבhem צרכ פרויקט השיקום להיאבק, אך לא בכוונות זדון.

הרקע הטרייטורייאלי לעימות

העימות בין תושבי פרדס-כץ לעירייה בני-ברק מאופיין בהיוון, לפחות בחלקו, תלוי מקום. השכונה הקרויה "פרדס-כץ" היא שכונה קטנה מצפון למרכז בני-ברק, ללא תיחום ברור. העימות מתייחס לשטח גדול בהרבה: למעשה, מדובר בכל השטח הכלול בתחום עיריית בני-ברק ונמצא מצפון לדרך ז'בוטינסקי, היוזע כרובע מס' 1 של העיר. גבולותיו הם: בדרום, כאמור, דרך ז'בוטינסקי, בצפון - הירקון (הגבול המוניציפלי), במערב - כביש גהה (הגבול המוניציפלי) ובמערב - רחוב מודיעין (גבול מוניציפלי עם רמת-גן).

erb שטחו של האזור כולל מגרשים ריקים ואזורי תעשייה. בשאר השטח הוקמו ארבע שכונות: מזרחית למערב - טיחות, פרדס-כץ ותל-גיבורים, וממערב לטיוחות ולפרדס-כץ - שכונה חדשה יחסית - קריית-הרצוג (מפה 2). תושבי השכונה כוללים בשם "פרדס-כץ" את השטח הבינוי של השכונות יסודות, קריית-הרצוג ופרדס-כץ לאחר שהעירייה כוללת שם זה את יסודות, פרדס-כץ ותל-גיבורים. ההבדל הוא משמעותי, משום שכנות קריית-הרצוג מאוכלסת דתים (והיו גם חדים), ואילו שכנות תל-גיבורים מאוכלסת בתושבים ותיקים, חילונים, יוצאי המהתרות אצ"ל ולח"י.

במחלוקות אוזות רובע מס' 1, העירייה מעוניינת להציג תמונה-מצב לפיה קיימת באזור שכונה בעלת רוב דת-יהודי (קריית הרצוג), ובמקביל - לכלול בפרדס-כץ שכונה שנותניה הסוציאו-כלילייםAINS יהודים כמו אלה של פרדס-כץ. מענייהם של תושבי פרדס-כץ הפוכים, כמובן, הם מעוניינים להציג אוזור שבו רוב חילוני ומצויר יהוד: גם עם הקמת קריית-הרצוג באזור, החילונים הם עדין רוב, ואילו את ותיקי שכנות תל-גיבורים אין הם מעוניינים לכלול בנתוניהם. מעבר לכך, עיריית בני-ברק רואה באזור האמור פוטנציאל כפול: מצד אחד זה והרובה החקלאית היהודית שנותרה לעיר לצורכי פיתוח בעtid; מצד שני - אוזור התעשייה
היא מקור הכנסה חשוב לקופת העירייה, ששיעור הפטורים ממיטים בה מזול מאד.

ברור אפוא שעל האזור שמצפון לדרך ז'בוטינסקי ניטש עתה מאבק טרייטורייאלי. התושבים החלונים מודעים להיבט זה וטוענים, כאמור, שהזנהה של האזור מצד העירייה החדרית היא מכונית ומטרתה לגרום להם לעזוב את המקום. אנשי העירייה מכחישים טענה זו, ודבריהם הם מפנים תקציבים לאזור האמור במסגרת יכולתם. דברים אלה מאשר גם הממונה החיצוני על בדיקת תקציבי העירייה. מכאן שהשאלה העיקרית לעניין זה אינה אם אכן העירייה "מתנכלת" לתושבי החלונים של האזור, אלא אם היא מסוגלת לעמוד בצליפות של תושבים שתרבותם ואורת-חייהם מחייבים התייחסות שונה של הרשות המוניציפלית.

תמורות דמוגרפיות ופוליטיות בצרפת-כך - סיכוי למיתון העימות?

ייתכן מאוד שההכרעה בוגע רובה מס' 1 כבר מוגבשת בהשעת החלטים דמוגרפיים ופוליטיים, המחוללים שניי ב'ימפה האנושית' במקומם: במהלך השנים 1996-1997-1998 מסתמנת חידירה חרדיות לאזר. עצמותו השניי הדמוגרפי תומחש היבט באמצעות נתוני הבחירה לנספח ה-14, שערכו בסוף חודש מאי 1996.³⁴ הקבוצה של התפלגות ההצבעה באזורי הסטטיסטיים, המרכיבים יחד את האזור המורחב של פרנס-כך, מראה על גידול ניכר בהצבעה למפלגות חרדיות. שיעור המצביעים למפלגת יהדות התורה, שהיא קואליציה של אגודות ישראליות 'דיל התורה', עומד על 10.2 אחוז; שיעור המצביעים למפלגה החדרית הספרדית (ש"ס) עומד על 21.4 אחוז ובכיוון עם המצביעים למפ"ל (11 אחוז) מסתכם שיעור המצביעים למפלגות דתיות בצרפת-כך בשנת 1996 ב-42.6 אחוז. לעומתה, המגזר הדתי והחרדי באוכלוסייה פרנס-כך עומד על סך הפיכה לרוב. רושם זה מקבל משנה וונק אם מבאים בחשבון את הריבוי הטבעי הגבוה במגזר זה. עם זאת, יש לזכור שההתמוהה העיקרית לשגשוג המפלגות הדתיות והחרדיות באזורי היא של ש"ס; לא כל מצביעי ש"ס הם חרדים או דתיים - חלקם מצביעים למפלגה זו מתוך מתחה עדתית ומתחה על כפווה חברתי.

אם אס נחשב את דפוסי ההצבעה לפי תייחום שונה, נקבל תוצאה דומה: במקרים הכלול את שכנות פרנס-כך המקוריות, בתוספת השכונות יסודות ותלאג'יבוריס, התקבל שיעור הצבעה של כ-45 אחוז למפלגות דתיות וחרדיות, ושיעור ההצבעה למפלגות חרדיות היה 33 אחוז. בקריות הרצוג שיעור ההצבעה למפלגות דתיות וחרדיות היה כ-63 אחוז, ושיעור ההצבעה למפלגות חרדיות - כ-45 אחוז.

בדיקת מודיע הייצוג של ההצבעה הדתית והחרדית בצרפת-כך, מעלה תופעה מעניינת. מודד הייצוג מבטא את משקלם היחסי של מצביעים למפלגה מסוימת באזורי נתון, לעומת משקלם במדינה כולה. אפשר להסביר מודיע הייצוג כזה גם כהשוואה בין שני אזוריים, כאשר אזור אחד הוא חלק מאזור רחב יותר. החישוב פשוט: שיעור ההצבעה באזורי הנבדק מוחלך בשיעור ההצבעה הארץ (או בשיעור ההצבעה באזורי שאלו מושווים). מודיע גובה מ-1 פירשו הייצוג גובה יחסית לשיעור הארץ.

מודד הייצוג של המפ"ל בצרפת-כך ביחס לעיר בני-ברק הוא 0.94 וביחס לשיעור הארץ - 1.39. פירוש הנתונים הללו הוא כי משקלם של מצביעי המפ"ל בצרפת-כך קטן ממשקלם בני-ברק, אך גדול ממשקלם הארץ. מכאן עלה כי בני-ברק ובצרפת-כך קיימים ריכוז גודל יחסית של מצביעים למפ"ל. מצב דומה קיים בקרב מצביעי יהדות התורה: מודיע הייצוג של מפלגה זו בצרפת-כך ביחס לבני-ברק הוא 0.23, וביחס לשיעור הארץ 3.17, כלומר: יהדות התורה נמצאת בצרפת-כך בייצוג חסר בהשוואה לייצוגה בני-ברק ובייצוג יתר בהשוואה לייצוג הארץ. נתונים אלה מלמדים על הקשר בין הפיזור המרחבי של האוכלוסייה החרדית לבין משקלת האלקטורלי: כיוון שאוכלוסייה זו נוטה להתררכז באזורי נבדלים, הרי עיקר כוחה האלקטורי בא מרכזיות מודלים. לפיכך, שיעורה בפייזור ארצי קטן ביותר. צרנס-כך מתחילה להתבסש כרכזו חרדי במידה רבה יותר מובהנת מהשיעור הארץ, אך עודינה רוחקה משיעור הריכוז החרדי בני-ברק.

בין היתר, מוצבים הנוטנים על מעמדה המיעוד של ש"ס בפרדס-כץ. מזדי הייצוג של ש"ס באזורי זה גבויים, לא רק ביחס לשיעור הארץ, אלא אף ביחס לבני-ברק. פרדס-כץ מתפתחת אפוא כמעט מוקמי של ש"ס. פעילים מארוני החינוך והתרבות של המפלגה שוקדים על הפצת מסרים דתיים, תרבותיים ופולקלוריים, בשילוב עם פעילות קהילתית. מסרים אלה נקלטים היטב אצל רבים מהתושבים האזרחיים, בשל רקעם העדתי ורגשי הקיפוח שלהם. באזורי נקלטים היטב סחף מהיר של תלמידים, העורבים למוסדות החינוך של "מעיין החינוך התורני" ולהלמוה תורה אחרים. כאמור, המוצבים לש"ס אינם בהכרח חרדים: מפלגה זו סוחפת קולות של חרדים-ספרדים, אך במידה לא פחותה - גם קולות של יוצאי עדות המזרח, שהצבעתם משקפת מוחאה עדתית. בפרדס-כץ תפעה זו בולטת במיוך. החדריות הספרדיות מוחזקות בני-ברק ומאחר שפרדס-כץ היא אחד המוקדים של התזוזות זו - הדבר משפיע על מדיניות המפלגה במישור המקומי.

תופעה רואיה לציוו היא העבודה שהחדירה של ש"ס לפרדס-כץ אינה נתקלת בעוינות כמו חדירה של חרדים אשכנזים. כניסה ש"ס לאזור היא חדירה אידיאולוגית על בסיס של תרבויות מזרחית, יותר מאשר הגירה של אוכלוסייה, והמנם החרכי של תרבות זו אינו מעורר התנגדות. כך נוצרת קואליציה עדתית, המקשרת את המסורתיות של עדות המזרח עם החדריות הספרדיות של עטקניש ש"ס. הבסיס העיקרי לפעלותה הוא ישיבת "אור זוהר", בראשות הרב דניאל זר, המהויר בתשובה רבים מトンשיבי פרדס-כץ. לאחר הטעורות ביחסי פרדס-כץ ובני-ברק בשנת 1995, יתכן שהשקר שחשתר באזורי מאז מכוון בפעולתה של הוועדה הקורואה ובהתפשותה המהירה של החדריות הספרדיות.

מתוך חברתי בbijter-עלית

גם בישוב שרבו כcolo חרדי, דוגמת bijter-עלית, אין הקהילה יכולה להימנע כליל מהתמודדות עם מה שנטפס בעיניה כחריג: לשון אחר: חרף ההומוגניות החברתית-תרבותית, אין התושבים מגלים סובלנות יתרה כלפי השונים מהם, גם כאשר הללו אינם חילונים.

כזכור, הגעון הראשון של היישוב, בטרם הפק חרדי, היה קרוב ל"חרדים-לאומיים" ("יחרד" ל"בלשונם"), ומהם גם חוות-בתשובה, המקורבים ל'מכון מאיר' ולשכיבת "מרכז חרבי", ובניעודות המזרח, שיחס החדרים אליהם מסוג. הגיעו לעיר גם מעת משפחות דתיות שאינן חרדיות, מקרוב אלה המוגדרים כ"חוויים-לאומיים" או "ציונים דתניים" (ובפני החדרים - "מוורחיסטים"). עם התurbות העיר והתבססות תשתיות השירותים בה, הועבר גן-הילדים של היישוב הזר-bijter לביתר-עלית. מוזכר בגן לגילאי 3-5, המשלב בנים ובנות. הגן קלט גם את ילדי "הזר-הלאומיים-לאומיים" המתגוררים בbijter. פתיוח גן-ילדים ממלכתי-דתי ביישוב החדרי לוותה במוחומה רבתית, תחת הסיסמה: "נגד המכ"ז". בעצרות הושמעו דברי הסתנה נגד גן ונגד הציבור הדתי-לאומי bijter. לעומת זאת, בחודש פברואר 1995 התקיימה עצרת התקהלוות לאמרות תהילים בתחילת הלימודים ובסיום, שהפיחדו מאוד את ילדי הגן,³⁵ ממשע "שכנו" ואימים נגד הוורי הילדים בgan.

התכוונית לפתוח בית-ספר ממלכתי-דתי בביתר-עלית לותה אף היא במסע נורץ של החדדים לסיוכה. הוראותו של מנהל מחוז ירושלים במשרד החינוך למועצה המקומית להקצות קריקע לבית-הספר, נתקלה בהתנגדות חריפה מצד התושבים החדדים. המועצה המקומית הענתה לדרישות משרד החינוך והשתדלה לפחותיר את מעורבותה במורבה. כדי להמחיש את עצמת ההתנגדות, נציג להלן כרוז כלשהו. תחת הכותרת "זהירות שריפה" כתוב:

נדיעו עד עמק ונפשו לאוות בשיפוט היכל ה' ; העיר ביתר אשר מיסודה הקימונו לתפארת היהדות העמאנית, שבעו את עיר הקوش והמקדש, רך מושום שפריצים ניסו לטמא אותו, בו היכל ה' טהור מכל געומים, וווקה נאן, קם לו מושחת שמחובר למושחותם ומטמא את עיר התורה. זעקי זעקי עד לב השמים. לא ננוח ולא נש��וט עד אשר יסור מלבו הרעה הזאת.³⁶

בהמשך הכרז זה כולל איום לפרנסים רבים "מעשה נורא" על אותו "מושחת" הרוצה לפתוח בית-ספר ממלכתי-דתי (הכוונה לי"ר ועד הורי התלמידים).³⁷ בית-ספר ממלכתי-דתי מהוות איום על החינוך החדי; קיומו בbijter הוא התרסה נגד בלדיות הלגיטימציה של החינוך החדי. יתר על כן, אם קיומו לגיטימי, יש חשש שייפעל למשיכת תלמידים, תכניות הלימוד שלו עלולות למשוך הורים, וסופה של "התדרדות" - מי ישרנו. לא פחות חשובה, כמובן, היא התחרויות הצפיה על משאבים: תקנים למבנים, לכיתות ולמעבדות. על כן המאבק נגד בית-הספרLOBUSH צבינו כחריף ומר.

bijter-עלית עדיין מתנהלת על מי מנוחות ותחזות לכיוון שהתו המועצה הממונה וראש המועצה הקודם. עם זאת, ההרכב של אוכלוסיית העיר טומן בחובו פוטנציאל לעימותים מושום שלפלחות בשלבי האכלוס הראשוני הגיעו לעיר רבים שאפשר להגדירם כ"יאנשי שלילאים" של המגזר החדי.

התנהוגות החברותית-תרבותית של קבוצה "חריגת" זו, כמו גםמנהגיה הדתיים, אינם תואימים את הכללים המקובלים בקהילה החדרית. הדברים אמרוים ביחס בלבד לגבי צערדים, שהתנהוגותם עלולה להשפיע על אופי הרחוב.bijter דעה כבר כמה וכמה תקירות בין תושביה על רקע התנהוגותם של מי שהוגדרו כ"פוחחים" על-ידי תושבים חדים. כאן יש מקום לבני העיר להשפיע על בני הנוער להנתהים את התנהוגותם לנוכח המקובל על התושבים החדדים ולהציג קתאים חדים בטרם יגלווה לתנהוגות אלימה. תקופת הקיץ מועצת לפורענות בהקשר לתנהוגות לא נאותה של צערדים: זהה עונת החופשות, הימים ארוכים והערבים פנוים, מג האויר חם. ומחייב ביגוד קל וכיווץ באלה תופעות המעודדות אוירה "לא מכופתרת", הנחשבת מסוכנת bijter בעיניים חדריות.

ביום כ' בתמוז תשנ"ב (21.7.92), נערכה bijter עצרת לחיזוק גדרי הצניעות. התוכנות זו מעדת לחזק כללי התנהוגות מחמירים שחילק מההתושבים נוטים שלא להקפיד עליהם. לאחר העצרת פורסמו החלטותיה, וביניהן קראיה לתושבי העיר "להיות כל איש שורר בביתו" - "שוררי" מלשון שורה כלומר: אבי המשפחה נקרא לשאת אחריות על התנהוגות בני-ביתו. כן קראיה העצרת להורים לשמור על ילדיהם "שלא יסתובבו ברחוות הבנים והבנות יהדי ולא ידברו וישחקו אלו עם אלו". האוטובוס נחשב מקום מועד לפורענות, שכן בתוכו מצטופפים גברים ונשים, لكن "העצרת קוראת להקפה מושבה שלא תשנה נשים בשני הפסלים

שבקדמת האוטובוס, בהוראות שני מארץ דאטריא [=רבני העיר] שליט"א, וכי"ש [=וכל שכן] שלא לשוחח עם הנגנים בשעת הנסעה ולא לפניה ולא לאחריה".

חלק חשוב מ"גדורי הצניעות" מתייחס לבוש הנשים, גם בתוך הקהילה החרדית. בעצתת יתינה לנשים תזכורת בדבר כללי הלבוש הצניע והן נקראו להקפיד עליהם. כן הועלתה בעצתת הדרישת "להעיר לאלו שעורבים על החלטות אלו, ובפרט נשים נשים, בצורה נחרצת ולא בשושה". לבסוף, התושבים נקראו "להתגנות ולהרגיש את הרשות הנפלא והאצליל של אמותינו בשושה". שרה ורבקה רחל ולאה, שצניעותן נתנה את האישור הנכני לעם ישראל, ולעורר על כך مدى פעם בפעם את המסכנות שעדין לא זכו לאישור הנפלא זהה".³⁸

לבד מן הנושאים הרגילים שעוצרות מעין אלו עוסקות בהם, הועלו בעצתת האמוראה שלוש נקודות עקרוניות - שתיים מפורשות ואחת סטטואית. הנקודה הסטטואית, העולה מעצם קיומם העוצרת ומכל שורה בהחולותיה, היא שאפלו בישוב שכול על טהרת החותיות ואין לו כל מגע מידי עם טריטוריה עירונית חילונית, אין ביטחון ב"טוהר המחנה", וכיימת בו סכנה של פריצת גדרי הצניעות. אולם, שלא כמו בעיר גדולה, כאן אין קבוצה מוגדרת, שאליה אפשר להפנות אצבע מאישמה בלי לפגוע ברקמות קיומו הבסיסית של היישוב. אולי זו הסיבה הלא מוחצת להעלאת שתי הנקודות העקרוניות האחרות: האחת - הטלת אחוריות מפורשת על האבות להתנהגות ילדיהם, כמו מגמות חדשות של התזוזות מעמד האישה במשפחה ובקהילה החרדית, והשנייה - ההרשאה המפורשת לעיר "בצורה נחרצת ולא בשושה" על כל חריגת מן הנורמות הנדרשות. תקיפות מילולית זו יכולה להתפרש بكلות כמוותן היתר למוחאה העשויה שימוש גם באלים פיזיים.

לאחר העצתת הפיצה קבוצת תושבים נסוח פרודוי של החלטות העצתת: דף משופכל, המודפס במחשב, ובו עשרה סעיפים היתולים, המגלגים על החלטות המקוריות וمبיאים אותן לישוח אבסורדי. תגובה זו מבטא התנגדות מפורשת לרווח הקפדיות החמורה שבאה לידי ביטוי בעצתת. לא יפלא אפוא שההתואנה המיידית של העצתת הייתה אלימות פיזית וקטנות בין תושבים חרדים לצערם המוחזקים בעיניהם "שbab", זהינו: פרחים. מחשש שהקטנות יחריפו ויתפשטו, יצאו רבני העיר בגלי-דעת, שבוע בלבד לאחר קיום העצתת. בין היתר, נכתב שם:

בבויות ששמענו שננקטו מעת האחרונה ذרכי אלימות, הנו לגלוות דעתנו
ברבים, שאף שבזאי צרים לזרור ולהזק גורי הצניעות בעירנו ולפעל בזה
לבער הנגע הלהה מתוכנו, אולם אין רשות לאחד ליקוט בדרכים אלימות
כלשהן מושםצד שהוא ובכלא שום הוראת היתר לה.³⁹

בכך מיהרו רבני העיר לשכך תבערה שהחלה להתפשט בתוך הקהילה פנימה. מתייחסות כזו בקהילה חרדית קטנה, החסירה עורך חרדי במרחב עלולה לטcken את לכיזותו ואת כשר תפוקדו של היישוב. מכל מקום, המתיחות לא נעלמה. היא עולה מעין במסמכים, במכתבים, וברשומות עיתונאיות, כמו גם מתחשובות של תושבים במסגרת הסקר שנערך ביישוב ומראיונות רבים עם בעלי תפקידים במקום. המשך התפקיד של מוסדות היישוב ומערכת היחסים החברתיים בו תלויים במידה ההצלחה של האוכלוסייה והמנהיגות המקומית

להימנע מן המפגעים האורבים לפתחם, כפי שתוארו לעיל. בכך יוכרע אם ביתר-עלית וציג דגם חדש של יישוב חזרי או תחזור על הדגם שהציגה עיריית בני-ברק.

9 בעית הביטחון בישוב חרדי שמעבר לקו הירוק

כיצד שומרין?

בתלמוד הבבלי מסופר על ויכוח בין רבי יהודה נשיאה, נצד של רבי יהודה הנשיא, לבין ריש לקיש. בעת משבר הקיסרות הרומית במאה הששית, נעורר בארץ-ישראל המצב הכלכלי והביטחוני. רבי יהודה נשיאה הטיל את הוצאות בניה חומה בטבריה על כל תושביה, ובهم גם על תלמידי החכמים. טען לעממו ריש לקיש: "רבנן לא צרכיכי נטירותא", דהיינו: תלמידי החכמים אינם זוקקים להגנת החומה, משום שהتورה משמרותם (בבלי, בא בתרא, ז' ע"ב). כיוון שחכמים אינם זוקקים לחומה, אליבא דריש לקיש, יש לפטור אותם מן המס עליה. הדיעך רוזן זה נשמע בכל פעם שמדובר בביטחון ולומדי תורה גם בימינו.

הישובים הירושלמיים שמעבר לקו הירוק ניצבים בפי בעיה תמידית של ביטחון התושבים ורכושם, הן בתוך תחומי היישוב והן בדרכים אליהם ומןיהם. הנוגג בכל היישובים הללו הוא שההתושבים נושאים בחלק מן הנטל הביטחוני - נשאה המטבחאות בעיקר בחנות שמירה ביישוב. היקפה ודריכי ארגוניה של השמירה שונים ממקום למקום, הכל לפי התנאים המיוחדים לכל יישוב. התושבים שמעבר לקו הירוק נהגים לשאת נשק בדרכים, בהיותם חשובים להתקנוליות מצד האוכלוסייה העורפית.

יישוב חרדי בשטחים, הנמצא בקרבת כפרים ערביים (נהליין, חוסן וואדי-פוקין), ואשר מאוכלס ברובו אבריםם שלא שירותו בצה"ל ולא מהם כל הקשר לבאית, נתון, כאמור, במציאות מיוחדת, והמחייבות עמוקה בכל הקשור לביטחונו. אולם, עיקר הבעיה בbijter-עלית היא בביטחון היישוב עצמו, ופחות בדרכים אליו, שכן אף כי פורמלית הוא ממוקם מעבר לקו הירוק, הוא סמוך אליו מאוד (כשני קילומטרים); הכביש אליו מירושלים דרך עין-cars וצור-הdataset עבר כמעט לכל אורך שטח ישראל, ללא כפרים ערביים. גם "כביש המינהרות" החדש לגוש-עציון, המשמש החל מתחילת 1997 את היישוב ביתר, נחשב לכביש בטוח.

עם ההכרזה על bijter-עלית כישוב שיש בו מועצה מקומית (ניתנה מטעם מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון ביום 30.8.90), החל על תושביו חובת שמירה ביישוב. חובת השמירה מוטלת על התושבי יישוב שאוכלס ייון כוונה יותר מ-4,000 תושבים.⁴⁰

כאמור לעיל, חובת שמירה עשויה להיות בעיה קשה בקהילה חרודית, זוו בשני מובנים: הראשון הוא טכני - הרוב המכריע של החודים אינם מיוםנים כלל בשימוש בנשך או בשמירה בכל צורה שהיא, ולא יוכל להגביל כראוי בעת הצורך; והיבט השני הוא ערכי, וניתן להגדירו באמצעות מדרש אמראים, שצמיחת ארץ-ישראל במאה השלישי. על סמך הפסוק "שמעת זבולון בצאתך וישכר באהלך" (דברים, ל'ג, י"ח), התפתחה פרשנות עממית, לפיה קיימות שותפות בין ישכר לזבולון: זבולון שוכן לחוף ים (בראשית, מ"ט, י"ג), עוסק בסחר בינלאומי, ומפרנס את ישכר העוסק בתורה. זו אחת ההצדקות האידיאיות לבניה החברותי, ולפיה אלה ש"תורתם - אומנותם" פטורים מכל חובה אחרת, ופרנסתם על הציבור.⁴¹

בمدרש זה מוצעת חלוקה עבהה שאפשר גם להדייר כך: יש מי שמללא תפקיד וחוני-ערבי, והוא פטור מכל חובה אחרת, ויש מי שעליו מוטלות כל החובות שלומדי התורה פטורים מהן, כלומר: תפקידי לוגיסטיקה אינטראומנטלים, שנעודו לפיק את צרכיהם של אלה שייעודם הוא רוחני. את ההדרה הזאת אפשר להפעיל בסדרי גודל שונים, הכל לפי זיהוי קבוצות התפקיד השונות. אפשר להגדיר סדר עולמי (יהודים מול גויים), סדר יהודי (חודים מול חילונים ודתים אחרים) או סדר משפחתי (האיש מול אשתו).

במקורה שלפנינו, מבahir מדרש זה את עדמות החודים כלפי חובת השמירה ביישובם. הם הורגוו לראות עצם פטורים מכל על-חברתי וככללי שאינו קשור לשירות לקוים משפחתיים - מי שגדל בשכונות החודיות של ירושלים או בני-ברק אינו מORGן בכללים של חלוקת הנטל, אלא בחמומו של קהילת לומדים מוגנת, שכל צרכיה מסופקים מטעם גורמים חיצוניים. מדרש האמוראים הנזכר לעיל בדבר חלוקת התפקידים בין ישכר לזבולון מוקווים על-ידיهم בפועל: הם ה"יששכרים", ואין הם מבינים מדויע מטילים עליהם את משימותיו של זבולון. במצב זה, הם מבינים כפשוטו את העיקרונו של "רבנן לא צרכיכי נטירותא". והנה, לא זו בלבד שהם "צרכיכי נטירותא", אלא שהם אף נדרשים לקיום חובה זו בוגום.

במסמך שהכינה המועצה המקומית למפקד אוגדת אוצר יהודה ושומרון, מיום 9.2.94, מובאים נתונים סקר טלפוני שנערך בקרב אוכלוסיית היישוב. בסקר נשאלו 441 תושבים על שירותם הצבאי. מקרב הנשאלים 307 (70 אחוז) לא שירתו כלל בצבא, 114 נשאלים השיבו שישרתו ביחידת ערפת ורק 20 השיבו שירותו ביחידת קרבית. ביום 13.1.94 כתוב מנהל מחלקת חירום ובינוחן במועצה המקומית, מר יוסי שפירא, אל מפקד החטיבה המורחבת העזין על בעיות השמירה בbijter-עלית. הוא מצין שהشمירה ביישוב מתבצעת על-פי המצו החייב את התושבים לשמר, אך הטעו אכן מטיל עליהם חובת הכשרה כלשהיא לימי הSERVICE האמורה. מכיוון שהחלק גדול מתושבי העיר לא שירתו כלל בצה"ל וקיימים מעוניינים בהכשרה צבאית, הרי מחייב השמירים ממלאים את חובותם ללא נשך. הכותב מצין שהشمירה ביישוב אינה מקצועית והשומרים לא יידעו כיצד להגיב בשעת חירום. יתרה מזו, מצבם הכלכלי של התושבים אינו מאפשר להם לשכור את שירותה של חברות שמירה. בסיכום הוא כתוב: "בשורה התחתונה, היישוב אינו מוגן [בזהדגשה במקורה] ולן כמובן אין פתרון לבעה".⁴² דומה ש"השורה התחתונה" האמורה מסכמת בבהירות מרבית את הבעיה של יישוב חרדי האמור להגן על עצמו.

על-פי סעיף 36 לחוק שירות הביטחון (נוסח משולב) תשמ"ו-1986, כל יהודי בגיל גיס בישראל, המצהיר כי "תורתו-אומנותו" מקדיש את כל זמנו ללימוד תורה, יידחה גיסו למשך כל תקופה לימודיו בשינה. הדברים אמורים למי שאינו עסוק בשום עבודה או עסק אחר - בין אם תמורה שכר או לאו - פרט ללימוד בשינה באישור ראש הישיבה ועד הישיבות בארץ-ישראל. כאמור, 70 אחוז מן הגברים בבייטר-עלית ניצלו בהיותם בגל גיס את הסעיף האמור בחוק. במהלך שנות לימודיהם בשינה הם נישאו והקימו משפחות. גם אם ייחללו מלימודיהם בשינה, לא יהיה אפשר לגיסים, מפאת גילם ומעמדם המשפחתי. יתר הגברים בישוב (30 אחוז) הם חווירים בתשובה שירתו לצבא לפני שנעו חזרם, ומעטם מוהם דתיים לא-חרדים. אלה הוצבו, בהתאם לפקודות הצבא, במסגרת ההגנה המרחכנית של היישוב, כדי להנעליו בעת הצורך.

לאור הנתונים הללו, נקט ראש המועצה הממונה ביוזמה משלו. מתוך היקחות עם המערכת הצבאית באורי יהודה ושומרון, הוא החל לחפש דרכים להזכיר בהזדהוג גברים בישוב לתפקידו של מושעה. הכוונה לגברים שאינם עומדים בתוינוי הגיס של צה"ל, בשל היותם נשואים, בני 25 ומעלה ואבות לשני ילדים או יותר. שותדלותו של ראש המועצה אצל גורמים ביטחוניים וצבאיים הנעה את הצבא לפתח מחזור אימונים מיוחד לקבוצת גברים תושבי בייטר-עלית, לשם שימוש במסגרת הגיא. הקורס היה אמר לחמשך 120 ימים ולכלול אימון בהכשרה ובתפעול של נשק קל, מטווח, עוזה ורשותה, התגוננות אב"כ ושדותות. מחזור האימונים נפתח ביום 21.11.91 ולווה בדיווח תקשורתי, אך הוא לא נחל הצלחה גדולה: הוא הסתיים אחרי כשבועיים, ורק בודדים סיימו אותו.

הכשלון החלקי של ניסיון זה הביא לשינוי ביוזמה: בתיואום עם הטייבה מרחכית עצין, ארגן ראש המועצה אימון בן יומיים בשימוש בנשק (כולל מטוח) לגברים שאינם בני גיס לצה"ל. האימון נערך במיתקון צבאי, שהותאם לכך לפי כל כללי ההכשרים הנדרשים לחודים: סגל הדרוכה היה על טהרת הגברים, ללא נוכחות חיילות במיתקון, והמטבח הוכשר למחדדין. בתום שניימי האימון הוגדרו המסיימים כ-"בני שמירה" בישוב. גברים אחרים, שלא עברו הכשרה כלשהיא, נאלצו לרכוש נשק אזרחי בראשון מושך הפנים, מנוקקים של הגנה עצמית.

היוודות השונות של ראש המועצה לגיס אברכים ולהכשרתם לתפקידו של מושעה, יוזמות שהתרפסו על תקופה של כשלוש שנים, היו טענות במשמעות רחבות יותר ממזה שייחס להן היום. טווח הרשפעה של "גיסות" כזה עשוי להיות רחב יותר מאשר השמירה בייטר-עלית כשלעצמה. על כך רמזו אל'ם נחמן ריבקין, קצין הגנה מרחכית באזרע יהודה ושומרון, במכתבו מיום 21.1.93, בדבר אישור של פיקוד העורף "לבצע טירונות בת 5 ימים להכשרת בני ישיבות לשמירה ואבטחה בישובים". הוא מוסיף כי "יש לציין שהפרקט הינו ייחודי לאירוע נאזור יהודה ושומרון] היה וככל צה"ל משחררים את האוכלוסייה הנזונה משירות מילואים".⁴³ יש כאן רמז די ברור שהכשרה מסווג זה עשויה לשבץ את מי שהאברכים שעברו אימון, שמשרו בישוב במסגרות שירות מילואים. אולם מרגע שהחיל משובץ ביחסות מילואים, אין לדעת לאן ייקרא לשורת בעtid.

יוזמתו של ראש המועצה נתקלה בהתנגדות חריפה ביותר מצד הממסד החזרתי. המנהיגים החזרתיים הבינו מיד את הסכנות החברתיות והאידיאולוגיות האורבות ל��ילה החזרתית במקורה שיזומה זו תנהל הצלחה. עם הניסיונות הראשונים לעורק אימון צבאי לאברכים, נתן ראש המועצה הממונה פומבי לנושא בראיון עיתוני:

הבעיה היא שמניגיסטים יוצאים את החזרתיים רק אחרי הלימודים, בכלל מבוגר, והם לא תורמים הרבה לצבאי. אני אומר: בואו נשבור את זה. נונה את המצב יחד עם הצבאי. היום יש חזרדים שלמדו בסיסيات בישיבות וחושבים שהם צריכים לתרום למזינה. הם מסכימים לוותר על החופש שלהם ולהציגים כבר בזאת הלימודים...היום מתגיים הראשונים שבהם, ואני מקווה שיהיו עוד רבים.⁴⁴

כבר למחות פרטום הראיון הזה, באה התגובה החזרתית, שהלכה ונאתה כשיתפון סוחף. את האות נתן הבטאון הליטאי, שופרו של הרב שך. תחת הכותרת "גיס חמישי?" דיווח העיתון על "תזהמה ב齊יבור החזרתי לנוכח התבטאויות חשות אחירות בעניין גיש בני היישוב".⁴⁵ ההצעה לגיס בני ישיבות, כשהיא באה מצד אישיות חזרתית, נפתחת כבגדה מותוקה הקהילה.

עתונן חזרתי אחר, עם נטיות רכiliאות, הכתיר את רשינותו בכותורת מזלות וארסית במיוחד: "השוער מיבתיה תקע גול עצמי".⁴⁶ (ואהווציאציה בין שמה של קבוצת הcadrogel לשם היישוב - ברוחה). במסגרת ההתקפה על ראש המועצה גם הושמל התואר "רב" משמו. הכותב, בדומה לרבים מן הכותבים בעיתונים החזרתיים, אין מזדהה בשמו, טוען כי "עינון קצר בתולדות היו של האיש...אים מהמיאים", ותוקף את יצר הפרסום האיש שלו, "שהביא לפגיעה קשה בעולם התורה". העיתון העלה את החשש שאם לא יעטרו את ראש המועצה בעוד מועד, הוא עוד עלול יהיה להביא לעיר החזרתית את "השירות הלאומי והחינוך הממלכתי-דתי" ר'יל. בעיתון צוין שההתקפותו של ראש המועצה אינידה בזעם את הרוב שך, הרב עובדיה יוסף והרב הראשי אברהם שפירא מhogei ישיבת "מרכז הרבי". מובן שהרשימה תקפה גם את האברכים שהתגיסו, בטענה שמדובר לא יותר מאשר את הישיבה והצבא שימש להם רק תיווץ; כן צוין שראשי הישיבות שMahon באו המתגיסים הדיעו להם שבתוטם האימון לא יורשו לחזור לישיבה.

עיתוני ערבי השבת של החזרתיים מחזיקים עמודים רבים יותר מאשר בירתם מי החול ובಹם מאמרם, דברי תורה, פרשנות וביברות. בערב שבת שלאחר טערת "הגיטו", הקדישו העיתונים החזרתיים מאמרם לדין בסוגיה. העיתון הליטאי היה חריף במיוחד, והכתיר את מאמרו בשאלת: האם אנו עומדים כאן בפני זה חדש של "שנה ופירוש"? זה מושג תלמודי המתיחס למי שלמד (=שנה), אבל זהה את עולם המצוות (=פירוש). עליו נאמר שהוא שווה לתלמידי חכמים יותר מכולם. הרמז לראש המועצה ולתלמידים שפרשו מן הישיבה כדי להתגייס - שקוּן ביותר.⁴⁷

דרך עדינה יותר נקט העיתון האgodai "המודיע", שהקדיש מאמר לשאלת התרומה לחברה. כמו דברי ליבובץ, שি�נסם בחורי ישיבה השואפים לתרום יותר למدينة, טוען העיתון שלימוד התורה הוא התרומה הנعلاה ביותר:

אחד ממרכיבי הביטחון החשובים ביותר, אם לא החשוב שביהם, הוא כושר העמידה של עם בנסיבות ואמונתו בצדותו ובתכלית קיומו. הציבור החילוני ידוע עד כמה מעורערת הכרחונו הפנימית בזכות קיומו בארץ הזאת, ובצדק: אם אין ישיבה כאן מבוססת על עבדות "בראשית" ברא אלקים את השמים ואת הארץ⁴⁸ והוא אשר נתן את הארץ זו לאשר שיר בעינו - אין שום הצדקה אחרת להיותו כאן. כבר שמענו פעמים רבות את הטענה שהמדינה הוקמה בידי הילונים, והשם לא הקימו אותן כדי שהחרדים יגלו אותה מהם. נכו, החרדים - ציבור וכח שקט-עלם - לא הקימו את המדינה הזו. מתייחס הטענה שוכחים ורק פרט בלתי-נוח אחד: לא החרדים באו אל המדינה, אלא זו באו אליהם. אני לא חייב למצוא חן בעינו של מי שפלש למק' ביתי והשתלט עליו.

⁴⁸

אין כאן התקפה ישירה על הרעיון שהעללה משה ליבוביץ, אלא מתן "חיזוק" לתלמידי הישיבות לבב יראו את עצם נחותם בכל הקשור לתרומה לחברה. באוטו קטע מוסיף הכותב כי "אי-אפשר לעמוד בשיבחה במקום כביתה, התען שמיורה יתירה מהמת סכנותין, אינה נשיאה במשמעותה". אף כי החרדים אינם רואים בביתר "מכשיר התיאשנות" שנועד להרחיב טריטוריה, הרי יש צורך לנצל התנהלות כתיעון, גם אותה מכשירים.

לא יפלא אפוא לאחר המתקפה העזה, לא יהיה המשך לניסיונות של מכם להקנות לחרדים הכרההocabait, ואלה הטעמכו לימי האימון הבוזדים שנרכזו לעיל. ההתנגדות החברותית והאידיאולוגית נבעה משלב של שני גורמים: הפטור מן השירות הצבאי לתלמידי הישיבות הוא אמצעי שליטה ורב-עוצמה של המנגינות הדומות על הבוחרים ועל האברכים. לשונית השליטה הזה עלולות היו להיות השלכות מרחיקות לכת על המבנה החברתי של הקהילה החרדית. בנוסף, אין להפתת מין החשיבות האידיאולוגיות המיוחסות בקהילה ללימוד התורה כערך עולה ראוי להקדיש לו את מלאו הזמן.

ארגון השמירה ביישוב חרדי

לאחר תהליכי ההכשרה שתוארו לעיל, הוקם בביירות מערך שמירה המבוסס על תושבי המקומות. מערך זה מנוהל על-ידי קצין הביטחון של המועצה המקומית ושני רכויי הביטחון של הדר-בייטר וביתר-עלית, בהרטאס לצווי השמירה שפורסמו מעתם מפקד אזור יהודה ושומרון בדבר הסדר השמירה ביישובים. נוהל השמירה מאורגן לפי צוים מיהודיים הנשלחים לתושבים באמצעות שליח, המורות את מקבלי הצו בעת קבלתו. לאחר מנק טווחים להזכיר לתושבים באופן סדרי את חובת השמירה, כדי להבטיח שכל שומר אכן יתיצב כנדרש, בהתאם לצו שניתן לו, חוזש לפני מועד השמירה הצפוי.

למרות כל אלה, גורמי הביטחון במקומות מצינו שמות המודעות לצורך בשמירה ורמת הנכונות לשאות בנמל השמירה נמוכות מאוד. למעט התושבים החזרים בתשובה, שיש להם רקע צבאי כלשהו, ואשר הגיעו אל העולם החרדי לאחר שהפנימו בעבר צרכים בסיסיים של החברה הישראלית, רוב תושבי ביתר-עלית אינם מבינים את חשיבות השמירה, ואין-

משמעותיים להשתתף במאםץ לאבטחת היישוב - גישה שהركע להתקפותו הוסבר בסעיף הקודם.

לאחר הטבח של גולדשטיין במערת המכפלה בחברון (פורים תשנ"ד, 1994), גבר המתח באוזר. למורת גודלה של אוכלוסיית היישוב, שלא הצדיק סיוע צבאי בשםיה, התחשבו גורמי הצבא באופנים המיוחדים של התושבים והציבו חיילים ספורים כחיליל אבטחה שוטפת לשם תגבור השמירה בביתר. השמירה קיימת ביום ובלילה, כולל מחסום בכניסה ליישוב. בשבות מואבטע היישוב בסירור ממונע על-ידי "גוי של שבת" מאחד מכפריו המיעוטיים בגליל, שאותו שכרה המועצה במילויו שלם כך. דומה שפרטיו קונו זה מאפיין את המהות החרדית של היישוב יותר מכל. אחד היסודות המהותיים של הציונות בכלל ושל ההתיישבות הציונית בפרט, הוא יכולת של היישוב המאawan להנל חיים שלמים ועצמאיים, כאשר ההגנה העצמית היא מרכיב חשוב עצמאיות זו. יתר על כן, פ███ות הלכתיות רבות, בעקבות שאלות שהעלו מתיישבים דתיים, מתריות פעילות בייחונית בשבת. אולם כל העקרונות האמורים אינם מעניינים את החדרים: "גוי של שבת" הוא תפקוד גלווי, המסלם יותר מכל את תלותה של הקהילה היהודית בחברה הלא-יהודית. הטלת תפקוד בייחוני על ה"גוי" מעכינה את ההסמלת הגלותית של הקהילה החרדית.

ביזמת יoir המועצה המקומית, נוכח חסר המודעות של התושבים ואי-נכונות להשתתף בפועלות בייחונית מקומית, גובש המערך הביטחוני בביתר-עלית כשהוא נסמך על שמוונה מרכיבי בייחון נוספים:

1. מוקד בייחוני: בחודש יולי 1994 הוקם ביישוב מוקד המאויש על-ידי חייל הנגה מרחבית המתגורר ביישוב או באחד היישובים הסמוכים. הוא מתוקצב על ידי צה"ל או המועצה המקומית. המוקדendum להבטיח קיום מערך שמירה תקין ביום ובלילה ומונע מענה הולם לאיירעי פח"ע (=פעילות חבלנית עיינית) ביישוב. לפיכך, מי שמאיש אותו חייב להיות בקי בכל נוהלי השמירה והבטחה ביישוב, להכיר היבט את רישומות השומרים ואת מוגדי השמירה שלהם, לעמוד בקשר (אלחוטי) שוטף עם החטיבה המרחבית ועם המועצה האזורית גוש-עציון ולהיות מסוגל לתת פתרונות מהירים בעת מצוקה, באמצעות הפעלת הגוף והאמצעים המוגנים העומדים לרשותו. המוקד מצויד במכשירי קשר (חלקים צבאים וחלקם נרכשו על-ידי המועצה המקומית), במערכות מצוקה המחוורות לבתי-הספר ביישוב, בערכות עזרה ראשונה ובעזרים נוספים.

2. ס gal בייחון: האנשים המהווים יחד את ס gal הביטחון של היישוב הם קצין הביטחון (קב"ט), שתקטיבו על המועצה המקומית, ושני רכז' בייחון - האחד בביתר-עלית והשני בהדר-ביתר, שתקטיבן שניםם על צה"ל. על רכז' הביטחון מועל התפקיד להפעיל את כל מערך האבטחה ומרכז הביטחון של ביתר-עלית ושל הדר-ביתר, שהיא שכונה בתוך תחומי המועצה המקומית, אך מוכרת כמושב לעניין האבטחה. (לכן ניתן להדר-ביתר עצמאות בהפעלת מערך השמירה בכל עת). מותך כך, לרכז' הביטחון יש סמכויות מבצעיות שונות ויכולת לאכוף את צווי השמירה ואת יתר הוראות הביטחון. קצין הביטחון משמש רשות רשות כיווץ ראש המועצה לענייני בייחון. אולם יוזמתו ומערכות

קשריו עם גורמים צבאיים - (דוגמאות החטיבה המרכזית, אוגדת אוצר יהודה ושומרון, פיקוד הערף ושירותי הצלחה) עיצבו את מעמדו ככתובות המרכזיות בכל הנוגע לביטחון היישוב. לモתר לצין שלקצין הביטחון יש רקע של קצין קרבי בצה"ל.

3. מוקד חירום ופוא: שירות הבריאות השגרתיים ניתנים בביתר-עלית על-ידי שלוש קופות חולים - "הכללית", "המאוחדת" ו"הלאומית". בלבד מאלה קיים גם מוקד רפואי, המספק שירותי רפואיים החל משעות הערב. צוות המוקד כולל שני רפואיים, 14 חברים ותשעה נהגי אמבולנס, המשובצים בתורות קבואה מראש. לרשות המוקד עומד אמבולנס של המועצה. המוקד מופעל גם לצרכים רפואיים דוחומיים שMahon נישוב, כמו תזנות דרכים ופיגיעים בסביבה, וכן מספק שירותי רפואיים ופואים לישובי הסביבה. המוקד מופעל עד טרם מגיע הסיוע ממד"א במרחבים ירושלים ובית-শמש, ולבדיו ראש המועצה, ישבבי הסביבה סוכנים על שירות המוקד יותר מאשר על גורמי הרפואה הקיימים במרחבי.

4. כיבוי אש: ב ביתר-עלית מוצבת כבאיות עצמאיות המופעלת על-ידי תושבים. בזומה לモקד הרפואי, גם מכונית הכבוי מספקת שירות לישובי הסביבה. מעשרה מתושבי המוקם התנדבו לעבור קוסט הכשרה מטעם מכבי-האש בירושלים. עם סיום ההשתתפות, הם הוצבו כתורני כיבוי-אש: ארבעה נהגים ומשה כבאים.

5. חוליות חילוץ והצלה: חוליה בת עשרה מתנדבים מתושבי ביתר-עלית עברה הכשרה מקוצרת בסיס החדרכה של הגיא, בנושאי חילוץ והצלה במקרים של פגימות הרס. גם זו יוזמה של ראש המועצה, ולבדיו חוליה הופעלה בהצלחה בתרגילי-פתע שערך הצבא בישוב.

6. כוונות כוונות: ביוזמת ראש המועצה וקצין הביטחון שלו, הוכשרה בישוב כיתת כוונות לאירועי פ"יע. הcliffe מונה כ-25 מתנדבים מתושבי המוקם, שייחזו שירות סדר בצה"ל והשרותים עדין במערך המילאים שלו. מכאן מובן שהמתנדבים אינם חרדים במקומות, אלא חוזרים בתשובה (בעיקר מחווגי ש"ס) וותאים שאינם חרדים. הcliffe אומנה - בפיקוח קצין הביטחון, שהוא במילואים - במספר נשים צבאיים, ו'חיליה' מיוםנים בהקמת חפ"ק, בניהול משא-מתן (דוברי ערבית) עם מוחלים, בהנחתת מסוקים לחילוץ ולפינוי נפגעים, בחסימות צירים בעת התראה לאירוע פ"יע ובסיוע כללי לכוחות הצבא בעת הצורך. קצין הביטחון ציין שגורמי הביטחון שתירגלו את מערך הכוונות בישוב הופטוו מراتם המימוניות והמוסטיבציה של אנשי כוונות הכוונות.

7. מוקד משטרה: בישוב בעל אוכלוסייה בסדר גודל של ביתר-עלית ובمعدן מוניציפלי של מועצה מקומית, יש להקים מוקד משטרתי. ביוזמת המועצה הוקמה בישוב תחנה המאוישת על-ידי שוטר ממשתורת ירושלים. המוקד מופעל בעת הצורך באירועים נאים.

8. גדר היקפית: ראש המועצה פנה לרשותות הצבא בדרישה להקים את היישוב במדר' ביטחון, כולל תאוריה מושלמת, כדי למנוע חדירה למטרות עיתות או לתפיסת קרקעות בידי תושבי הכנסים הערביים בסביבה. פיקוד הערף הקיים גדר בהיקף של שבעה קלומטרים טביב היישוב, וזאת מותקף הגדרת מעמדו כמועצה מקומית שמעבר לו היזוק.

מכל האמור לעיל עולה כי ביתר-עלית, כישוב שמעבר לקו הירוק, עונה על כל ההוראות הביטחוניות הנbowות מミוקמה ואין בה מחסור במרכיבים ביטחוניים חיוניים. אולם כאמור לעיל, האופי החזרי של אוכלוסייה מקשה על مليוי הדרישות. בפועל מוטל אפוא על גدول יותר על רשיונות אחרות - בעיקר הצבא - ב证实ת היישוב.

אמנם, בקרב ה"יהוזרים בתשובה" היחס כלפי הנשיאה בנטל הביטחון שונה מיחסם של החזרדים: יש להם ניסיון צבאי והם מודעים להשיבות השמירה. עם זאת, חשוב לציין שambilוי חובת השמירה על-ידי קבוצה זו הוא זמני, שכן אם ילדי ה"יהוזרים" ייקטו את מסורת אבותיהם החדשנית בדינר ותורנות מטהה אומנותם - כפי שאכן קורה - הם יתווסף על אלה שאין להם ניסיון ואף לא נכונות לשאת בנטל הביטחון של הקהילה. יתרה מזו, המתה הקיים בישוב בין "יהוזרים בתשובה" לחזרדים, שהוא בעיקר מתח בין-עדתי, כמו גם חדרה של אוכלוסייה חרדיית מbasת יותר, עלולים להקשות על הטרפות של "יהוזרים" חזים, שעלייהם אפשר יהיה להטיל תפקדים ארגוניים וטכניים.

פרק: קהילה חרדית בתהליכי שינוי

הקו המנחה חיבור זה כולם, ואשר בולט ביותר בשאר שנות בפרק זה ובפרק הבא והאחרון, הוא שאלת-יסוד החוזרות ונשנית מהיבטים שונים: ממי מידת יכולתה של הקהילה החרדית לקיים מערכות מינימל וממשל עליות ומודרניות? בשאלת זו צפונה דעה מוקדמת, שלא לומר קדומה, לפיה ספק אם קהילה זו מסוגלת להצליח המשימה האמורה, לאור נטייתה להתבדל מן הממערכות העירוניות המודרניות ולהציג עצמות אופוזיציוניות עקרוניות לממשל בישראל. הדימוי שלה כחברת לומדים, המורכזת בעצמה ומנתקת מעשייה כלכלית וחברתית, הושרש בדעת הציבור.

למעשה, הדימויו הסטטי של הקהילה החרדית אינו מדויק. חברה זו עברות תהליכי שינוי, אם כי התהליכים הללו אטיים יחסית וחרסinos את הנוף הדרמטי המתלווה לתמרורות הטכנולוגיות, החברתיות והתרבותיות של שלהי המאה העשeries. אחרי השיקום, השימור והטיפוח של הקהילה החרדית בדור שאחרי השואה, התמרות המתחללות בה בשנים אלו מביאות אותה לשלב חדש בהתפתחותה. ההסתగות מאחוריו "יחומת קדשה" מגוננת⁴⁹ מסתיים, ושתי ההתפתחויות חשובות את סופו: האחת פוליטית-חברתית - צירופה של מפלגת אגדת-ישראל לקובאליציה, עם עליית הליכוד לשטון בשנת 1977; והשנייה טאגורפית - פריצת החומות של המרכיב היהודי בירושלים ובבני-ברק וייצאה של משפחות חרדיות לעיריות הפיתוח, ומאוחר יותר - בניית ערים חרדיות.⁵⁰

שתי ההתפתחויות הללו קשורות זו בזו. הצטרפות מפלגה חרדית לקובאליציה ממשותית מציבה חרדים בעמדות מפתحة, המכיבות אותם לקבל החלטות הנוגעות לאוכלוסייה רחבה ולא רק לתברים קהילתיים. קובי עמידניות ומקבלי החלטות מקרוב הקהילה החרדית מפתחים קשרי-גומלין עם קשת הולכת ורחבה של עמייתים בתוכם רבים. אנשים אלה מדרשים לסלול לעצםם כליל התנהגות ונורמות פועלה המתחייבים מתקדים ומעמדם, ואלה שונים מן המקובל בקהילתם המסורתית, שבה היהיסם החברתיים הם יותר זיפוזיים-שיוכיים. דפוסים חדשים אלה עשויים לחלחל את אט לתוכם ובדים בקהילה החרדית שmagnumcum עם "החו"ץ" נרחב יחסית.

על התפתחות חברותית זו נספה, כאמור, גם התפתחות מרחבית. תהליכי הפרורו והמטרופוליזציה בישראל, אפשרו ליישובים קטנים שמחוץ לרצף העירוני הגדול להתפתח

כישובים בעלי אופי עירוני, על כל הכרוך בכך מבחינת רמת-החינוך של התושבים ואיכותם. הקומפקטיות הטריטוריאלית של העיר שובי אינה הכרחית לשם השגת כל יתרונותיה המסורתיים. כיוון שההפטחות זו היא טכנית במהותה, אין הקהילה החרדית מקדישה לה תשומת-לב מיוחדת, ואין היא חששת מפני יותר ממה שהוא חושש מן העיר בכלל. אדרבא, התפתחויות אלו מתקבלות על החרדים בכך שגם אפשרות להם למצוא פתרונות דיור למרחב גדול יותר, על-ידי יסוד ריכוזים חרדיים בגודלים שונים, במקומות מרוחקים מן המרכזים האזרחיים המסורתניים ירושלים ובני-ברק. מכך נובעים חרדיים התפתחו ברבות מעיריות הפיאות בכל הארץ. בניתוחים, השלב האחרון בתהליך זה הוא, כאמור, ניתוח הערים החרדיות החדשנות. גם לתוכנן האוגרפיה הזה יש השלכות מעשיות ממשמעותיות.⁵¹

הפייזור המרחבי הגדול של האוכלוסייה החרדית מקנה לפרט החראי, כמו גם לקהילה, אפשרויות חדשות של ניועות מרחבית, אשר פרנסי הקהילה ומהגיה העדיף להימנע ממונת ביסודם את "החומה המגוננת". החרדים אינם מוגבלים יותר לדיל'ת אמות של שכונות. הפתוחות האוגראפית שצומחת מן ההתנהוגות המרחבית זו מביאה להחלשת הפיקוח על חברי הקהילה ולסייעו נסף ב"חומה". המעורבות הפוליטית והפייזור האוגראפי חובה אףօא כגורם שיוני בחברה החרדית. מטבע הדברים, השפעתם של תהליכי אלה גדולה במיוחד על הדור הצעיר. זהו דор שגדל במצב של מדיניות ישראל, והוא פחוח ל엄דה החרדית המסורתית השוללת את הציונות; זהו דור שאמצעי התקשורות מגענים אליו, הוא בקי בהווית הפוליטיות והחברתיות של ירושלים, והוא מזוהה את עסקינו עם המערכת הפוליטית הישראלית והוא מותח עליהם ביקורת ומעמיד בפניהם דרישות - בדומה לכלל הישראלים. הצעירים החרדים נידים יותר, מטיילים יותר ונפנחים באופן בלתי-אמצעי עם המציאות הישראלית.

נסיונה של החברה החרדית לטפח דחיהה דיפרנציאלית של המודרניות, לומר: לאמץ את הרלבטים האיסטומנטליים שלא במקביל לדחיהה רכיביה התרבותיים,⁵² אוינו מצליח: ערכי תרבויות וחברה מודרניים מחללים אל החברה החרדית. המבנה הדומוגרפי של האוכלוסייה החרדית (שיעורו ילהה גבויהם) וחותך התעסוקה שלה (שיעורם גבוהים של לימודי תורה) מעציבים בפניה קשיים כלכליים הולכים וגוברים. תלותה הרבה בגורם חוץ עד מחריפה קשה אלה. החל מאמצע שנות התשעים מובהן (בעיקר בעיתונות ובאמצעי הפרסום החראיים) גידול ניכר בהיעצם הקורסים להכשרה מקצועית בתחוםים שונים, גם לאברכים שיטורותם - אומנותם". השאייפה לרכוש מקצוע היא אחד האותות המובהקים לשינויים המתחוללים באוכלוסייה זו. סוכן שינוי חשוב בהקשר זה הוא האישה החרדית; על כן יוקדש לנפקידה דין מיוחד.

תמורות במעמד האישה והשלכותיהן על המינהל המוניציפלי החראי

הבדלים בין המינים בצריכת המורחבים, בין השאר, גם נשוא למחקר נאו-גראפי. אם קיימים הבדלים בהתנהוגות המרחבית בין גברים ונשים, אז מתווררת שאלת ההתאמה של עיצוב המרחב העירוני לצרכים ולמנהגים השונים. עם הזמן, התמורות במעמד האישה מעלוותשוב את שאלת הדינמיקה בההתאמת המרחב. לכל השאלות הללו נודעת חשיבות גם - ואולי

במיוחד - בהקשר החדרדי: לשינוי המסתמן מזה שנים⁵⁵ במעמד האישה החדרית ובתפקידיה החברתי, נזעת השפעה ניכרת בקהילה החדרית, השפעה שתלך ותגבר עם הזמן.

התפיסה החברתית החדרית מועידה לאישה תפקיד חיוני. אין הכוונה להגדים שונים על חשיבותה ועל חשיבותו היחס הנאות אליה, אלא לטעם המוקנה לה במבנה הקהילתי והמשפחה. בקהילה חדריות רבות רוחה מעין מסורת חברתית של חילוק עניות, והמשפחה. המבוססת על המודרנש שהובא לעיל, בפרק הקודם, בדבר היחסים בין יששכר זבולון. על-פי מدرש זה אפשר להגדיר את הגבר, העוסק בלימוד תורה, כממלא התפקיד הרוחני, ואת האישה - כמו שעוסקת בתפקיד האינטראומנטלי של סיוק צורכי הלומד. מכאן שתפקיד האישה ברור: היא מספקת את התשתיות הכלכלית שתאפשר לבעה להקדיש את כל זמנה ללימוד. תעסוקת הנשים מתפרשת אפוא במעמד האינטראומנטלי, ומושם כך היא נסבלת ואינה נטפסת כאיזום פוטנציאלי על ערכי הקהילה.

עם זאת, ביום פנות נשים חדריות, במספרים הולכים וגדלים, לענפי תעסוקה חדשים ומודרניים. בעבר לא רחוק ההכשרה הרואיה לצעריה החדרית הייתה הכשרה להוראה. עיירה חדרית שלא סימנה סמירן ולא זכתה בתואר מורה הייתה עלולה להיות קשוי שידוך (לא הייתה חשיבות לשאלת אם עבדה כמורה או לא, וב惟ך שההסתמכת תהייה בידה). בשלוש השנים האחרונות חל שינוי ביחס זה: ה"סמינרים" פותחים מגמות להכשרה מקצועית ברמה גבוהה בתחוםים רבים ומגוונים, כמו מחשבים, מינהל וכדי, וכיים ביקוש עז למגמות אלו, ללא שटדוק בהן כל סטיגמה של נחיתות שהייתה עשויה לדבק בהן בעבר. האישה החדרית חוותה היום לכל ענפי התעסוקה המודרניים. לשם כך, וכך להתקדם בעובדה, עליה ללמידה ולהשתלם, וחשוב מכל - להפנים נורמות מערביות מודרניות. נשים חרדיות לא מעותן הן בעלות רמות השכלה, כישורים ומעמד מקצועי, העולמים בהרבה על אלה של בני-זוג. אילו היה עניינו של חבר זה מבנה המשפחה החדרית, אפשר היה לדון כאן בסכנות המאיימות על חילוק העבודה המשפחתי בקהילה החדרית ועל ההשלכות האפשריות של מעמד האישה על החלטתו המקומי החדרדי, וגם בהקשר זה יש חשיבות לא מבוטלת לתמורה המתואמת במעמד האישה החדרית.

כאן המקום לחזור אל העדות הנדירה שהובאה בפרק הרבעי לעיל, העוסק בעוויות התכנון העירוני. סופר שם על משפחה חדרית, שבה הגבר הוא תלמיד ישיבה, בעוד אשתו היא עורכת-דין, בעלת השכלה אקדמית(!); אין ספק שמשפחה כזו נדירה למדי בקהילה החדרית, אך התופעה הולכת ומתוורחת.

עורכת-דין חרדי, שאנמנותה הדותית והקהילתית אינה מוטלת בספק, נשפטה בעוזהה לרקרים ולתרבות שאינם תואמים את אלה הנהוגים בקהילה, ועל כל פנים אינם נتفسים בה בבחינת נורמות מחייבות. היא מפנימה את ערכיה המקצועיים, אך כתוצאה מכך מתפתח אצל דיסוננס קוגניטיבי בין שתי מערכות נורמטיביות שונות. נקל לשער מה התחולל בנפשה של עורכת-דין, כאשר נזע לה שפרנסי קהילה חדרית מתוכנוים להזנות את רשותות התכנון באמצעות מצג שהוא של שימושי קרקע פיקטיבים, כדי לצל את השטח לשימוש אחר; לא היה יכולתה להתעורר מן הסתיויה בין דרך הפעולה של קהילתיה לבין עקרונות של דיווח

אמות ומינימל תקין, שהיו ערכיה המקצועיים כמשמעותי. מותר להניח שהכרעתה לטובת ערכיה המקצועיים התקבלה לאחר לבטים ממושכים וקשימים. הכרעה זו אינה משקפת בהכרח שלילה של ערכיה הקהילתיים; אדרבא, ייתכן מאוד שדווקא טובת הקהילה עצמה לנגד עיניה בנסיבות להציג מעבירה ולמנוע ביוזן.

התוגבות הגיריש והnidio של הטילה הקהילתית על האישה ועל משפחתה יכולה להתרחש בשני מישורים. במשורר הפשט והשטחי, זהה פוליה שנוקטת קהילה טgorה נגד "מלשין" או "מוסר", שפצע באינטרסים של הקהילה בכך שהסගר "סוד" שלו לטרור לעיל אודות עצמה ניתן לפרש תוגבה זו במישור נסף, עמוק יותר, והוא קשור לטבעו של גורם חיצוני עזון. אולם סמכות שלא הייתה נתונה לה; היא הפכה לסוכנת שינוי בכך שביקשה להכתיב נורמות במקומות לדאג לפרטנו ובכך שניסתה להניג במקומות להוות כמושמעת וציינית. לשון אחר: היא חרגה מן המשבצת שהקהילה הקצתה לפעילותה, ובכך איימה על הסדר החברתי כלו; "יבולון", לפיה המודרך היודע, דואג לקיום הכלכל, אבל אין הוא מוסמך להתערב בעניינים של איסור והיתר, זה יינו, אין לו כל סמכות בתחום הערבי והורומטי.

המשמעות החרדית מסמלת את המהפק המאיים על הסדר החברתי בקהילה החרדית ואת היסוד הפרוזקטי במאפק זה: לאחר שחברת הלומדים רובה כולה גברית ועוד הנשים הן העוסקות בפרנסת, נפתחה הדרך לפני האישה החרדית לסתוק בענייני תעסוקה חדשים ולרכוש כסוחרים ומוניות המכשירים אותה לתפקידים מוכרים במשפט ובמנהל החרדים. אבל חurf תמורה אלה, לא חל כל שינוי ביחס הקהילה אליה: האישה עדין נפתחת כייבולון" שתפקידו לתמוך בלומדי התורה, ותורתה שלא אינה נחשבת. מכאן נבע גם האיום שהוא מציבה: כישוריה אינם נעלמים מעיני הקהילה, זו האחורה מוחצת לחשיבות מעמדן של נשים חרדיות רבים ב"עולם החיצוני", והדבר מעורר חששות לגביים בקרב המנהיגות הווותיקה. אם האישה היא "בעלת המאה", היא עתידה להיות גם "בעלת הדעה". אמונה המנהיגות החרדית הווותיקה איננה נכונה להשלים עם שינוי זה, אך המינהל והממשל בעיר החרדית עשויים להיבנות ממנה.

דמוקרטיה וממשל חרדי

דמוקרטיה בחברה החרדית לאור תמורה בתפיסת הדמוקרטיה בחברה הישראלית

ההכרה הדמוקרטית, להבדיל מוהדות על דמוקרטיה, התפתחה בחברה הישראלית עם הזמן. בשנותיה הראשונות של המדינה ועד לפני הקמתה, הציבה החילוניות הישראלית אידיאולוגיה סוציאליסטית וערבים קולקטיביסטיים במרכזו עולמה. ייחסם של מוסדות היישוב ושל הרשויות אל הצייר החזרי הקטו היה מבוסס על ההנחה שזוהי קבוצה עיראה, אשר תהליכי החקלאון המואצים ייחסו את העלמאותה. ציבור זה סימל את היהודי הגלותי מול הישראלי החדש, ובהתאם לכך היה גם היחס כלפיו. החזרים לא נטפסו כקבוצה לגיטימית שות-זכויות וחובות: אפילו הפטור לתלמידי הישיבות החרדיות בירושלים מהגיוס להגנת

העיר (פטור שעליו הסתמכה מאוחר יותר "דוחית השירות" של תלמידי ישיבות שתורთם - אומנותם) ניתן להם בידיעה שמדובר בקבוצה קטנה ביותר.

במצב דברים זה הורגלה הקהילה החרדית להשיג את כל משאביה מתוך מאבקים שונים ובדריכים עקלקלות. דורך פועלה זו אומצה על-ידי המגזר החרדי לאור הנורמות שהיו נקוטות בחברה הישראלית הכללית. תודעהה השיראלית עיצבה אפוא נוכח החלמניות המילטנית של שנות הראשית של המדינה, שאת גישתה למדוזו היטב עלبشرם.⁵⁴ מעט שהפכו החדים לרוב בא-אל מקומות, הם נהוגים במיעוט בזיהוי כמי שנחגו כלפיהם בעבר. יתר על כן, כבר נאמר לעיל שמדובר בקהילה סמכותנית, שהחברה מוגלים במצוות לסמכות ובניות, דהיינו, לידעת תורה". מונח זה, מובנו החדש שהופיע רק במאה העשרים, "מורה על מעמדם המייחד של גזולי התורה כמו שאינם עלולים לטעתו", ושעדותם קבועת לא רק בשאלות דת, אלא גם בעניינים כלכליים, חברתיים ומולטיים".⁵⁵ בחברה זו לא קיימת אפוא סובלנות למגון דעתך. אמנים ייוצן שהתמודות שתוארו בשני הטעיפים הראשונים של פרק זה יעדדו את הדור הצעיר להיות פחות סמכותני יותר ביקורתני, אך בתהליך כזה טמונה גם סכנה: לא די בכושר למתוח ביקורת, אם אין הוא מלאה בתרבות דין וויכוח. תרבות הויכוח בחברה החרדית לתקה בהsofar. די אם נוכור כיצד מתייחסים החדים לבני פלוגתא שלהם, אף אם הם משתיכים להשתכגע וככל שתשכנע - הם חלק אינטגרלי לחברה דמוקרטית, ומפתחים רק בעקבות חינוך וטיפוח לאורך שנים. בהעדר כישורים אלה הופכת הביקורת גסה ואלימה.

בשנים האחרונות עברה החברה הישראלית תמורים ערقيות מפליגות, בין אם לטוב בין אם למזוב. אמנס בלחת הויכוח הפוליטי נשמעות לא אחת הכרזות בסגנון "ירוב הוא רוב", כאמור: זכויות ההכרעה האחרונה היא, ככל מקרה, בידי הרוב, ולא חשוב מהו הנושא העומד להכרעה. הכרעות פוליטיות - לפחות מפעים אף חשובות מADIO - עדין מתקבלות בכוח הרוב הפורמלי בלבד, מבלי להתחשב בעוצמת ההתנגדות העקרונית והרגשית של המיעוט. עם זאת, בהדרגה התחלול בחברה מעבר מהציג ערכים קולקטיביסטיים להציג ערכים איינדוויזואלייסטיים. חברת צו נוטה יותר לשמר על זכויות הפרט, ובוואדי גם על זכויותיהם של קבוצות מיעוט. תהליכי חברתיים חדשים מעדדים ליתר התחשבות לצרכים ורצונות של פרטם ושל קבוצות. לעניין זה, החברה הישראלית נעה מן הקוטב הקולקטיביסטי האחד לכיוון היותר פולוליסטי, וגוברת בה ההכרה בזכויות פרטיקולריסטיות ובלגיטימיות של השונה. תפופה זו באה לידי ביתוי, לדוגמה, בחלוקת על זכותם של הורים לבחור בית-ספר לילדים, בעליית משקלם של בתים-ספר יהודיים על-אזוריים ובעלית המערבות של קבוצות אוכלוסייה שונות בחאלות תכנוניות. בשנה האחרונה (1996) אף הוכר הצורך לתגבר את החינוך לדמוקרטיה במערכות החינוך.

בקהילה החרדית, לעומת זאת, יש קדימות ערقيות אחרות. אין בה עדין סימנים להפנמה של ערכים חברתיים כאלה. עם זאת, הקהילה נושפת לביטויים אינטראומנטליים שונים של חברות דמוקרטיות פולוליסטיות, והיא מסגת עצמה, בהדרגה, חלק מביטויים אלה. כך, לדוגמה, חוזרת ועולה בקהילה החרדית התביעה ל민וי בעלי תפקידים על יסוד משאל או בחירות. גם העלייה במשקלם של פוליטיקאים, עסקנים וbijokers מקרב החדים מציבה את שאלת משקלת היחסים של המנגינות הדתיות לעומת המניהגות הפוליטית והחברתית.

אפשר שבמroxצת הזמן יסיעו תופעות אלה למיטון הסמכותנות בחברה החודשית, בהינתן "מתוך שלא לשם בא לשם".

תמורות מתחוללות אפוא בשתי המרכיבות החברתיות הנידונות - בחברה הישראלית הכללית ובקהילה החודשית. ההבדל ביןיהן אינו בהכרח בכיוון השינויים, אלא בקצב התורחשותם וביעדים. החברה החודשית חותרת לשימור מצב טטני, ועל כן השינויים המתהוללים בה הם תוספות מזעריות, המציגות קמעה קמעה, ורק מכך תקופת זמן ממושכת מאפשר שרישום יהיה ניכר. דומהה ההבדל לשני ליל-ירכב העums באוטו כיון, אך בנסיבותיוות שונות; בשל ההבדל זה עשויה התחנה הטופית, כמו גם התחנות שבדרך, להיות שונה.

לשמרה על עקרונות דמוקרטיים יש לעיתים מחיר פוליטי או כלכלי לא מבוטל. בכל מערכת ממשל יש צורך במצביאת אייזון בין עקרונות הדמוקרטיה לבין דרישות היעילות. מחד גיסא, הלכים דמוקרטיים עשויים לבולם מפעלי פיתוח, שכן הם נתונים בידיו לרצונות התושבים, לרבות אלה המתנגדים ליזמות הממשל או העירייה ומצודים במקומות חוקיים לביבוי התנגדותם. מאידך גיסא, במערכות כלכליות מודרניות, המאפיינות בהציבי הון גמישים, בניידות, וביחד - בתחרות על ימים ועל עסקים, חשוב לקבל החלטות במירות, וגורם היעילות מקבל הדגשים חזים. בין מגמות אלה מתארגן השלטון המקומי מחדש ומסתגל לפועלה בשותפות עם מגוון מוגרים, דוגמת המగזר העסקי וקבוצות שונות באוכלוסייה העירונית. התמורות ביחסו של השלטון המקומי עם מוגרים אחרים מותאמות לשינויים כלכליים, טכנולוגיים, חברתיים ופוליטיים.⁵⁶ בamodel של חODY שאלת האיזון בין דמוקרטיה לעילות מרכיבת יותר, הן בשל גישת החודשים כלפי הדמוקרטיה והן בשל הקושי של המינהל העירוני החODY להשיג יעילות תפקודית, קושי שנידון בפרקם קודמים של חיבור זה.

עדות החקירה לתפקיד עיריית בני-ברק, שנזכרה בפרקם הקודמים, צריכה הייתה להמליץ בתום החקירה אם להותיר את ראש העירייה ואת מועצתה הנבחרת על כנס או לפחות את המועצה ולשחרר את ראש העירייה מתפקידו. שני עקרונות מנוגדים עמדו אףו לуни הוועדה בואה להכריע בשאלת זו: מוחד גיסא, זכותם של תושבי העיר לבחור את נציגיהם לששלו המוקומי כראות-עיניהם. מאידך גיסא, לא פחותה ינהלו את העיר על-פי העקרונות והערכות שהנחו את התושבים בבחירהם. בדברים האמורים לעיל, שאותם ניסח יייר הוועדה, לא מדובר בשאלת ברמה זאתה.⁵⁷ גושים לבוחר, כיון שהמצב הגע כבר לכל משבר, אלא לצורך להכריע אם לבבד את זכות התושבים לבחור בעצם את מי ישנהל את ערים או לשלול זכות זו לחוטין; ורק שלילה של זכות הבחירה הייתה להצליל את זכותם להונאות משרחותם בסיסיים, זהינו: זכות ברמה אלמנטורית של יעילות. בקביעת ההחלטה נטויה הקף לכיוון הזכות השנייה: הוועדה החלטתה, כזכור, לפור את מועצת העירייה הכושלת, בעיקר כדי למונע (בלשון הוועדה) את "יילול העיר", על כל המשטמע לכך במונחים של "חילול השם", בהיותה עיר של תורה ומצוות. הוועדה המליצה שהרכבת הוועדה הקוראה יתבסס על אנשים מותאים, שימושכו בטיפוח אופיה הייחודי של העיר, עד שתושביה יוכלו לשוב ולבוחר את נציגיהם שלהם.

ישום כושל של הליך דמוקרטי: הרוטציה בשלטון בני-ברק

ענין מיהל ומשאל הם פוליטיים בסודם, ומשום כך אי-אפשר לנתק אותם מאחד המרכיבים החשובים של ההליך הפוליטי, המבטאת גם עיקרונו דמוקרטי בסיסי - הבחירה. הבחירה החדרי לבחירות עשוי להסביר אחדות מן התופעות שנידנו בפרק הבחירה זהה והוא מעניין במיוחד. בחברה דמוקרטית משקפות הבחירה את עיקרונו השוויון בייצוג דעתות והשקפות - עיקרונו עיתתי בחברה חרדית, שהיא, כאמור, חברת סמכותנית הנכעת למורות "דעת תורה". מהי אפוא משמעונן לבחירות בקהילה החדרית? דומה שהיא משקפת בעיקר הבחירה אינטגרומנטלית למגנון העשוי להשפיע על כוחה של הקהילה ועל כמות המשאים שיוקצו לה. הבחירה אין אלא התמודדות כוחנית על נגישות למקדי כוח ולמקורות משאבים. כך הדבר כאשר הקהילה החדרית מתמודדת על מעמדה מול קבוצות אוכלוסייה אחרת, וכן גם כאשר ההתמודדות היא בקהילה החדרית פנימה, כמו לבחירות מוניציפליות בני-ברק או בעיר חרדית אחרת.

שנות השמונים הטילו אנדרלמוסיה בדפוסי הבחירה של הקהילה החדרית.חבריה הממושעים של קהילה סמכותנית זו נהגו ברובם המכירע להצביע למפלגה החדרית היחידה שהייתה אז (אגודת ישראל⁵⁸, בהתאם להוראת מנהיגיהם, או שמנעו כלל מהבחירה, וגם זאת לפי הוראת מנהיגים אחרים. העיקרונו לפיו הבחירה הון חלק מהליך הפוליטי בחברה דמוקרטיבית, על המשטמע מכך, לא היה רלוונטי לחברה החדרית, שביטהה, כאמור, אינה דמוקרטיבית.

הופעת מפלגה חרדית-ספרדית לבחירות לרשות המקומית בירושלים ובבני-ברק בשנת 1983 ו שנה לאחר מכן בבחירות לכנסת, והופעתה של מפלגה חרדית-לייטאית (זגל התורה) בבחירות בשנת 1988, העמידו את היהודי החרדי בפני בעיה ללא תקדים: לשתי המפלגות הללו הייתה לגיטימציה דתית שות-עך, בפעם הראשונה הוא נקרא לבוחר ולא רק להצביע, לכל אחת מן המפלגות היה, כמובן, "ירען מצעדים" קשיח, אולם היה גם שיעור לא מבוטל של מתלבטים, שהתקשו לגיבש החלטה נוכח מה שנראה בעיניהם כהתגשות של סמכויות שות-משקל. חילוק-הדעות בין יהודי המפלגות החדריות השונות לא בשו אףאו צבינו של יכוח סובלי על דעתות פוליטיות או על ערכיהם, אלא גילמו עימות כוחני על בסיס מנהיגים דתיים ואmittותיהם המוחלטות. מובן שעימות מעין זה טעונה מתח רב, ולא אחת הוא גולש להתפרצויות אלימות. בני-ברק התNSTתה לא מעט בעימותים כאלה. הזיכרונו הקיבוצי של בני העיר קשור מערצת בחירות עם מאבקים, קטנות, השמצות ואיועדים אלימים קשים אחרים. כדי להימנע מהתופעות אלו, נקטו פרנסי העיר ורבנייה יוזמה מיוחדת.

לקראת הבחירות לרשות המקומית ביום י"ח בחשוון תשנ"ד (2.11.93), יצאו מנהיגי הציבור החדרי ב"קריאה קודש" אל תושבי בני-ברק, כהאי לשנה:

הנו פונים אליכם חברים יקרים תושבי בני-ברק המעטירה החדרים לדברי.
לכו עשו פעלים עבור רשימת "בני-ברק התורתית המאוזנת" - ש"ץ ט"ז,
שהוקמה בהתייעצות עם מรณ ורבנן גזולי התורה והיראה שליטיא וכל
החרדים לדברי, מכל העדות והחותמים עיר מאוחדים בראשמה זו,
והעומדים בראשה הם הרבה משה אירנשטיין והרב ירhamיאל בויאר והרב

אליהו סוסה, ובראשו עמד בראשות העיר הרב משה אירנשטיין ואחריו זמן קבוע עמד בראשות העיר הרב יוחמיאל בויאר כפי שהוסכם. ובום הבחירה שיתקימו איה ביום שלishi ייח' מרחשון תצביעו אתם וביתכם למועדצת עיריית בני-ברק אך ורק עבור רשימה ש"ז ט"ז ולראשות העיר עבר נציג הרשימה הר משה אירנשטיין היי.

ח'יו שתBOR האדישות אוזחות הבחירה לעירייה כי הרבה גופי תורה וקיים היהדות תלוי בזה, וח'יו לפחות מן הציבור וכבר אמר בוחר'ל על מי שפרש מהציבור וכי. (עושך מודעתה-רחוב)

על הקראיה הזאת חתמים ראשונה שלושת המנהיגים הבכירים של המגזר החזרדי - הרב אלעזר מנחם מן ש"ץ, ראש ישיבת פונייב' ומנהיג הפלג החזרדי הליטאי; הרב משה יהושע האגור, האדמו"ר מויז'ינז; והרב פנחס מנחם אלטר, האדמו"ר מגור. בהמשך מופיעות תתיומותיהם של 35 רבניים נוספים, ראשי ישיבות ואדמו"רים מכל פלגי הציבור החזרדי, אשכנזים וספרדים, ליטאים וחסידים.

המשמעות המעשית של עסקה זו הייתה ניטול המחלוקות הפנימיות במגזר החזרדי בבני-ברק ורכזו כל העצמה האלקטורלית של האוכלוסייה החזרית בעיר אל מול המפלגות הלא-חזרדיות. לפארה, ביטול התחרויות הפנימיות שיכך בORITY-מה את המתהים בעיר. נכון להניח שזו הייתה הסיבה שהנעה את הרבניים להכתיב הסכם כזה, ובדרך זו למנוע את המריבות שהיינו הבחירה עשויות לחולל, במיוחד לאור ניסיון העבר. כיון שהאוכלוסייה החזרית היא רובה בקרב אוכולוסית אינטלקטואלית, יכול היה ההסדר הזה לסלק את מרבית הליקויים הנובעים מניגודי אינטלקטואליים ומהבדלים תרבותיים בעיר. לפי הסדר זה אףօנו ניעדו הבחירה להשיג שני יעדים: להסדיר באופן פורמלי את השלטון בעיר ולבסס את משקלו של הרוב החזרדי מולכל אלה שאנים חרדיים.

אולם לעסקת הרוטציה בראשות העירייה שנכרתה בין נציג אגדות ישראל לבין נציג דגל התורה, היה מחירכבד: החזרת הכישלון בניהול ענייני העיר. ואמנם הרוטציה הוגדרה על-ידי גורמים שונים בעירייה, בפרקית השיקום, ממשד הפנים וכן בדוח' ועדת החקירה, כגורם הראשי להחמרה הליקויים בתפקיד העירייה. דועה המימורה: "לאו עכברא גב אלא חורא גב"; הרוטציה היא ה"חוורא" (=הפרצה) הקוראת לגנב: כל אחד מראשי העירייה "התורניים" דאג לפalg שליח אותו ושמר שעמיתו לא זוכה חיללה, בחלוקת גדול יותר מן העוגה. כל מה שניתן לאחד נדרש מיד על-ידי משנהו - בתקציבים, במינויים, באישורים וכיו"ב. מכאן קטרה החזרדי לשיתוק מערכתי כתוכאה מחוסר עילות קיצוני.

עדות החקירה עסקה גם בשאלת הלגיטimitiy של הסכם הרוטציה. מסקנתה הייתה שההסדר הזה אינו לגיטימי, בהיותו נוגד את "תקנת הציבור". אין זה מעניינו של הציבור להעסיק כאן בשאלת תקפותו של הסכם פוליטי מעין זה, אך נראה שיש מקום להציג פירוש נוסף - לא מסורתי - למושג "תקנת הציבור" שבו השתמשה הוועדה. מן הבדיקה הציבורית של "תקנת הציבור" ההסדר הזה לקו מיסודה: הוא העביר את הבחירה על יחסיו הכוחות הפנימיים כוון הציבור אל הרבניים, ועוד יותר - אל העסקנים. שתי רעות נובעות מכך, האחת במישור העקרוני והאחרת במישור המعاش. במישור העקרוני - נסתם פיו של הציבור

ונשללה זכותו לוינוכו ולדיון בנושאים חברתיים, דתניים ופוליטיים; אמנים הוויכוח הזה הוא פנימי, אך העצמות הרגשיות שנתגלו במערכות בחירות קודמות הראו עד כמה הנושאים השינויים במחלוקת חשובים לציבור. במשמעותו - הרוטציה אפשרה לעסקנים להסידר בינהם עסקאות פוליטיות שנעדו להבטיח את האינטרסים הפרטיקולרייטיים של קבוצות שונות; כאשר צורכי הציבור מטופלים בידי עסקים המפרנסים זה את זה, או שורטים זה את זה - הציבור נמצא חסר.

ישום מוצלח של הליך דמוקרטי: הבחירה המוניציפלית בbijter-עלית

לעומת הפעמים והכשלונות שהתלו למערכות הבחירה ולתוצאותיהן בני-ברק, הדימוי המתלווה לבחירותbijter-עלית הוא דווקא של הצלחה. הרחבת אוכלוסיית היישוב וביסוסו הביאו לשינוי מהותה של המועצה המומונה. ביום כ"ה באיר תשנ"ז (14.5.96) נערכו לבחירות בראשות המועצה ולמועצה המקומית של bijter-עלית. בהיות היישוב ממוקם בקילומטר אחד מעבר לקו הירוק, נערכו הבחירות על-פי הוראות חוקיות הנוגעות לטריטוריה האמורה: "יצו בדבר ניהול מועצות מקומיות (יהודית ושומרון) (מספר 892 התשמ"א-1981)", "תקנו המועצות המקומיות (יהודית ושומרון) התשמ"א-1981", "כללים והוראות בדבר לבחירות לרשותות מקומיות (יהודית ושומרון) התשנ"א-1990".

על תפקיד ראש המועצה התמודדו שני מועמדים - יהודה גוליץ' ומשה דריהם, הראשון נציג של קהילות אשכנזיות והשני מזוהה עם המפלגה החרדית-ספרדית (שי'ס). על תשעת המושבים במועצה המקומית של היישוב התמודדו ארבע רשימות, לאחר שנכשלו הניסיונות להרכיב רשימה חרדיות מאוחדת של כל פלגי הציבור החרדי בbijter - ספרדים ואשכנזים. אגוזת ישראל ודגל התורה התאחדו לרשימה אחת, שאיחודה את כל פלגי החרדים האשכנזים - קבוצות חסידיות שונות עם הליטאים. גם החרדים-הספרדים ניסו להתאחד, אך אצלם חל פיצול מסוים: מול האיחוד של קהילות הספרדים, ביחסות שי'ס, כמה רשימה ספרדית קטנה ופורשת בשם "ד"ר חדש". על אלה נספה רשימה פיקטיבית, רשימה העצמאית של המועמד האשכנזי לראשות המועצה. מועמדות זו צריכה לבוא בראשות רשימה; ומאחר שהמועמד האמור סירב להזדהות עם אחת הרשימות המפלגתיות, הוא בחר לעמד בראש רשימה שהיא ברור מראש למלה נועדה. הרשימות שהתרחשו היו אפוא:

- ד"ר חדש - הרשימה הספרדית הפורשת.
- זה - איחוד קהילות הספרדים - bijter - קואליציה של שי'ס.
- כן - bijter בתנופה - הרשימה המאוחדת - הרשימה האשכנזית.
- פ - הרשימה העצמאית - הרשימה הפיקטיבית.

כל תהליך הבחירות - החל בקביעת המועמדים השונים, דרך תעමלה הבחירה וכלה ביום הבחירות עצמו - הציב את הקהילה חרדיות של bijter-עלית במעמד חדש, שבו טרם התרנסתה קהילה חרדיות בישראל: התהליך כולו היה משוחרר מהתכתייבים הרביים המקבילים בעולם החרדי. די אם נזכיר שבבחירהות מקומיות שהתנהלו פנים בעיר החרדית עמנואל, נasser על נשים להשתחן בבחירהות. כאשר הקהילה חרדיות אינה מתהרה באוכלוסייה חילונית והתחרות מתנהלת בקהילה עצמה, ביכולתה למנוע מנשות הקהילה

לצאת אל הקלי. מבחינה זו ב特意-עלית היו הבחירהות שונות בתכליות מלאה שנערכו בעמנואל: שיעור ההצבעה מעיד שהנשים השתתפו בהן בשיעור שאינו פחות מזה של הגברים.

בזום הבחירהות היו רשומים ביישוב 2,525 בעלי זכות בחירה; מהם הצבעו בפועל 2,283 אנשים, כלומר: שיעור השתפות של 90.42 אחוז, שהוא גובה במינוח. מספר הקולות הפסולים בבחירהת ראש המועצה היה 36 (1.58%), כך שמספר הקולות הקיימים היה 2,247. מוצע הקולות הקיימים בבחירהת ראש המועצה, ניתנו ליהודה גולדי 62.60 אחוז ולמשה דרייס 34.40 אחוז. כך נבחר יהודה גולדי לרשות המועצה.

מספר הקולות הפסולים בבחירהות למועצה המקומית היה 18 ; מוצע 2,269 הקולות הקיימים למועצה, ניתנו 5.43 אחוזים לשימות ד', 31.88 31.88 אחוזים לשימות זה, 62.56 אחוז לשימות בן, וрок 0.13 אחוזים לשימות פ, שהוא, כאמור, רשות פיקטיבית. תשעת המושבים במועצה המקומית התחולקו, לפי מודד של 252 (9) : 22,269 קולות למושב ובניכוי הקולות שניתנו לשימות שלא זכו במושב - מודד של 237 קולות, בין היתר בתנופה - הרשימה המאוחdet (6 מושבים) ואיחוד קהילות הספרדים-בירר (3 מושבים).

השאלה, עליה עדיין אין דרך להסביר, היא מה תחילה השפעת התנהגה החדשה על תפקוד המ鹛אות היישוביות מכאן ואילך. לכוארה, דברים שנכתבו לעיל בשבח תפקודה של המועצה הממונה עלולים להתהפק כמשמעותם נציגיהם מפעילים את מערכות היישוב בהתאם להעדפות אינטלקטואליות של התושבים, ונציגיהם מפעילים את מערכות היישוב בהתאם להעדפות הפרטיקולריסטיות של שולחיהם. כאן טמונה בעיה פוטנציאלית: קהילה דמוקרטית יודעת לנוט את תפקודה גם מבנה פוליטיסטי, בעוד שהקהילה החרדית, כאמור, אינה זאת. עם זאת, המעבר מניהול על-ידי מועצה ממונה לניהול על-ידי מועצה נבחרת אינו כרוך בהכרה בשינוי מיידי של נורמות התנהגויות. השפעת הנורמות שהניגגה המועצה הממונה וביחד היייר הנמרץ והסמכותיו שעמד בראשה, ניכרת היפע בשאייפתה של המועצה הנבחרת לכך ניגודים: הוקמה בה קואליציה מקיר-אל-קיר, כך שתפקודה דומה לזה של המועצה הממונה שקדמה לה. המועצה מאוחדת, סמכותית ואנייה מעורבת - לפחות מבחינה פורמלית - במאבקים ביון-כיתתיים. יתר על כן, האחדות החרדית של היישוב מאפשרת קיום פעילויות תרבות וחברה ללא חשש מהתנגדות של אנשים מקובצות לא רצויות.

הרהורים על עתידו של מינהל מוניציפלי חרדי

כאמור לעיל, בשלושה ובדים מוחבן הממשל החրדי: הרובד הטכני - חסרון מיומנויות; הרובד החברתי - המשכיות תפקודיות של קבוצת אינטראס במקומות שדרוש יחס אוניברסלי; והרובד האידיאולוגי - הימנעות מהתמיהה בתרבויות שונות, במיוחד אם זו נטפסת כבלאי לגיטימית מבחינה דתית. למשל זה, על מערכותיו המינימליות, לרבות מערכת השלטון המקומי, נחשי בהדרגה לביעות כללוות החרוגות מן הצריכים הפרטיקולרייסטיים של הקהילה החרדית. חשפה זו עשויה להשפיע באופן שונה על כל אחד מן המישורים שבם מוחבן הממשל החրדי.

הרובד הטכני

domה שההתקומות עם הביעות ברובד הטכני היא הקלה ביותר, שכן כל הזורש הוא הקשרה מותאמת של כוח-אדם חרדי. אכן, גבורת תפוצתם של קורסים להכשרה מקצועית לחרדים - לא בלבד אלא גם לאברכים. לא זה המקום לדין מפורט בשינויים המתחוללים בבסיסה הכלכלי של הקהילה החרדית. מגוון ענפי התעסוקה של נשים חרדיות, השינוי בעמדן החברתי והכלכלי, הזרימות של עסקקים מותחכמים המאפשרות גמישות בשעות העבודה ואיינס מחייבים העדרות ממושכת מן הבית - מרחיבים מאוד את בסיס האוכלוסייה החרדית הזמנית לקורסים אלה. לאחרונה מיעדים קורסים להכשרה מקצועית בתחום מוחשיים, חשובות וכיווץ באלה מקצועות גם לאברכים.

במסגרת ההכשרה אפשר לשלב גם תחומיים שישינו בעתיד לתפקידים מינהליים של מיעוטים ממשל. שלא כמו קורסי ההקשרה בתחוםים מקצועיים טכניים וככלילים, ההקשרה בעלי תפקידים שונים במערכות ממשל, בין אם הן מוניציפליות או ממלכתיות, נוגעת לתעסוקה רשמית וכרכוה, לפיכך, בתמורות במעמדם של בני הקהילה כ"בני תורה" ש"טורות אומנותם". ההקשרה מסוג זה יש להתחיל כהשתלמות במסגרות השירותים (service-in-service). המיעודת לאנשים שכבר משמשים בתפקידים שונים במערכות מינהל וממשל חרדיות, ולהרחיב את ההשתלמות עד שיוציא מאגר מספק של בעלי תפקידים מיומנים למילוי כל צורכי כוח-האדם במערכות אלו. כאמור, הטיפול במישור זה קל יחסית, כיון שאין הוא דורש שינויים של ממש במבנה החברתי; ואשר לשינויים הצפויים בעקבות ההקשרה האמורה - ממש קיימות נוכחות לקליטתם בקהילה החרדית, בשל התמורות הכלכליות שאין מנוס מהן.

הרובד החברתי

קשה יותר לחולל שינוי ברבדים החברתיים והאידיאולוגיים בamodel חזרי. כאשר קבוצת אינטראס מוצאת את עצמה בעמדות שלטון שבה טווח השיקולים שליה מתרחב בהיקף ממשמעותי, עשוי להתרפתח בקרבה מתחז או אפילו עומות בין הסיבה הראשונית להתאונות הקבוצה - ה - *aison etre* הפליטי שלה - לבני המשקל היחסית שנותר לאותה סיבת קיום במסגר מסכת רחבה של פעילות ביורוקרטית, מינימלית, חברתיות ופוליטית. אם תפניהם הקבוצה את ערכי החברה הכלליים, ייקל לה יותר להשתלב בעמדות שליטה. האם אפשר להניח שתהילך הפנמה כזה מתרחש בתחום החזרית? תהליך מודע כזה משמעו יותר על העיקר שבמבנה התרבותי-חברתי ובאזור המרחבי שלו. המהות החברתיות-תרבותיות של הקהילה החזרית, שמננה נזירות התנהוגותה המרחבית, היא התובדלות. שליחותם הפוליטית של נציגיה היא לאפשר את טיפוח ההבדלים הללו. הפרזוקס הוא שודוקא כאשר השליחות הזאת מצלילה במונחים כליליים - עלולה להיפגע מטרת הפעלה.

גם לעניין זה יש להבחין בין ממדים שונים של הפעולות הפוליטית החזרית: בין המטרה או היעדים לבני הכלים והאמצעים, או - כפי שכבר הוזג בעבר - בין הממד התרבותי-ערכי לבין הממד האינטראומנטלי. החזרים למדו להכיר את כליל המשחק הפליטי ולהשתמש בכליו, אך אין הדבר מעיד על קבלת הערכיהם והעקרונות הגלמים בכללים אלה. במילאים אחרים: החזרים מאמצים דרכי פעולה וכליי משחק "מעין אוניברסיטיסטיים", אך נראה שעדיהם האמיתיים והחשיבותם נשארים, בינוים, פרטיקוליריסטיים. בכך דוגמאות רבות; דומה שבני-ברק תחת שליטה חזרית היא דוגמה מובהקת לביעות של ניהול עיר על-ידי מגזר בעל עקרונות חברתיים-שיוכיים, שבו התפיסה הפרטיקוליריסטי מושלת בכיפה.

כאשר רבניים מציבים עקרונות "אידיאיסטים" למدينة עירונית חזרית, הם מטילים על המציאות הריאלית את עקרונותיהם האידיאליים. זהו מצב אופייני של יצורת מבנה קיזוני.⁵⁹ כך הציגו את הדברים הרבענים הדוברים בכנס "האמת והשלום אהבו", שארגנה עמותת "עורה כבודיה" (סעיף "עימות בין מערכות נורמטיביות שונות" בפרק החמשי ליל). אכן, כפי שצווין שם, אחד הדוברים היטב להבין את הביעיות הנבעת מן ההבדל שבין אידיאה למציאות וצין שאין הוא בטוח כלל שרצוי לחזרים למשול. כקבוצה מסורתית וקיזונית, מתקשים החזרים להפריד בין שני אלה, ובdomine לכל קבוצה דוגמאנית, הם חותרים להגמת המודל בצורתו האידיאלית. פוליטיקאים חרדים זהרים יותר. ביום 15.8.96 נערך בתל-אביב יום עיון על תכניות הבניה של משרד השיכון החדש, ככלומר, משרד השיכון בשליחות מפלגה חזרית. יום העיון נערך מטעם "מערבי קוונטיסים", ובתחילתה הגידרו אותו היוצרים כיום עיון על הבניה לחזרים. משהಗע נסח הזמנה לسان שר השיכון, ר' מאיר פרוש - הוא פסל אותו והזיריו ליזמים בצייר הערה: אנו בונים לכל ישראל ולא רק לחזרים. המדיניות המוצחרת היא אפוא אוניברסיטטיבית ולא פרטיקוליריסטיות.

אולם, כאשר הציג ס昆 השר את מדיניותו באותו יום עיון, התברר כי חרף העבדה שהצעות מסוימות הוצגו כمبرשות על עקרונות אובייקטיביים וככליליים - מטרתן הייתה אחרת. הצעתו הייתה לשנות את הכללים להגדרות הוצאות לעורה בשיכון ולהעמידם על עיקרונו פשוט וככללי - גודל המשפחה ורמת ההכנסה.⁶⁰ מחלוקת משתנים כמו "יוצאי צבא" או "עלים

חדרים", מזוניקה את אברכி היישובות החדריות בראש התור. מכאן שהמדיניות הסימבולית מביאה דבר אחד, בעוד שהמדיניות ההתנוגותית המשתמעת ממנה מביאה משהו שונה. המנהיגות החדרית מודעת, אמנם, לצורכי מדיניות אוניברסליסטית, אך באותה מידת היא גם מודעת להבדל בין מדיניות מוצחרת למדיניות בפועל. את התוצאה לטוחה ארוך אפשר היה היה להערך רק بعد שנים.

הרבדים הטכני והחברתי שנדונו בחיבור זה עד כאן חוברים יחד ליצירת בעיה חריפה, הקשורה הדוקוטה לשאלת הניהול העצמאי של ערים חדשות: השיעור הגבוה של לומדי תורה שי"תורותם - אומנותם' ושתערוי הפירון הבוהים מציבים את האוכלוסייה החדרית בערים נוכחים של רמת הכנסתה לנפש; מכאן שישעור הזוכים להנחות בארכונה הוא גבוה. כאמור, קהילה חדרית קטנה, הזוכה בהנחות בעיר גדולה, לא תשפיע בהרבה על יכולות התפקודית של הרשות המקומית. אולם כאשר האוכלוסייה החדרית היא רוב האוכלוסייה בעיר, ושיעור הזוכים להנחות מסוימים נשאר גבוה, מצטמצם בסיס המיסוי של הרשות המקומית, גוברת תלותה במקורות חיצוניים ותקווה ונגע קשה. כאשר למאפיינים אלה מותוספים מאפייני ההינועות מיזומה (עליהם עמדה ועדת החוקה לתפקיד עיריית בני-ברק), לא יותר לעירייה אלא להיות סמכה על שולחן הממשלה. לשון אחר: עיר חדרית אינה מסוגלת לשאת את עצמה מבחינה כלכלית, ולעולם היא תלויות בהזרמה מתמדת של משאבים מבחוץ.

נשאלת השאלה: האם זו גיוראה שלא ניתן לחמוק ממנה?

גיבוש תשובה על שאלה זו מצריך הבנתה בין שני ממדים: היקף האובייקטיב של העוני בקרב החדרים הוא הממד האחד והנטיה להעלים את רמת ההכנסה האמיתית של המשפחה הוא הממד השני, המחריף את הראושן. מطبع הדברים, אין אפשרות לקבל תמורה אמיתית על רמת ההכנסה של האוכלוסייה החדרית ועל ממדי העוני הקיימים בה. חלק מתעסוקת הגברים בקהילה זו אינה לגיטימית, משום שהם הציגו שי"תורותם - אומנותם', ככלומר: אין הם עוסקים בשום עבודה ובשום עיסוק בלבד מלימוד תורה. אם יתרברר שהצהרותם אינה נכונה, הם עלולים לשאת בתוצאות, כגון אובדן הזכות לחירות השירות הציבורי. פעמים שגס בעבודת האישה אינה מדווחת, וכך גלה ההסתברות לזכות בהנחה על תשלומי המשירים. חלק נכבד ממאציחן של הרשותות המקומיות בעיר החדרית (הן הוועדה הקרואה בבני-ברך והן המועצה הממונה בביטר-עלית) הושקעו באיתור ההיקף האmittiy של הזכאות להנחות ובתגדתו.⁶¹

הרובד האידיאולוגי

כאן מצטרף לדין הממד האידיאולוגי בשלטון המקומי החדרי. לבאזה, אפשר להעלות תמייה גדולה: כיצד יתכן שאנשים המכנים עצמם על קלה כחומרה קונים לעצם היתר להעלים ולשקר כשהדבר נוגע לכלכלה ולהכנסה? ולא שקר בלבד יש כאן אלא גם גול הציבור. אמנם, דועה האמרה "אין אדם עבר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטוח" (ביבלי, סוטה, ג' ע"ב), אולם הקריימינולוגיה המודרנית הסבר שונה: המצב הנפשי המאפשר לאדם מן היישוב לעבור עבירה הוא יצירתי גישה של זה-לגייטימציה כלפי מושая העבירה, ובכך הוא "מצדיק" את מעשהו. אכן, בעיר הגודלה המעורבת, יש לחדרים "הצדקה" כזו: מתוך שיחות רבות עם מנהיגים, עסקנים ובעלי תפקידים חדרים ניתן לעמוד על טענות הבסיסית נגד

השימוש בכספי המשיסים למימון חילול שבת, תרבות חילונית וכיוצא באלה דברים העומדים בנגד השקפותם. בהימנעותם מתשולם מסים, אוטם חרדים נמנעים משותפות לדבר עבריה.

אולם ל"לגייטמציה" מעין זו יכולים לטען, כאמור, רק חרדים המודגוררים בעיר מעורבת, שאינה נתונה לשלטונם; כאשר הדברים אמורים בעיר שאוכלוסייתם ושלטונה חרדיים, אין הטענה הזאת תופסת. בעיר ותיקה כבני-ברק השתרש המנהג להימנע מתשולם מסים, ולא כל המשותפים מודעים לתירוץ הישן. בעיר חדשה כביתר-עלית קל יותר לקבוע את האיסור של גול הציבור כנורמה מסוימת שמדובר בקהילה חרדיות קתנית ועכמאנית. אכן, המועצה הממונה השיגה פסיקה של רבני העיר על איסור גול הציבור ובנהה מערכת לאיסוף מידע על תעסוקת התושבים. יתר על כן, כל טוען לוכאת להנחה נדרש להצהיר על תביעתו בפני אחד משני רבני העיר, ורק לאחר אישור הרב אושרה זכאותו. גם הוועדה הקראאה בניי-ברק הקדישה מאמצים רבים בניסיון לאתר את השיעור האמיתי של הנזקים להנחות, ולא לאפשר למי שאינו זכאי לכך לחמק מתשולם.

למרות המאמצים הללו, לא הצלצמו שיעורי ההנחות: בעית כשור המיסוי היא אמיתית ולא מודומה. בשנת 1995 זכו בהנחות, בסדרי גודל שונים, כ-15,000 משפחות בניי-ברק. בשנות 1996-1997 התקבל בכנסת חוק החטורים בירושלים, שהنمיך את סף הכנסה המזוכה בהנחות, ושיעור הזכאים להנחות בניי-ברק גדל אותה שנה ל-21,000 משפחות, חרב כל מאמץיה של הוועדה הקראאה.⁶² גם ב ביתר-עלית המכוב דומה. עם תום כהונת המועצה הממונה, מונתה אוכלוסיית היישוב. היישוב כ-2,000 משפחות; 60 אחוז מהן זכו להנחות. מבין מקבליה ההנחות - 30 אחוז זכו בהנחות של 80 אחוז מן המס ויתרתם זכו בהנחות שבין 40 אחוז ל-60 אחוז מן החזיב במס. במלאת שנה לכהונת המועצה הנבחרת, הוכפלה אוכלוסיית היישוב, אך לא חל כל שינוי בשיעורי ההנחות.⁶³ מנתונים אלה ניתן אפוא להסיק כי קיימות בעיה של ממש בכורשה של העיר החרדית לקיים את עצמה בלי להיזקק לתמייה מבחוץ.

חלק מן הבעיות שהוצבו בפרק זה, דוגמת יכולתה של הקהילה החרדית לפעול על-פי ערכיהם אויבריסטיים ויכולת הקיום העצמאי של עיר חרדית, אין עניין המוצטמע למנהל עירוני, אלא עומדות בסוד קיומה של הקהילה החרדית כקהילת לומדים ויש להן השלכות על מכלול יחס-הgomelin של קהילה זו עם החברה הישוראלית הכלכלית. דומה שהתרומות החברתיות והכלכליות שהוצעו בפרק הקודם מתחילה להניע את הקהילה החרדית בכיוון של פתרונות. כאמור לעיל, הבעיה היא משך הזמן שיידרש לגיבוש תהליכי השינוי, אם אכן יישכו בהתאם לאותה מגמה.

סוף דבר

בעת סיכום החיבור הזה ומסירתו לדפוס, בני-ברק עוזנה מנהלת על-ידי ועדה. קרואה וביתר-עלית מכחנת מועצה נבחרת נוספת. ועדה קרואה משוחררת, כמובן, מכל התחלומים שנידונו כאן: חברות מקצוענים ומונסים, אין להם אינטרסים פרטיים בתוך העיר ושיקוליהם ענייניים. הוועדה היא גופ שמן מנגנות יהובא מבחוץ. אין היא מחליפה

את כל כוח-האדם המאפשר את המנגנון העיוני. כוחה העיקרי בהפעלה נכוна של העירייה ובהתווית מדיניות, אך בכל מקרה היא תליה לא מעט בתפקוד התקין של המנגנון.

המאפיינים העיקריים של פעילות הוועדה הקורואה הם כללי מינהל, גביה על בסיס אובייקטיבי, הקפודה על חוקי בנייה וניסיון להכנס סדר בנושאי התקנון הפיזי. כל הבא בקשרים עם המנגנון העיוני שבנהוגת הוועדה הקורואה מביע את שביעות-רצון מן המצב החדש: נצאי קבוצות וחוגים חרדיים, בעלי תפקידים ציבוריים, אנשי חינוך וכד', וכך שהעיד איש מינהל: "כל דיוון עם הוועדה הקורואה הוא מקצוע"; עם אירנשטיין ובוואר זראוי העיר שברוטציה - רק אינטלקטים". לפיכך, תמורה לארורה התבעה שהעלמה הקואליציה החרדית "יהודות התורה", הכוללת את אגדת ישראל ואת דגל התורה, בתקופת מערכת הבחירות לנסת ה-14 ובתקופת המומי'ם הקואליציוני של אחריהן: מנהיגיהן דרשו לפזר את הוועדה הקורואה ולערוך בחירות לעיריית בני-ברק. אם הכל מוכיחים מן המצב, מדוע לחזור אל הרעות הקודמות?

התשובה מעלה אל פני השטח את המאבקים הפנים-חרדיים, והפעם - בין אשכנזים ליהודים עדות המזרחי. כבר אמר לעיל שאוזר פרידס-קס מתחפה כביסיס תמייה של המפלגה החרדית המזרחית (ש"ס). הקואליציה "יהודות התורה" חששת מפני התפתחות זו, העולה לעתער את ההגמוניה החרדית- אשכנזית בעיריה בחירות עתידות. מושום כך, הקואליציה האשכנזית מעוניינת להקדים את הבחירות, כל עוד כוחה האלקטורי עדיין יכול להבטיח לה רוב גדול. לעומת זאת, גם בש"ס יש מודעות לתהlik זה, והוא מעוניינת לדוחות את הבחירות במידת האפשר. תורה מזו, גורמים בש"ס מבקשים לשנות בוועדה הקורואה - ויש הטוענים כי משרד הפנים היה מעוניין להחליף את הוועדה הנוכחית בוועדה "נוהה" יותר לחוגי ש"ס, כך שחוגים אלה יגיעו לבחירות מוכנים יותר. הנה אפוא תסריט אפשרי לחזרה מהירה אל אותו מצב שהצריך את פיזור מועצת העירייה.

גם בנוגע לביתר-עלית, על מועצתה הנבחרת והקואליציה מקר-אל-קיר שהצליח להקים בה ראש המועצה הנבחר, אין ביחסו מלא שתפקידו התקין ימשך גם בעתיד. עיר שמרבית תושביה הגברים עוסקים בלימוד תורה - חסורה בסיס כלכלי וסומוכה על שולחן הרשות. בשנת 1995-1996 היו ביישוב, לפי נתוני המועצה, כ-500 לדיות, לעומת: בתוך שנה אחת הייתה להדרה בכל משפחות שנייה (שיעור יהודה של כ-83 אלף, פי ארבעה מן הממוצע הארצי!) מדובר, כמובן, באוכלוסייה שרובה זוגות צעירים). על ריבוי טביע נהור לומר בשראל "כן ירבו!". אולם, ביצוע תוכניות פיתוח וייצור מקומות תעסוקה מקומיים טרם הוציאו לפועל, וגם עליהם מן הרואין להחיל את הברכה הוז. האינרציה של תפקוד תקין מכוח פעילותה האפקטיבית של המועצה הממונה הולכת ונחלשת. המרכיבות היישוביות החדשות והקטנות עדין פועלות "על-תנאי", ויש להמתין עוד שנים מספר כדי לנתח אל נוכן את התפתחותן.

במלאת שנה לכיהונת המועצה הנבחרת בביטר-עלית, עבר חג השבעות תשנ"ז, פורסם בעלון השבوعי של המועצה "קול קורא" אל ראש המועצה. הכותב מתրיע על חריגות בניה ביישוב וקורא לראש המועצה:

להrosis! וכל כך למה? מפני שאם ראש המועצה ית匡 הימים מהрист ביט
טבילה שהוקם שלא חוק - מחר הוא יוסט לפנות בית תפילה שיקם

בעיריה, מוחותניים תצננה לנו כתות לימוד בגינות ובפרקם והזך אל האבדון סוללה.

הוא מנמק את תביעתו :

ולא עתידה של ביתר בלבד מונח כוים על כפות המאזנים.....כי עיני כל צופיות כוים אל המקום הזה לאמר : האפשר להפקיד בזיהם של שומרי תורה ומצוות ניהול רשות מקומית או מן הנמנעה הוא ?

הכותב ממשיך ומזכיר את שלונה של עיריית בני-ברק בניהול העיר :

לפנינו שנתיים ימים קבע שר הפנים, לבשתה ולמגנית לבנה של היהדות החרדית כולה, שייהודי חובש שטוייכל איט מסוגל לעמוד בראש רשות מקומית. הימים ניתנה לך הזדמנות, אוזני ראש המועצה, לאסוף את חרטמו של החיבור החרדי, להשיב לו את כבוז, ולהוכיח קבל עם ועדת כי מה שהיה לא היה עוד. הלקח נלמד. בני-ברק לא תיפלשנית.

המכتب הזה מעיד כי בקרוב החיבור החרדי גוררת ההכרה כי ניהול וממשל של עיר חרדית הם גdotsושי בעיות והכרחיים למוצא דרכם להתגבר על הקשיים.

התפתחות מגנוני מינהל וממשל חרדים עשויה להעמיד את הקהילה החרדית בפני בעיה: חריפה, שرمזים לה מצוים בפרק החיבור הזה, אך היא עד תזרוש עיון עמוק בעיד: תרבויות שלטונית, שהפנימה גישה אוניברסליסטית הישגית, תעמיד אליטה פוליטית וביוווקרטית מול המנהיגות הרבנית המסורתית. המשמעות המיידית של מבנה זהה היא החלשת מגנוני הפיקוח בקהילה, סיוך הולך ורחב של "יחומת הקודשה" המגוננת עליה ופיתוחה ערוצי קשר עם החברה הסובבת. מבחינת המנהיגות החרדית מוטפתה כאן מעגל-קסמים שקשה לשבור אותו : בלימת ההתפתחויות האמוראות תסיג את הקהילה לאחרם למכבים שלא תוכל לעמוד בהם מבחינת איכות החיים של חבריה; מאידך גיסא, המשך התהיליך עשוי למוטט ככליל את "יחומת הקודשה" הידועה.

הבעיות הרכזת הרכזה במינהל וממשל חרדים אינה מצטמצמת רק לגבולותיה של הקהילה החרדית, אלא מקרים גם מחוץ לה, אל החברה הסובבת. זו עשויה להיות החברה האמריקאית, המתמודדת עם נסiona של קריית-יואל הסאטמארית במדינת ניו-יורק לתהום אзор רישום נפרד לבית-הספר הציבורי המינוח שלמה (נסיאן שנפסל, צוכר, על-די בית-המשפט העליון של ארה"ב) או החברה הישראלית, המתתקשה לגלוות הבנה נוכח האיבה של תושבי בית-עלית לבית-הספר הממלכתי-דתי שבערים. מאוחר שמשל חרדי משתמש בכוח הפורמלי שלו לעיצוב "מרחוב של קודשה" על-פי-ערבי-זהו, יש והוא פוגע בכללים אוניברסליסטיים של מינהל תקין ובזכויות של אחרים. זהה סיטואציה בלתי-נענת בפגש בין סולמות ערכים שונים, המעורר את שאלת הזכות להעדיין אחד על משנהו.

הערות ומקורות

1. דוגמה בולטות לביטוי כזה אפשר לראות בעבודתו של שלמה חסן, **המאנך על צבינה התורבותי של ירושלים**. ירושלים, מכון פולרסקיימר למחקרים מדיניים, אוגוסט 1996. החושש שבאי-יהודים מוצא ביטוי גם במאמרו של עמנואל גוטמן, "השיעור הדתני", בתוך: מי ליסק וב' קני-פז (עורכים), **ישראל ל夸ראט שנות ה-2,000 - 2 - חברה, פוליטיקה ותרבות**. ירושלים, האוניברסיטה העברית, הוצאה מאגנס, תשנ"ו. עמ' 73-61. בהינת העימות מנקודות-ראות של האוכלוסייה החילונית נעשתה בעבודתו של אברהם פרבר, דפוסי פגיעה של חרדים בתושבים לא-חרדים בصفון-מערב ירושלים כחלק מהマンך על השליטה באזורי זה, עבותות גמר לתואר מוסמך. ירושלים, האוניברסיטה העברית, המכון לקרימינולוגיה, 1987.
2. דיון בתהליכים תאה ראה בספרו של מנחם פרידמן, **חברה החרדית - מקורות, מוגמות ותהליכי**. ירושלים, מכון ירושלים לחקר ישראל, 1991. אפשרות דומה עולה גם מתוך ניתוחו של אביעזר רביצקי, "הצפוי - והrstות הנטויה", בתוך: א' הרakan (עורץ), **ישראל ל夸ראט המאה ה-21**. ירושלים, מוסד זן ליר, 1984. עמ' 135-197.
3. על התפתחותה המינויית של בני-ברק, ראה: אלכסנדר כהן, **התפתחות העיר בני-ברק כעיר סטטיסטית בעלת גוון מיוחד**. חיבור לשם קבלת תואר מגיסטר למדעים, חיפה, הטכניון, 1968. את התפתחות המינויות החרדיות בה מנתח מנחם פרידמן בספרו **חברה החרדית**, שם, עמ' 43-48.
4. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד הפנים, **הרשויות המקומיות בישראל 1993 - נתוני פיסיים** (סדרת פרסומים מיו"ד 992). ירושלים, תשנ"ה. לוח 14.
5. נתונים אלה נמסרו על-ידי ראש העירייה בעדותו בפני ועדת החקירה לתפקיד העירייה.
6. למ"ס, **הרשויות המקומיות בישראל**, שם, לוח 42. הנתונים למשק-בית חשובו על-פי: למ"ס, **אוכלוסייה ומשק-בית, סיכוןים ארעיים** (פרטומי מפקד האוכלוסין והזיהור 1995, מס' 1). ירושלים, 1996.
7. למ"ס, **הרשויות המקומיות בישראל**, שם, לוח 36.
8. לא זה המקום לחזור ולפרט את מאפייני המפגש בין הקהילה החרדית המסורתית לבין העיר המודרנית. על כך בספרו של מנחם פרידמן הנזכר בהערה 2 לעיל וכן בספרו של יוסף שלחוב, **עירוה בברך**. ירושלים, מכון ירושלים לחקר ישראל, 1991.

9. כדי ליצור חיבור זה, שינו הרזיזיוניסטים בשנות העשרים את כתיב שמו של טרומפלדור ל-טראומפלדור, וכך יכלו לכתוב את ראשית התיבות של תנועתם - בית'יר = ברית יוסף טרומפלדור, ולאזכר באחת גם את שם האתר המוזהה עם גבורת בר-כוכבא. אכן, עד היום יש המחליפים בighter-ב'יט'יר ואינם מבינים בין השניים. ארכיוון הפרטיאן של ג'ו רוזנברג ז"ל העמד לרשوت המחקה באדיבות אלמנתו, הגב' רחל רוזנברג מטל-אביב. ניתוח תחילך ההקמה של העיר והפיקתה לעיר חרדיות - יופיע במקום אחר.
10. במכtab מאט יויר בירת הצה'יר (=הציונות הרזיזיונית) בדרום-אפריקה, מיום 24.8.81. ארכיוון רוזנברג.
11. מזכר מיום 20.11.84 שרשט שמריהו כהן. השתתפו: פ' ארנרייך, מנכ"ל "כוכב השומרון" ומ' ליבובי, עוזר המנכ"ל; מולם נציג משרד הבינוי והשיכון: אדר' ד' וולקוב, אדר' מ' בוכמן, אדר' א' ברזקי, מהנדס כבישים שרייר, צ' אפרתי, ר' זמיר, שמריהו כהן. ארכיוון הרב משה ליבובי.
12. בראיון בעיתון *המודיעע*, ערב ראש השנה, 29.9.89.
13. ד"ר אריה הפט, בראיון.
14. ועדת החקירה לעניין עיריית בני-ברק, דין וחובנו מוגש לשר הפנים, פרופ' דוד ליבאי. ירושלים, כ"ב בסיוון תשנ"ה, 20.6.95. נספחי העוזיות.
15. שם. המושג "ניהול של שטיבלי" רוח בצויר הדמי במשמעות שלילית. גם שר הפנים, אלהו סוסיה, השתמש במושג זה בהקשר לניהולה של בני-ברק; בדיון בוועדת הפנים של הכנסת, אמר השר כי לטובת העיר בני-ברק, יש לאפשר לוועדה הקורואה לעשות את עבוזתנה, שכן מה שהתרחש בעיריה קודם למינויו היה "עורא". אני מתפלא שלא פתחו שם בתקייתה של המשטרה. אסור לנו בעיר כפי שמנהלים שטיבלי" (גדעון אלון, הארץ, 9.7.97).
16. דוח ועדת החקירה לעניין עיריית בני-ברק (הערה 14).
17. ראה: נחום בן-אליהoshi כנען, *אוטונומיה מקומית 'לא עלות' - סוגיות מימון הפיתוח הפיזי של מוסדות חינוך*, ירושלים, מכון פלורטה יימור למחקרים מדיניים, 1996.
18. סמכותן של הרשויות לכפות על החורים בית-ספר לפי מקומות מגורייהם נתונה במקולקלות קשה. ביום מסטמן תחולק של התרופות התיחסו של אזור הרישום. ראה: מאיה חושן, יוסף שלחוב ולאה קאופר, "גיאוגרפיה של בית-ספר: משמעויות מרחביות של בחירה בחינוך". *מגמות*, ל'ו (3-2), 1994, עמ' 220-237. וכן: יוסף שלחוב ולאה קאופר, מאזור-רישום למרחב-הזנה - *תמורות בגיאוגרפיה של בית-ספר*. ירושלים, מכון ירושלים לחקר ישראל, 1997.
19. לפי נתוני העירייה. נתוני משדר החינוך מנתונים יותר ומצבעים על התחלת מגמה של ירידה במספר הלידות: 4,090 לירדות בשנת 1992, 4,113 לירדות בשנת 1993, 4,077 לירדות בשנת 1994, 4,042 לירדות בשנת 1995.

20. אריה הפט, מוחל להערכת רשות מקומית בהנוגת ועדת ממונה (המקרה של ביתר-עלית). דוי"ח בהוצאת המחבר, ירושלים, 1994. עמ' 34.

21. עיתונים רבים בניו-יורק ובאזור דיווחו על הפרשה בהורבה, כגון: "High Court Bars School District Created to Benefit Hassidic Jews", *The New York Times*, June 28, 1994.

דיון במשמעות המשפטיות של ייחסי ذات ומדינה, הנובעים מפסק הדין, פורסם ב- *New York Law Journal* מיום 5.7.94;

דיון עקרוני במשמעות החוקתיות, בהקשר רחב יותר של הפרשה, ראה: Martha Minow, "The Constitution and the Subgroup Question", *Indiana Law Journal*, Vol. 71:1, 1995. pp.1-25

22. אלכסנדר כהן, הערכה 3 לעיל.

23. אלכסנדר כהן, שם. סיבה נוספת להגבלת גובה הבניינים היא החשש מפני העיקרונו התלמי "כל עיר שננותיה גבוההין מבית-הכנסת - לסוף חרבנה" (בבל, שבת י"א ע"א). בניית בית-הכנסת המרכזי של העיר הוא בגובה ארבע קומות, לפיכך לא הורשתה בניית גובה שמעליו.

24. הפרטים אוזות הציפיפות, האגורות, הכנסות והtabיעות נלקחו מותווך נתוני עיריית בני-ברק.

25. כוכור, השוואות הדודתיים מופעלים בניין-ברק ישירות על-ידי העירייה.

26. זיהה ויישל, *עמנואל - פרוגרמה*. ירושלים, משרד השיכון והבינוי, 1981. עמ' 2, לוח 1-1.

27. בג"ץ 230/86 שושנה (טוזון) מילר נ. שר הפנים, פ"ד"י מ(4), עמ' 436.

28. כל הציגותים מפגש זה נרשם במקום על-ידי כתוב חיבור זה.

29. הכנסתה - 13, הצעת חוק של חבר-הכנסת רענן כהן, "הצעת חוק כיון מועצת מקומית פרדס-כ, ה'תשנ"ה-1995.

30. "יש עם מי לדבר", גלי צה"ל, 23.2.95, תמליל "יפעת" - המרכז למידע תקשורת בע"מ. במהלך אותו שידור, התקשר אברהם טנוביס, דובר עיריית בני-ברק, והסביר לטענותיה הענייניות של המازינה אחת לאחת. הוא גם טען כי התביעה להפרדת השכונות מבני-ברק היא נחלת מטעים, ורמז שקיים קשר פוליטי בין תביעה זו לבין הבחירה המקדימות ("פרימרייז") במפלגת העבודה.

31. חיים אברהמס בראיון לחני צורף-הרגיל, תלמידות המחלקה לאנתרופיה באוניברסיטת בר-אילן, ביום 2.5.95.

32. מר משה קעטבי, מנהל פרויקט שיקום השכונות בניין-ברק, בראיון ביום 12.1.97.

33. גב' שלומית גדרון, מנהלת האגף לשירותים חברתיים, בראיון ביום 16.4.96.

34. כל נתוני ההצבעה מחושבים מותוך קובצי הנתונים של ועדת הבחירה המרכזית.

35. לפי מכתב של ועד הורי גן חמד אל הממונה על פניות הציבור במשטרת ישראל, מיום 15.5.95, ארכיוון הרב משה ליבוביץ.
36. כרוז ללא תאריך, ארכיוון הרב משה ליבוביץ.
37. הכספיות והশמצות אישיות בכורזים ובעתונים חרדיים הם אמצעי מקובל במאבקים פנימיים בתחום הקהילה החרדית, ובכלל זה גם סיפורים שלא היו ולא נבראו.
38. מתוך מודעת פרטום החלטות העצרת, ארכיוון הרב משה ליבוביץ.
39. הרב דוד צבי אורדנטליך והרב יעקב טופיק אבעזרי, רבני העיר, בגילי-דעת מיום כ"ז בתמוז תשנ"ב (27.7.92), ארכיוון הרב משה ליבוביץ.
40. החובה מוסדרת מכוח צו לעיהול מועצות מקומיות (יהודה ושומרון), מס' 432, בדבר הסדרת השמירה ביישובים.
41. ראוי לציין, שמקור הספר על יחסינו לשכר וזבולון הוא במדרש תנאים, לפיו זבולון, מכוח העבודה שהוא שכן לחוף ימים, היה משוקק את תוצרתו החקלאית של יששכר והוא עבورو מוצרים בחו"ל, לדבריהם של התנאים אין זכר לדבר שזבולון היה מפרנס את יששכר שהיא רק עסוק בתורה. מוטיב זה הוא פרט יצירתי של אמרואין ארץ-ישראל בתקופת משבב הקיסרות הרומית השלישית, כאשר מכם הכלכלי של תלמידי חכמים בארץ היה בכרי רע, והם שלחו דרשותם לאסוף כספים עבור עניין ארץ-ישראל; ראה: משה בר, "יששכר וזבולון - לשאלת קיומם הכלכלי של אמרואין ארץ-ישראל", ספר השנה למדעי היהדות והרות, ו', רמת גן, אוניברסיטת בר-אילן, תשכ"ח, עמ' 160-167. מבין האמוראים עצם, ולאורך ההיסטוריה אחריהם, היו שהתנו בתקופת לשימוש שנעשה במוטיב זהה. הרמב"ט, לדוגמה, קבע: "הביאו בני אדם לחשוב בסכלות וגמורה, שהוא מחייב וראוי שיעזרו חכמים והتلמידים, והאנשים המתעסקים בתורה ותורתם אומנותם - וזה הכל טעה ולא נמצא בתורה ולא בדברי חכמים דבר שיאמת אותו ולא רגלים שישע עליהם כלל" (בפירושו למשנה, אבות, פ"ד); וכן: "כל המשים על לבו שייעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרק מן הצדקה, הרי זה חילל את השם וביזה את התורה וכיבה מאור הדת וגורם רעה לעצמו ונעל חייו מן העולם הבא" (הלכות תלמוד תורה, פ"ג, הל' י').
42. ארכיוון הרב משה ליבוביץ.
43. ארכיוון הרב משה ליבוביץ.
44. מעריב, 12.8.91.
45. יתד נאמן, 13.8.91.
46. יום הששי, 16.8.91.
47. נתן זאב גורסמן, "זין חדש של 'שנה ופירוש'?", *יתד השבוע* (מוסף שבועי של 'יתד נאמן'), הציגות המדוקן מן המקור: "יגדולה שטחה ששונאין עמי הארץ לתלמיד חכם 16.8.96

- יותר משטאה ששוטאין אומות העולם את ישראל, ונשותיהן יותר מהן. תנא: שנה ופירש - יותר מכளון." (בבלי, פסחים, מ"ט ע"ב).
48. יוסף לביא, "תרומה לחברה", המודיעע, 16.8.96. לעיתים הכותבים בעיתון חרדי משתמשים בשם-עת "ישראל", שאינו שם האמתי.
49. ראה: יוסף שלחוב ומנחם פרידמן, התפשטות תוך הסתגרות - הקהילה החרדית בירושלים, ירושלים, מכון ירושלים למחקר ישראל, 1985. עמ' 11-24.
50. על תהליך זה ראה:
- Yosseph Shilhav, "The emergence of Ultra-Orthodox neighborhoods in Israeli urban centers". In: E. Ben-Zadok (Ed.), **Local Communities and the Israeli Polity**, NY: State University of New York Press 1993.(pp.157-187).
- וכן: יוסף שלחוב, "משמעותו סוציאו-גיאוגרפיות של הנטייה להחמיר", בתוך: משה ארנד ובארהム זלקן (עורכים), **החינוך הדתי והנטייה להחמיר**. תל-אביב, טפר, 1996. עמ' 32-44.
51. דיוון ראשוני במשמעותו של התפתחות הפליטית והמרחבית, ראה: יוסף שלחוב, **עירה בברך - גיאוגרפיה של התבדרות והשלמה**. ירושלים, מכון ירושלים למחקר ישראל, 1991. עמ' 140-142.
52. יוסף שלחוב, "השפעה דתית על מרחב תרבותי: החדריות בירושלים", **עיר ואזור**, 19-20, 1989. עמ' 28-51.
53. ראה: מנחם פרידמן, **האישה החרדית**, דפי דיוון מס' 4. ירושלים, מכון ירושלים למחקר ישראל, 1988. וכן: יוסף שלחוב, **עירה בברך**, שם, עמ' 139-140.
54. דוע הסיפור על פגישת דוד בן-גוריון עם מנהיגי מפלגות חרדיות, לפיו הוא אמר: "תעלנו מילון יהודים מבורךין, תהיו רוב בכנסת ותוכלו לחוק חוק שיחייב את כולנו לחbos שטריכמל ולגדל פיאות - אני אקבל זאת". אמרה זו אינה מעידה על תפיסת-עולם דמוקרטיבית דזוקא. כמו זאת, החדרים למדוז מפרשת "חוק שירות לאומי לנשים", שהתקבל בכנסת בקי"ץ 1953 ולא הופעל עד היום, "שבמדינה דמוקרטית מוגבל כוחו של הרוב כאשר מולו מתיצב מיעוט הנחוש בדעתו ומכאן ישלם את המחבר" (цитוטו: מנחם פרידמן, **החברה החרדית**. ירושלים, מכון ירושלים למחקר ישראל, 1991. עמ' 62). גם: תום שגב, **הישראלים הראשונים**, ירושלים, זומיניו, 1984. עמ' 188-243.
55. גרשון בקון, "דעת תורה ותבלי משיח - לשאלת האידיאולוגיה של אגודות ישראל בפולין", **תרבות**, ניב (א), תשמ"ג, עמ' 497-508.
56. שלמה חסון, **הסזר העירוני החדש - קואליציות ממשל עיריית ישראל**. ירושלים, מכון פולרטהיימר למחקרים מדיניים, 1996.
57. הערה 14 לעיל.

- .58. לעניין זה, הופעתה לעתים של מפלגת פועל אגדת-ישראל, בהקשרים פוליטיים שונים, עד שunalma מון המפה הפוליטית, יכולה להיות זניחה. לא זה המקום לדון בשאלת זאת.
- .59. יוסף שלחוב, "קייזניות טריטוריאלית ממניעים ذاتיים", *מחניים*, 5, תשנ"ג. עמי .185-174
- .60. הדברים נרשם במקומות עיי כותב חיבור זה.
- .61. אין פטור מלא ממסים עירוניים; ההנחה נעוט בין 20-90 אחוז מהחייב, ככלומר, הזכאים בהנחה מלאה משלמים 10 אחוזים מן המס שהם חייבים והזוכים בשיעור המזערי של ההנחה משלמים 80 אחוז מחייבם בסיס.
- .62. יהושע דודוביץ, מנכ"ל העירייה לשנה וחצי הראשונות לכהונת הוועדה הקוראה. ראיון ביום 29.5.97
- .63. לפי נתונים שנמסרו על-ידי גוזרות המועצה המקומית.

מכון פלורסה היימר למחקרים מדיניים